

T.C.

**ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

**DİNİ VE ETNİK KİMLİK BAĞLAMINDA GÖÇ:
BALKAN ÖRNEĞİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

PAKİZE UZUN

**TEZ DANIŞMANI
DOÇ.DR. AHMET TUNÇ**

ÇANAKKALE – 2024

T.C.

ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

**DİNİ VE ETNİK KİMLİK BAĞLAMINDA GÖÇ:
BALKAN ÖRNEĞİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

PAKİZE UZUN

TEZ DANIŞMANI
DOÇ.DR. AHMET TUNÇ

ÇANAKKALE – 2024

T.C.
ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

Pakize UZUN tarafından Doç. Dr. Ahmet TUNÇ yönetiminde hazırlanan ve 23/08/2024 tarihinde aşağıdaki jüri karşısında sunulan “**Dini ve Etnik Kimlik Bağlamında Göç: Balkan Örneği**” başlıklı çalışma, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü **Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı’nda YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak oy birliği ile kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri

İmza

Doç. Dr. Ahmet TUNÇ
(Danışman)

Prof. Dr. Erhan GÜMÜŞ

Doç. Dr. Aziz Belli

.....

.....

.....

Tez No :10669071

Tez Savunma Tarihi : 23/08/2024

.....
Doç. Dr. Melis ULU DOĞRU
Enstitü Müdürü
.././20..

ETİK BEYAN

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasında; tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, tez çalışmasında yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi taahhüt ve beyan ederim.

Pakize UZUN

23/08/2024

TEŞEKKÜR

Bu tezin gerçekleştirilmesinde, çalışmam boyunca benden bir an olsun yardımlarını esirgemeyen saygı değer danışman hocam Doç.Dr. Ahmet TUNÇ’a, çalışma süresince tüm zorlukları benimle göğüsleyen hayatımın her evresinde bana destek olan değerli aileme sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Bu tezimi, benim bugünlere gelmem için herkesten daha çok emek veren ve daima arkamda duran ve ne olursa olsun bana güvenen babam Lütfi Uzun’a ithaf ediyorum.”

Pakize UZUN

Çanakkale, Ağustos 2024

ÖZET

DİNİ VE ETNİK KİMLİK BAĞLAMINDA GÖÇ: BALKAN ÖRNEĞİ

Pakize UZUN

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Doç. Dr. Ahmet TUNÇ

23/08/2024, 79

Kimlik kavramı, Dünya’da etkisini gösteren küreselleşme ile birlikte oldukça dikkat çeken bir kavram olmuştur. Kimlik kavramı hem bireyi hem bireyin ait olduğu grubu hem de grupların oluşturduğu toplumu tanımlayan en önemli kavramdır. Kimlik bireylerde doğumdan itibaren oluşmaya başlar ve bireyin yaşamı boyunca da şekillenerek varlığını sürdürür. Bireyler genellikle sahip olduğu kimliği muhafaza etme arzusu içindedir. Bu nedenle tarihte birçok kimlik krizleri meydana gelmiş ve insanlar bu krizlerden önemli ölçüde etkilenmiştir. Tarihte Yugoslavya’nın dağılmasıyla birlikte Balkan coğrafyasında birçok kimlik krizi yaşanmış ve buradaki insanlar hem kimlikleri hem de kimlikleri nedeniyle yaşamları tehdit altında olduğu için göç etme kararı almıştır. O dönem de Balkanlardan hem Dünya’ya hem de Türkiye’ye kitleler halinde önemli göçler yaşanmıştır. Balkan göçmenlerinin, göç sürecinde Türkiye’yi tercih etmelerindeki etmenlerden biri de Balkan uluslarının kimlik algılarıdır. Aynı şekilde o dönemde Türk toplumu da benzer kimlik algıları nedeniyle, gerçekleştirilen göçleri büyük ölçüde kabullenmiş ve devlet tarafından yapılan uyum politikalarına da yoğun bir destek vermiştir. Bireyin sahip olduğu kimlik algısının toplumsal çatışmalara sebep olabileceğinin ve bu durumun gerçekleşmesi halinde küresel çapta büyük göçlerin yaşanmasını beraberinde getireceğinin aynı zamanda göç sonrası göçmenler ve ev sahibi toplumun ilişkisini büyük ölçüde etkileyeceğinin Yugoslavya örneği üzerinden açıklanması bu çalışmanın başlıca amacını oluşturmaktadır. Yapılan çalışmada etnik kimlik faktörünün Yugoslavya devletleri üzerinde etkili olduğu ve bunun sonucunda da yaşanan göç sürecini önemli ölçüde şekillendirdiği ortaya konmuştur.

Anahtar Kelimeler: Kimlik Kavramı, Etnik Kimlik, Göç Kavramı, Göçmen Kavramı, Yugoslavya.

ABSTRACT

MIGRATION IN THE CONTEXT OF RELIGIOUS AND ETHNIC IDENTITY: THE BALKAN CASE

Pakize UZUN

Çanakkale Onsekiz Mart University

School of Graduate Studies

Master of Political Science and Public Administration

Supervisor: Assoc. Prof. Dr. Ahmet TUNÇ

23/08/2024, 79

The concept of identity has become a highly prominent issue with the impact of globalization around the world. Identity is one of the most important concepts that defines the individual, the group to which the individual belongs, and the society formed by these groups. Identity begins to form in individuals from birth and continues to exist by shaping throughout the individual's life. Individuals generally have a desire to preserve their identity. Therefore, many identity crises have occurred throughout history, and people have been significantly affected by these crises. After the dissolution of Yugoslavia, many identity crises occurred in the Balkan region, and people in this region decided to migrate due to both their identities and the threats to their lives because of their identities. At that time, significant migrations occurred from the Balkans both to the world and to Turkey in large numbers. One of the factors that led Balkan migrants to choose Turkey during the migration process was the identity perceptions of Balkan nations. Similarly, due to similar identity perceptions at that time, the Turkish society largely accepted these migrations and strongly supported the integration policies implemented by the state. The main aim of this study is to explain, through the example of Yugoslavia, that the perception of identity can lead to social conflicts and, if this happens, can result in large-scale global migrations, and to show how this can significantly affect the relationship between migrants and the host society after migration. The study reveals that the factor of ethnic identity had a significant influence on the states of Yugoslavia and, as a result, shaped the migration process to a considerable extent.

Keywords: The Concept of Identity, Ethnic Identity, The Concept of Migration, The Concept of Migrant, Yugoslavia.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No
JÜRİ ONAY SAYFASI.....	i
ETİK BEYAN.....	ii
TEŞEKKÜR.....	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER	vii
SİMGELER ve KISALTMALAR.....	viii
TABLolar DİZİNİ.....	x
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	xi
 BİRİNCİ BÖLÜM	 1
 GİRİŞ	
 İKİNCİ BÖLÜM	 4
 KİMLİK VE GÖÇ KAVRAMI	
 2.1. Kimlik Kavramı.....	 4
2.2. Kimlik Kuramları.....	6
2.2.1. Etnik Kimlik Kuramı.....	6
2.2.2. Dini Kimlik Kuramı.....	7
2.2.3 Sosyal Kimlik Kuramı.....	9
2.2.4. Kimlik İnşası Kuramı.....	10
2.2.5. Postkolonyal Kimlik Kuramı.....	12
2.2.6. Performativite Kimlik Kuramı.....	13

2.3. Kimlik Kuramına Getirilen Eleştiriler.....	14
2.3.1. Etnik Kimlik Kuramına Getirilen Eleştiriler.....	14
2.3.2. Dini Kimlik Kuramına Getirilen Eleştiriler.....	16
2.3.3. Sosyal Kimlik Kuramına Getirilen Eleştiriler.....	17
2.3.4. Kimlik İnşası Kuramına Getirilen Eleştiriler.....	18
2.3.5. Postkolonyal Kimlik Kuramına Getirilen Eleştiriler.....	19
2.3.6. Performativite Kimlik Kuramına Getirilen Eleştiriler.....	19
2.4. Göç Kavramı.....	20
2.4.1. Uluslararası Göç ve Kavramları.....	22
2.5. Kimlik Algısı ve Göç İlişkisi.....	25

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
BALKAN TARİHİ VE KİMLİK YAPISI
(1960 TARİHİ VE SONRASI)

27

3.1. 3.1. 1970 ve Sonrası Balkanların Yakın Tarihi.....	27
3.1.1. Kültürel ve Siyasi Tarihi.....	27
3.1.2. Ekonomik Tarihi.....	29
3.1.3. Siyasi Tarihi.....	30
3.2. 3.2. Yugoslavya’da Tarihten Bugüne Dini ve Etnik Çeşitlilik.....	31
3.2.1. Dini Çeşitlilik.....	31
3.2.2. Etnik Çeşitlilik.....	33
3.3. Yugoslavya’nın Dağılma Süreci.....	35
3.3.1. Dağılma Sonrası Yeni Devletlerin Oluşumu.....	37
3.3.2. Yugoslavya devletlerinin 1970 ve Sonrası Kimlik Politikaları.....	38
3.3.2. Yugoslavya'nın Dağılması ve Kimlik Politikaları.....	38
3.3.3. Yeni Devletlerin kimlik İnşası ve Kimlik Politikaları.....	39
3.4. Yeni Devletlerin Yarattığı Kimlik Krizi ve Göçe Giden Süreç.....	40
3.5. 1991 Sonrası Yugoslavya’dan Dünya’ya Yapılan Göç.....	42
3.6. 1991 Sonrası Yugoslavya’dan Türkiye’ye Yapılan Göç.....	44
3.7. Göçün Sonuçları.....	46

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	
BALKANLARDAN TÜRKİYE'YE GÖÇ SÜRECİNDE KİMLİK FAKTÖRÜ VE KİMLİKSEL DEĞİŞİMLER	47
4.1. Türkiye’de Göçmen Kimliği Algısı.....	47
4.2. Türkiye’nin Yugoslavya Göçmenlerine Uyguladığı Uyum Politikaları.....	49
4.3. Yugoslavya’dan Türkiye’ye Yapılan Göçlerde Kimlik Faktörü.....	52
4.3.1.Yugoslavya Göçmenlerinin Türkiye’ye Göç Kararında Benzer Kimlik Algılarının Etkisi.....	53
4.3.2.Türkiye’nin Yugoslavya Göçmenlerini Kabullenme Sürecinde Kimlik Faktörünün Önemi.....	56
4.4. Türk Toplumunun Kimlik Algısındaki Değişimler.....	57
4.4.1. Kültürel Çeşitlilik ve Kimlik Algısı.....	58
4.5. Yugoslavya Göçmenlerinin Kimlik değişimleri.....	59
4.5.1 Melez Kimlikler ve Kültürel Uyum.....	60
4.5.2.Ulusal Kimlik ve Vatanseverlik.....	60
BEŞİNCİ BÖLÜM	
SONUÇ	63
KAYNAKÇA	66

SİMGELER VE KISALTMALAR

SKK	Sosyal Kimlik Kuramı
MGP	Minimal Grup Paradigması
AB	Avrupa Birliği
UÇK	Kosova Kurtuluş Ordusu
NATO	Kuzey Atlantik Paktı
HDZ	Hırvat Demokrat Birliği
JNA	Yugoslavya Halk Ordusu
FYROM	Eski Yugoslav Makedonya Cumhuriyeti
BM	Birleşmiş Milletler

TABLÖLAR DİZİNİ

Tablo No	Tablo Adı	Sayfa No
Tablo 1	Yugoslavya'nın 1991 Yılına Ait Dini Nüfus Dağılımı	31
Tablo 2	Yugoslavya'nın 1991 Yılına Ait Etnik Nüfus Dağılımı	33
Tablo 3	Balkanlardan Dünya Ülkelerine Giden Mülteci Sayısı	42

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

Küreselleşme ile birlikte artan göç eylemi neticesinde birbirlerinden farklı kültürel özellikleri olan toplumlar bir arada yaşamak zorunda kalmışlardır. Özellikleri farklı olan toplumların bir arada yaşamasını zorlaştıran ya da kolaylaştıran temel faktörlerden biri de toplumların kimlik algılarıdır. Kimlik kavramı birden fazla alanda ve türde kendini göstermektedir. Fakat günümüzde göç ile birlikte hem bireyi hem de toplumu ilgilendiren ve büyük ölçüde göç sürecini kontrol eden kimlik türü dini ve etnik kimliktir. Etnik kimlik bizim doğumumuzla birlikte ilk edindiğimiz kimliktir. Dini kimlik ise doğumdan yetişkinliğe kadar devam eden süreçte başta aile kurumu olmak üzere toplum tarafından öğretiler ile oluşturulan kimliktir. Birey doğuştan ya da sonradan elde ettiği kimlik algısını belirli dönemlerde sorgulayabilir, tamamen değiştirebilir ya da olduğu gibi kabullenebilmektedir. Kimlik kavramının başta sosyal bilimler olmak üzere daha birçok disiplin arasında önemli bir konu olmasında en önemli etmen küreselleşmedir. Küreselleşme ile kimlik arasındaki ilişkiye baktığımızda Bauman, bu iki unsur arasındaki ilişkiyi küreselleşmenin büyük ölçüde devlerin yapısı, çalışma düzeni ve ilişkileri gibi temel özelliklerini, bunların dışında gündelik hayatı ve en önemlisi “ben ve öteki” arasındaki ilişkiyi etkileyen ve dönüştüren bir kavram olması açısından önemli görmüştür (Bauman, 2012: 11).

Geçmişte yaşanan göçler, sebebi itibariyle yaşam şartlarının zorluğu gibi etmenlerden dolayı gerçekleştirilmiştir. Bu göçler, zorunlu göç olarak sınıflandırılan göç türleridir. Zorunlu göçlerin en önemlilerinden biri de dini ve etnik kimliği sebebiyle baskı gören milletlerin kendilerini korumak için başka yere göç etmeleridir. Tarihte kimlik baskılarının yoğun olduğu ve birçok kimlik krizinin yaşandığı bölgelerden biri de Yugoslavya’dır. Birden fazla etnik gurubun ve dinlerin bir arada yaşadığı Balkan coğrafyasında, sahip olunan kimlikler nedeniyle, yoğun kimlik çatışmaları, üstün kimliğe sahip grubun alt kimlikleri yok etmeye yönelik eylemleri ve bunun sonucunda homojen kimlik oluşturmak için yapılan etnik temizlik gibi birçok olumsuz olaylar meydana gelmiştir. Bu nedenle o dönem balkan coğrafyasından hem Dünya ülkelerine hem de Türkiye’ye kitleler halinde büyük göçler yaşanmıştır. Türkiye’ye yapılan göçlerin nedenlerinden biri de balkanlarda yaşayan milletlerin bulundukları yerden kimliksel baskılar nedeniyle göç etme

kararı almaları ve kendilerini “Türk veya Müslüman” olarak tanımladıkları için en iyi kabul görecekleri ve kendilerinin de yoğun aidiyet hissedecekleri yerlerden birin de Türkiye olması yer almaktadır. Hem Balkan göçmenlerinin hem de Türkiye vatandaşlarının Osmanlı İmparatorluğundan gelen ortak kimlik algıları o dönem yaşanan göçü önemli ölçüde şekillendirmiş ve göç sonrası iki toplumunda birbirlerini kabul etmelerini büyük ölçüde kolaylaştırmıştır.

Yapılan çalışma etnik kimlik algısının birey üzerinde nasıl anlaşıldığı ve bireyin davranışlarını nasıl etkilediği ve bu etkileme sonucunda toplumda meydana getirdiği olumlu ve olumsuz sonuçlarının öngörülebilirlik ve müdahale edilebilirlik boyutunun sorgulanması neticesinde ortaya konmak istenmiştir. Bu sorulardan yola çıkılarak oluşturulan hipoteze göre özellikle 1960 sonrası Yugoslavya’da kimlik ve etnik kimlik algısı kaynaklı ağır çatışmalar yaşanmış bu yıllarda yapılan göçlerin ekonomik boyutu dışında önemli nedenlerinden birini de etnik kimlik faktörü oluşturmuş bunun yanı sıra göçlerin diğer dünya ülkeleri dışında Türkiye’ye doğru yaşanmasında da önemli etmenlerinden biri olarak karşımıza çıkmıştır. Bu çalışmanın amacı bireyin sahip olduğu kimlik algısının küresel çapta büyük olaylara ve göçlere sebep olabileceğini ve aynı zamanda kitleler arası çatışmaya sebebiyet vererek toplu kıyımlara yol açabileceğini Yugoslavya devletleri üzerinden ortaya koymaktır. Ayrıca bu çalışma hem geçmişte Yugoslavya’da yaşanan önemli göç olaylarını incelemek ve göçü meydana getiren etmenleri ortaya koymak hem de günümüzde ülkemizin de içerisinde bulunduğu sığınmacı ve göç olaylarını açıklamak ve daha iyi analiz edebilmek açısından önemlidir. Bu çalışma Yugoslavya’nın çöküşüne doğru ve özellikle çöküş tarihi itibarıyla ortaya çıkan kimlik krizlerine yoğunlaşmaktadır. Bu nedenle bu çalışmanın kapsamı daha çok 1960 ve 2000 tarihleri arasını kapsamakta ve Yugoslavya’da kimlik sorununa en çok maruz kalan ve bu nedenle ülkemize en çok göç eden etnik gruplar üzerinde durmaktadır. Ayrıca bu çalışmada yöntem olarak tarihsel ve betimleyici yöntem kullanılmıştır. Bu tezin yazımında bu alanda yazılmış birincil ve ikincil kaynaklardan, uluslararası göç örgütlerinin sayısal verilerinden ve uluslararası raporlardan yararlanılmıştır.

Çalışmanın birinci bölümünde, konuya genel bir giriş yapılmıştır. Bununla birlikte çalışmanın, amacı, önemi ve kapsamı belirtilmiş çalışmada kullanılan yöntemler ifade edilmiştir. Ayrıca birinci bölümde tezin diğer bölümleri hakkında bilgi verilmiş ve tezde kullanılan kaynaklarla birlikte tez çalışmasının yöntemi belirtilmiştir.

İkinci bölümde kimlik kavramı ve kimlik kuramları detaylı bir şekilde açıklanmaya çalışılmıştır. Yine bu bölümde göç kavramı incelenmiş, göç ile birlikte göçmenlerin statüsünü belirtmek için kullanılan kavramlar tanımlanmıştır. Ayrıca bu bölümde kimlik kavramının göç faktörüne olan etkisi incelenmiş ve her iki kavram arasındaki ilişki ortaya konmuştur. Bireyin kimlik algısı ve göç kavramı arasındaki ilişkinin anlaşılması diğer bölümlerde ele alınacak olan balkan göçlerinin sebeplerinin ve sonuçlarının anlaşılması açısından oldukça önemlidir.

Üçüncü bölümde Balkan coğrafyasını tanımak amacıyla Balkanların kültürel, ekonomik ve siyasi tarihine değinilmiş ardından balkanlar kimliksel anlamda incelenerek dini ve etnik çeşitliliği ortaya konmuştur. Bu bölümde Yugoslavya'nın yıkılması ile birlikte balkanlarda yaşanan kimlik krizleri ve balkan devletlerinin kimlik politikaları geniş çerçevede ele alınmıştır. Bu yaşanan kimlik krizleri neticesinde balkanlardan hem Türkiye'ye hem de Dünya'ya yönelik yapılan göçlerin bilgilerine de yer verilmiştir.

Dördüncü bölümde tezin asıl amacı olan dini ve etnik kimlik ile göç arasındaki ilişkinin ortaya konması açısından ilk olarak Türkiye'de balkan göçmenlerine yönelik yapılan uyum politikaları açıklanmış, Türkiye'nin genel göçmen kimliği algısı ortaya konulmaya çalışılmıştır. Yine bu bölümde balkan göçmenlerinin verdiği göç kararlarını ve göçün çoğunluğunda Türkiye'nin tercih edilmesi kimliksel bir düzleme oturtulmuştur. Yaşanan bu göç neticesinde hem balkan göçmenlerinin hem de Türk toplumunun yaşadığı kimlik değişimleri ifade edilmeye çalışılmıştır.

Beşinci bölümde ise konu genel hatlarıyla toparlanmış ve konu ile ilgili elde edilen bilgiler sonuç bölümünde açıklanmaya çalışılmıştır. Bu tezde ortaya konulmak istenen kimlik ve göç kavramlarının ilişkisi bu bölümde net bir şekilde ortaya konmuştur.

İKİNCİ BÖLÜM

KİMLİK VE GÖÇ KAVRAMI

Kimlik kavramı bireyi ve toplumu ifade eden en önemli kavramlardan biridir. Kimlik kavramı birçok bilim tarafından incelenmiş ve birçok düşünür tarafından açıklanmaya çalışılmıştır. Bu bölümde kimlik kavramı, kimlik kuramları ve bu kuramlara getirilen eleştiriler kavramsal çerçevede tartışılarak ortaya konmuştur.

Aynı zamanda bu bölümde tüm dünyayı yakından ilgilendiren göç kavramı ve göç türlerinden biri olan uluslararası göç kavramı üzerinde durulmuş ve kimlik ile göç arasındaki ilişki daha çok etnik kimlik bağlamında açıklanmaya çalışılmıştır.

2.1. Kimlik Kavramı

Kimlik kavramı toplumda ve birçok farklı bilimlerde önemli yeri olan ve oldukça tartışılan bir kavramdır. Bu alanların en önemlilerinden biri de sosyal bilimlerdir. Bu kavram ilk olarak 1950’li yıllarında akademik alana Erik Erikson tarafından dâhil edilmiştir (Yanık, 2013: 228). Kimlik kavramı hem bireyi hem de toplumu tanımlamak için kullanılır. Aydoğdu, kimlik kavramının kendi içerisinde oldukça çeşitli boyutlara sahip olmasına karşın, bu çok boyutluluğa rağmen, kimliğin tanımın merkezinde “özne” olma arzusunun yer aldığını belirtmektedir. Kimlik terimi Latince aynılığı ve sürekliliği ifade eden “idem” kelimesinin kökünden, Türkçede ise “kim” soru kökünden türetilmiştir. Her iki dilde de zorunlu bir aidiyeti, tek olmayı ve aynı olmayı ifade eder (Aydoğdu, 2004: 116-117). Connolly’ye göre kimlik, tercih edip istediğimiz şeylerden ziyade ne olduğumuz ile ilgilidir. Bununla birlikte kimlik varlığını sürdürebilmek için farklılıklara ihtiyaç duymaktadır. Bu nedenle de kimlik bireyler veya toplumlar arasındaki farklılıkları “öteki” kavramına dönüştürmektedir. Bunun nedeni ise kimlik kavramının kendisini koruma altına alma arzusudur. Buradan bakıldığında kimlik hem ‘öteki kavramından beslenir hem de bu kavram nedeniyle kendi varlığını koruma ihtiyacı güder. Geleneksel yaklaşıma göre kimlik bireylerde verili bir şekilde yani doğuştan itibaren ortaya çıkmaktadır. Bu açıdan bakıldığında kimlik kavramı sınıf, ırk, cinsiyet bağlamında tutarlı ve bütüncül bir yapıyı ifade etmektedir. Bir diğer yaklaşıma göre ise kimlik doğuştan kazanılmanın aksine değişken ve zamanla inşa edilebilen bir olgu olarak tanımlanmaktadır (Dalbay, 2018: 162-163).

Erikson kimlik gelişimini ergenlikte kazanılması gereken bir temel özellik olarak ifade etmektedir (Atak, 2011: 164). Aynı zamanda Erikson’a göre kimlik kişinin biyolojik yapısı, duygusal ihtiyaçları, kendini koruma algısı ve içinde yaşadığı toplumun özelliklerine göre bir bütün olarak biçimlenmektedir (“Erikson’un Kimlik Anlayışı”, 2024). Kimlik kavramının tanımının hem çeşitli olmasında hem de tanıma yönelik bazı durumlarda ortak bir payda da buluşulmamasındaki en önemli etken kimliğin fiziksel, bilişsel ve toplumsal öğeleri bir arada içeriyor olmasıdır. Kimlik kavramını en geniş haliyle ifade etmek gerekirse, bireyin hem kendisini nasıl gördüğü hem de toplum algısı tarafından nasıl görüldüğüdür. Günümüzde kimlik kavramının bu denli ön plana çıkmasındaki asıl sebep Georg Simmel’e göre modern toplumun zeminini oluşturan kurumların yavaş yavaş önemini yitirmesi ve yıkılmasıdır (Bauman, 2022: 12). Bunun en büyük nedeni küreselleşmenin getirdiği etkilerdir. Küreselleşme ile birlikte ulus devletlerin önemi azalmış ve toplum kimliği yerine bireysel kimlikler daha çok konuşulmaya başlanmıştır. Buradan bakıldığında kimlik kavramı insanların bütün olmaktan çok bireyselleşmeye başlamasından sonra ortaya çıkmış ve büyük ölçüde önem kazanmıştır. Kimlikler daima karşıtlıktan beslenir. Bir toplumda eğer farklılık yoksa o toplumlarda kimlik kavramından bahsetmek pek mümkün değildir. Bauman bu durumu şu sözlerle ifade etmiştir. “Kimlik meselesi, ancak ikinci kategorideki ‘cemaatlere’ maruz kalındığında ortaya çıkar” (Bauman, 2022: 19). Bunun nedeni ise kişinin kendisini bir yere ait hissetme ihtiyacıdır. Herkesin aynı olduğu yerde aidiyet endişesi ortadan kalkmaktadır. Birey ne zaman ki kendisiyle alakalı aidiyet sorunu yaşarsa o zaman kimlik kavramına tutunmaktadır (Dalbay, 2018: 163). Erikson’a göre ise kimlik gelişimi, kişinin kendi psikolojik ve biyolojik sınırlarının ihtiyaçlarına uygun bir sosyal rolleri deneyimleyebileceği zemin oluşturulduğunda açığa çıkmaktadır.

Kimlik kavramı ilk akla geldiğinde, kişiye doğuştan verilen ve kişinin yaşamı boyunca da süreğenliğini koruyan bir kavram gibi algılanmaktadır. Bu algının en bariz görüldüğü kimlikler ise etnik ve dini kimliklerdir. Bauman, bireyin, zamanla içerisinde barındırdığı aidiyet ve kimlik algısının aslında kişinin alinyazısı olmadığını ve kişinin yaşamı boyunca garanti sağlamadığını aynı zamanda da bu kavramın hem tartışıla bilinir hem de vazgeçile bilinir olduğunu anladığı zaman kimliğin doğuştan ve değişmez algısının yıkıldığını belirtmektedir (Bauman, 2022: 20). Buradan bakıldığında bireyin ilk kimlik inşasında her ne kadar dış faktörler etkili olsa da bireyin zamanla edindiği tecrübeler ve yaşayış tarzı kimlik anlayışını etkilemektedir.

Modern dönemde Devlet, millet, toplum ya da kültür varlığı açısından kimlik, kendisini var eden bireylerin, ortak paydada buluşması ve ortak tasa ve sevinçleri taşımasını ifade etmektedir (Akça, 2005: 11). Bu açıdan, Devletler için kimlik kavramının önemi büyüktür. Ulusal ve dini kimlikler devletleri ayakta tutan en önemli araçlardan biridir. Bu yüzden geçmişten günümüze kadar her ne kadar küreselleşmeyle birlikte eskiye dönük kimlik algısı değişse de hala önemini ve varlığını korumaktadır. Bireylerin sahip olduğu her türlü kimlik algısı geçmişte birçok toplumun ve devletin kararlarını etkilemiş, kitlesel hareketlerdeki eylemlere öncülük etmiş ve günümüzde dahi devletlerin politikalarında önemli bir yer edinmiştir.

2.2. Kimlik Kuramları

Kimlik kuramları, birey ve toplumların sahip olduğu kimliklerin oluşum sürecini, zamanla değişimini ve birey ve toplumlar üzerindeki etkilerini açıklamak ve anlamak açısından önemlidir.

2.2.1. Etnik Kimlik Kuramı

Etnisite sözcüğü eski Yunan dilindeki “ethnos” sözcüğünden türetilmiş olup halk anlamını taşımaktadır. Etnisite kavramı atalardan gelen ortak mirası taşıyan topluluktaki bireyleri ifade etmek için kullanılmaktadır (Kurubaş, 2008: 21). Etnik gruplar, kendilerini tanımlamak için ortak bir isim kullanmakta ve kullanılan bu isim topluluğun kimliğini ve birliğini temsil etmektedir. Bu ortak etnik kimlik ve isim taşıyan topluluklara Türkler, Arnavutlar ve Almanlar gibi etnik topluluklar örnek gösterilebilir (Smith, 1986: 23). Ayrıca, topluluklarda tarih, ortak bir hafıza oluşturmakta ve bu tarih nesiller boyunca aktarılmaktadır. Etnik topluluğun sembolik imgelerini, bayraklar, amblemler ve diğer görsel semboller oluşturmaktadır. Bu imgeler, topluluğun kimliğini ve birlikteliğini temsil etmektedir. Etnik kimlik duygusu, geçmiş ve geleneklere, özlemli bir bağlılık etrafında şekillenmektedir. Topluluk üyeleri, bu kimlik duygusunu, topluluğun sembolik imgelerinin kullanımı ve ritüellerin tekrarı yoluyla güçlendirirler. Bu, bireylerin yalnızlık duygusunu azaltarak, topluluk içinde aidiyet ve birlik duygusunu pekiştirmektedir (Erdem, 2019: 29). Etnik kimlik, bireyin dünyaya geldiği andan itibaren kendisini bireyin dünyaya geldiği topluma ve o toplumun ortak normlarına göre oluşturmaya başlamaktadır. Bu oluşum bireyin

o toplumlumla olan etkileşimi, ortak eğitim alanı ve sosyalizasyon sayesinde gerçekleşmektedir. Aynı zamanda bireyde oturmaya başlayan bu etnik kimlik algısı yine o toplumdaki bayramlar, ritüeller ve kültürel daha birçok ortak etkinlik zaman içerisinde pekiştirilmektedir (Eriksen, 2002: 50). Barth'a göre bireyde oluşan bu etnik kimlik algısı, bireyin kendi topluluğunu nasıl algıladığını ve diğer topluluklarla olan ilişkileri nasıl kuracaklarını oldukça etkilemekte aynı zamanda etnik kimlik algısı, toplumsal dayanışmayı artırabilirken etnik çatışmaların ve ayrımcılığında temelini oluşturabilmektedir. Ortak etnik kimlik algısı, bireylerin ortak siyasi ve sosyal hareketliliğinde de önemli bir temel oluşturur. Bu nedenle etnik gruplar, aidiyet besledikleri kimliklerini ve haklarını savunmak için örgütlenebilmekte ve siyasi alanda da etki gösterebilmektedir (Tilly, 1978: 60).

Etnik kimliklere verilen önemin boyutu bireyden bireye farklılık göstermektedir. Bununla birlikte Boz' un ele aldığı ilkselci ve durumsalcı yaklaşımlara göre etnik kimlik iki farklı süreçte ilerlemektedir. Bunlardan ilki olan ilkselci yaklaşıma göre etnik gruplar akrabalık bağı ile kurulur ve süreklilik arz eder. Bu nedenle de bireyin zaman içerisinde etnik kimlik algısında bir değişim meydana gelmesi beklenmez. Durumsalcı yaklaşıma göre ise etnik kimlik durumlara göre farklılaşabilen, sabit bir süreç olmayan ve zamanla yeniden inşa edilebilen bir kimliktir (Boz, 2010: 11). Buradaki önemli unsur bireyin içerisinde bulunduğu topluluğa hissettiği aidiyet duygusunun boyutudur. Küreselleşmeyle birlikte etnik grupların birbiriyle olan ilişkileri gelişmiş ve daha ileri boyuta taşınmıştır. Böylelikle bireyde oluşan etnik kimlik algısı uluslararası yaşanan göçlerle, devletlerin izlediği kimlik politikalarıyla ve son dönemlerde ortaya çıkan ulus üstü kimliklerle farklı bir boyut kazanmakta ve kendini yeniden inşa etme sürecine girebilmektedir.

2.2.2. Dini kimlik Kuramı

Bireyler yaşamları boyunca sürekli olarak sosyalleşme süreci içerisinde. Bu doğrultuda kişiler sosyalleşmek ve içinde bulunduğu toplumla özdeşleşmek için kimlik arayışlarına girerler. Burada kişiyi toplumdan biri yapan en önemli etmenlerde din ve ideolojilerdir. Din, bireyin kimlik kazanma ve kendisini anlamlandırma sürecinde oldukça önemli bir faktördür. Bireyler benimsedikleri dini kimlikler neticesinde içinde bulunduğu toplumla bütünleşmenin yanı sıra kendi içerisinde yaşadığı insani bir duygu olan varoluşsal sorunlarını da büyük oranda çözüme kavuşturmuş olur (Ayten, 2012: 107). Dinler, toplumu

oluşturan bireyleri belli bir kutsal değer ve idealler etrafında bütünleştirmekte bununla birlikte o toplumun kültüründe yarattığı değerler ve idealler kaynaklı bir ahlak oluşturmaktadır. Bu nedenle kişinin kimlik edinimi sırasında din, bireyin kendisine hem kutsal amaca hizmet etme algısını yüklemekte hem de toplumdaki davranışlarını şekillendirme büyük bir rol oynamaktadır (Coşkun, 2003: 7). Aynı zamanda bireyde oluşan bu dini kimlik, kişinin nereden geldiğini ve nereye gideceğini, evrende yaşanan bütün olayları ve canlıları kutsal bir amaç ve bağlam içerisinde anlamlandırmasına temel oluşturmaktadır (Erkan, 2013: 1829). Freud’a göre ise din bireysel davranışın kısıtlanması ve bireyin kontrol alanına alınması ile ilgilidir. Bundan dolayı Freud insanların dini günahkârlık hissiden veya sahip olduğu korkularından kurtulmak için gerekli bir araç olduğuna vurgu yapmaktadır (Ahmed, 2019: 33).

Dini kimlikler yüklenilen ve kazanılan olmak üzere iki farklı aşamada incelenmektedir. Bunlardan ilki olan verili dini kimlikler bireylerin çocukluk döneminde aileden kazanılmaktadır. Bu süreçte birey sahip olduğu dini değerler ve dini kimliği üzerine kafa yormamakla birlikte ailesinin gösterdiği dini olguları yerine getirmektedir. Kazanılan dini kimlikte ise birey sahip olduğu kimliğin kalıcı olmadığını ve tercihe göre değiştirilebilir ve sorgulanabilir bir olgu olduğunu saptamaktadır (Çiftçi, 2022: 276). Bu doğrultuda ergenlikten itibaren din olgusu birey tarafından sorgulanmaya ve bir temele oturtulmaya çalışılmaktadır. Bu kimliğin edinimi aşamasında bireyin içerisinde bulunduğu toplum, kültür ve grup oldukça önemlidir (Orhan ve Dağcı, 2015: 26). Bu kimlik oluşturma süreci sonunda bireyin kendisinde oluşturduğu dini kimliği ve dini anlayışı, sonradan kazanılan kimlik olarak ifade edilmektedir. Günümüzde ise dini kimlik küreselleşme sürecinin etkisiyle de yeniden şekillenmektedir. Modernleşme ve küreselleşme, bireylerin dini kimliklerini yeniden değerlendirmelerine ve yeni anlamlar yüklemelerine neden olmuştur. Özellikle genç nesiller arasında, dini kimliğin bireysel anlam arayışı ve kişisel gelişim bağlamında yeniden yorumlandığı gözlemlenmektedir (Köker, 2010: 11-14).

Dini kimlik faktörünün önemini saptamaya çalıştığımızda ise bir topluma ait olan dini kimlik algısının, geçmişten günümüze yaşanan savaşlarda, ülkelerarası ilişkilerde, uluslararası göçlerde ve devletlerin kendi ülke yönetiminde önemli bir unsur olduğu göze çarpmaktadır.

2.2.3. Sosyal Kimlik Kuramı

İnsanların ilk varoluşundan bugüne kadar olan süreçte en belirgin özelliklerinden biride kendi aralarında grup oluşturmalarıdır. İnsanlar kendilerini ait hissettikleri grubu kendileri dışında kalan diğer gruptan daha üstün görme motivasyonuna sahiptir. Bunun nedeni ise bireylerin kendilerine dönük eleştiri yaparken olumlu bir bakış açısı benimseme durumudur. Bireyin kendilerini bir gruba ait hissetmeleri, o gruba özdeşleşmeleri ve o gruba da diğer gruplardan üstün görmeleri Sosyal kimlik kuramı ile açıklanmaktadır (Mete, 2023: 473). Sosyal kimlik kuramı en genel ifadeyle bireylerin grup oluşturma sürecini, grup üyeliğini ve gruplar arasındaki ilişkiyi konu edinen değerli bir kavramdır. Bu kuram ilk olarak Muzaffer Sherif'in grupların kendi içerisindeki ve grupların birbirleri arasındaki olan ilişkilerini incelediği çalışmalarıyla karşımıza çıkmıştır. 1970'li ve 1980'li yıllarda ise Henri Tajfel ve John Turner tarafından sosyal kimlik teorisi başlığı altında çalışılmaya devam edilmiştir (Ertaş ve Aktaş, 2017: 239).

Sosyal kimlik kuramına göre insanlar toplumda birey gibi hareket etmekten daha çok belirli bir sosyal sınıfın üyesi gibi hareket etmektedirler. Bu nedenle bireyler, kendilerini ait hissetleri gruba göre tanımlamakta ve kendilerini, grupları vasıtasıyla sınıflandırmaktadırlar. Böylece bireylerin belirli toplumsal yapı içerisinde kendilerinin ve diğer grup üyelerinin konumlarını anlamlandırmaları kolaylaşmaktadır (Baykal, 2018: 164-165). Bireyin yapmış olduğu gruplar arası bu karşılaştırma ve kendisinin grup içindeki durumuna göre birey, kendisini ait hissettiği gruba karşı olumlu veya olumsuz sosyal kimlik oluşturmaktadır. Gruba karşı olumlu sosyal kimlik geliştiren bireyler grup içerisindeki olumlu konumlarını daha üst seviye yükseltmek için çaba gösterme eğilimindeyken grup yararına ise katkı sağlayacak performanslar göstermemeye daha çok yatkındırlar. Bu durumun aksine olumsuz sosyal kimlik geliştiren bireyler ise grup içerisindeki sosyal kimliklerini daha çok koruma amacındadırlar. Bunun akabinde ise üyeliklerinin olumsuz yönlerini en aza indirmek için stratejik, araçsal ve yaratıcı yollara yöneldiği görülmektedir. Bu tip olumsuz sosyal kimliğe sahip olan bireyler gruptan tamamen ayrılabilceği gibi grup yararına yönelik rekabetçi bir tutumda sergileyebilmektedir (Coşkun, 2005: 81).

Olumlu veya olumsuz sosyal kimlikler bireyin toplumsal alandaki davranışlarını etkileyen önemli bir faktördür. Olumlu sosyal kimliğe sahip olan bireyler toplumsal ve siyasal olaylarla daha fazla ilgilenirken benimsedikleri sosyal kimliklerine de daha çok sahip çıkma özelliği göstermektedirler. Öte yandan olumsuz sosyal kimliğe sahip bireyler için ise gündelik davranış kalıplarında grubun çıkarı yerine bireysel çıkarlarını daha ön planda tuttuğu gözlenmektedir (Demirtaş, 2003: 129-130).

Sosyal kimlik kavramı literatürde Tajfel, Jackson ve Hınke ve arkadaşları tarafından üç temel boyutta ele alınmıştır. Bunlar sırasıyla, grup üyeliği bilgisi(bilişsel), grup üyeliğinin duygusal önemi(duygusal) ve grup üyeliğine verilen değer (değerlendirici)'dir. Bilişsel boyutta Sosyal kimliğin bilişsel yönlerinin, sadece bireylerin kendilerini belirli bir gruba dâhil etme süreci olarak değil, aynı zamanda kendilerinin tanımladıkları kategoriyle ilgili inançların analizini de kapsadığını öne sürmektedir. Diğer yandan duygusal boyut ise bireyin aidiyet hissini, gruba bağlılığını ve gruba karşı memnuniyet seviyesini yansıtmaktadır. Değerlendirici yönler ise bir gruba üye olmanın kişiye getirdiği olumlu ve olumsuz durumları, kişilerin grup üyelerine karşı sergilediği olumlu ve olumsuz davranışları ve bireyin gruba atfettiği değeri içermektedir (Ertaş ve Aktaş, 2017: 240).

İlk dönemler sosyal kimlik kuramı çalışmaları bireyi tek grup merkezinde değerlendirirken modern ve karmaşık toplumlarda bir bireyin birden fazla gruba dâhil olabileceği yani birden fazla sosyal kimliğe sahip olabileceği öne çıkmıştır. Buradan yola çıkarak birey arkadaş, iş ve aile gruplarına ait olabileceği gibi etnik, dini ve mesleki gruplara da aynı anda dâhil olabilmektedir. Bu durum 'Sosyal Kimlik Karmaşıklığı Kuramı' olarak ifade edilmektedir (Eniç ve Yanbolluoğlu, 2018: 4).

2.2.4. Kimlik İnşası Kuramı

Kimlik, kişinin sosyal yaşamının bir yönüdür. Bununla birlikte kimlik bireyin oluşturduğu benlik algısıyla kendi varlığını anlamlandırma süreci olarak ifade edilir (Ulusoy, 2020: 326). Benlik; bireyin kendisi hakkında sahip olduğu görüşleri, düşünceleri ve değerlendirmeleri içerir. Bu açıdan benlik kavramı, kişinin kendini tanımlarken kişiliğine en uygun gördüğü özellikleri kapsamaktadır. Benlik kavramı özellikle kişinin kendisi hakkındaki değerlendirmeleri vurgulasa da kişinin sadece kendisinin değil toplumla ilişki

içerisinde geliştirdiği bir imgedir (Kavut, 2018: 2). Kimlik inşası kuramına göre bireyin kimlik oluşturma sürecinde toplumla oluşturduğu etkileşim oldukça önemlidir. Bunun nedeni ise bu etkileşim sonucunda hem toplum bireyi hem de birey toplumu inşa etmektedir. Birey tarafından kabul edilen kültürel kimlikler aynı zamanda, özneyi yapıyla birleştiren bir bağdır (Hall, 1998: 52). Öznenin kimliği inşası sürecinde bu inşa sürecini etkileyen birçok etmen mevcuttur. Öncelikle, kimliğin büyük ölçüde oluşması, çocukluk dönemini kapsayan temel sosyalleşme sürecinde gerçekleşir. Daha sonraki aşama olan ikincil sosyalleşme sürecinde ise, yerleşmiş olan kimliğin biçimlendirilmesi ve işlenmesi söz konusudur. (Dalbay ve Avcı, 2018: 21). Birey büyüdükçe sosyal çevresi genişlemeye başlar. Bunun neticesinde birey kendisini en iyi tanımlayan ve aidiyet duygusunu hareke geçiren sosyal gruplar ile etkileşime girmeye ve bu gruplara katılım sağlamaya başlamaktadır. İlk başlarda bireyin kimlik algısı sadece aile ile sınırlı iken, geçen süreçle birlikte dini ve etnik gruplar, okul ve toplumsal kuruluşlarla etkileşimi ile birlikte farklılaşmaktadır. Bunun gibi faktörler kişinin kimliğinin önemli boyutlarını oluşturmaktadır (Emiroğlu, 2020: 107).

İnşa teorileri, kimliğin en azından bir kısmının bir kişinin etkileşimsel, durumsal, sosyo-tarihsel ve kültürel bağlamlardan üretildiğini ve değiştirildiğini varsaymaktadır. Bu varsayımın yan etkileri, kimliklerin çeşitli olası bağlamlara uyum sağlamak için zorunlu olarak çoklu veya akışkan ya da her ikisinin de bulunması gerektiği aynı zamanda, genellikle araştırılmayan veya tam olarak açıklanmayan bir süreç olduğu yönündedir (Taylor, 2015: 1-9). Kimlik inşası "tek parça" değildir. İlk olarak, kimlik bir yaşam alanından diğerine önemli ölçüde değişebilir. Bu nedenle, "sabit kimlik" kavramı sorgulanmaktadır. İkinci olarak, kimlik inşasında devreye giren süreçler, sadece keşif ve bağlılığın belirli bir birleşiminden çok daha karmaşıktır. Yazarlar, kimliğe yönelik gelişimsel yaklaşımların, gelişim süreçleri de çoklu olan "çoklu" bir özne (birden çok benlik) kavramına yol açtığı sonucuna varmaktadır (Valverde and lubart, 2017: 99-115).

Bireyin kimlik inşası süreçlerinde devletlerde oldukça önemli rol oynamaktadır. Kişi kendi kimliğini inşa ederken aynı zamanda toplumla da bütünleşme gerçekleştirmektedir. Bu bütünleşme devletin yumuşak ve baskıcı olma şeklindeki iki unsuru aracılığıyla gerçekleştirdiği bir süreçtir. İnşa sürecinde rol oynayan baskısı unsurlar polis, ordu ve mahkeme gibi denetim mekanizmalarıdır. Bu süreçteki yumuşak unsurları ise aile, din, okul, sendika ve kültür oluşturmaktadır (Bakıroğlu, 2013: 1047-1055). Tüm bunlar neticesinde

birey doğduğu andan itibaren kimliğini inşa etme sürecine girmekte ve zamanla toplumla etkileşimi neticesinde farklı kimlikler edinmekte ve sürekli olarak bu kimliklerde değişime gitmektedir.

2.2.5. Postkolonyal Kimlik Kuramı

Postkolonyal teori, Fransız filozoflar olan Micheal foucault ve jacques Derrida gibi isimlerin modernliği ve Avrupa merkezçiliği sorguladığı dönemde, kökleri Postmodernizme dayanan teoriler için yapılan araştırmaların bütününe ifade etmek için kullanılmıştır. Postkolonyal kuram Edward Said'in 1978 yılında yayımlanan '*Orientalism*' kitabı ile başlamış ve bu nedenle Edward Said postkolonyal teorinin kuramcısı olarak nitelendirilmiştir (Dastarlı, 2020: 88). Postkolonyal terimi aynı zamanda kolonyal sürecin sonrasını tanımlamak için de kullanılmaktadır. "Postkolonyal terimi, yapısındaki 'post' eki nedeniyle sadece tarihsel bir süreci ifade etmekten (yani kolonyal ve neokolonyal deneyim sonrası) öte mekânsal bir boyutu da (Batı Doğu) içinde barındırır" (Durdubaş ve Koruç, 2017: 157). Postkolonyal kuramın üzerinde durduğu konular ise sırasıyla ırkçılık, cinsiyet, ultra-milliyetçilik, ayrımcılık, ötekileştirme, asimilasyon, sömürgecilik, yeni-sömürgecilik, kölelik ve kimlik inşası gibi üstünlük kurma türleridir (Tepeciklioğlu, 2013: 81). Buradan da anlaşılacağı gibi Postkolonyal kuramın araştırma alanları, çoğunlukla kimlik ve göç kavramları üzerinde yoğunlaşmıştır. Postkolonyalizm süreci, sadece ekonomik alanda değil aynı zamanda Batı kültürünün de evrenselleşmesini içine alan bir kültürel süreçtir. Bu nedenle günümüzdeki kültürel çeşitlilik, alternatif moderniteler, diaspora ve hibrit kimliklere dayalı konular ve bu alanda yapılan çalışmalar postkolonyalizm teorisine dayanmaktadır (Durdubaş ve Koruç, 2017: 158).

Postkolonyalizm kuramı 'kimlik' kavramının sadece maddi ilişkilere bakılarak anlamlandırılması fikrini kabul görmez. Bunun nedeni ise yine kültürel kimliğin öneminin oldukça ön plana çıkmasıdır. Bu aşamada postkolonyal kuram kimlik inşasının kültürel karmaşıklığına da vurgu yapmaktadır (Ejupi, 2018: 37).

Postkolonyal kuramı oluşturan önemli kavramların önde gelenleri 'madun' ve 'ötekileştirme' kavramlarıdır. Bu kavramlar ünlü Hint yazar Gayatri Chakravorty Spivak tarafından kullanılmıştır. Bunun dışında postkolonyal kuramın günümüzde kullanılan

kavramları ise “Melezlik”, “taklitçilik/taklit”, “müphemlik” ve “kalıp yargı” gibi kavramlardır. Bu kavramların öncüsü ise Homi K. Bhabba’dır (Tepeciklioğlu, 2013: 81). Postkolonyal teori için önemli olan madun kavramı spivak tarafından, sesleri duyulmamış, toplumsal statü anlamında hareket edemeyen ve daha yüksek bir konuma ulaşamayacak olanlar şeklinde tanımlanmaktadır (İnalöğlu, 2023: 3). Gramshi ise madun kavramını, bir toplumda sesi duyulmayan, kendilerini temsil edemeyen ve toplumsal yapı içinde kendilerini ifade edemeyen gruplar olarak tanımlamaktadır. Bunların dışında en genel ifadeyle madun; ekonomik, siyasi ve kültürel üretim ilişkilerine dâhil olsa bile, kendini ifade edemeyen ve egemen olanın tahakkümü altında bulunan, alt ve aşağı konumdaki 'öteki' olarak tanımlanmaktadır (Kiraz ve Kestel, 2017: 144-145). Buradan bakıldığında postkolonyal kuramın ortaya çıkışı sömürgecilikten itibaren başlamış ve bu sömürge faaliyetleri sonucunda egemen toplum dışında kalan grupları tanımlamak için birçok kavram ortaya çıkmıştır.

2.2.6. Performativite Kimlik Kuramı

Performativite Kimlik Kuramı, diğer kuramlardan farklı olarak, toplumsal cinsiyet kavramı üzerinde durmaktadır. Bu teori de vurgulanan kimlik türü, kişilerin sahip olduğu cinsiyet kimliğidir. Performativite kimlik kuramının önde gelen ismi Judith Butler’dır. Butler’a göre her kısmi kimlik hem bir özdeşliğe referans verir hem de kendisinden farklı olan diğer kimlikleri dışlar. Fakat Butler yine bu tanımına eleştiri getirerek, aksine hiçbir kimliğin ne tam olarak değişeceğini ne de tam olarak özdeş olabileceğini vurgular. Toplumsal cinsiyet kavramı da Butler’a göre bir kimlik türüdür. Bunun nedeni ise kimlik tartışması, toplumsal cinsiyet tartışmasıyla iç içe geçmiştir; çünkü bir bireyin tanınması ve kabul edilmesi, öncelikle toplumsal cinsiyet normlarına uygunluğuna bağlıdır (Oralgül, 2016: 50).

Butler’a göre, "toplumsal cinsiyet, bedenin sürekli olarak belirli şekillerde sergilenmesi ve tekrarlanmasıdır.” Bu sürekli tekrar, katı bir düzenleyici çerçevede gerçekleşir ve zamanla bu davranışlar bir araya gelerek, doğal ve Özsel bir varlık görünümü oluşturur." Butler’ın bahsettiği cinsiyet kavramı biyolojik temellere dayanan bir kavram değildir. Butler bireyin beden inşa sürecinin biyolojiden ziyade o toplumun kültürel kodlarının etkisiyle gerçekleştiğini belirtir (Yağmur ve Kelebek, 2021: 36). Bunun akabinde

Butler, bedeninin performatif olduğunu ve iktidar ilişkileri aracılığıyla somutlaştığını savunur. Yani bireyin doğuştan cinsiyete sahip olmasından ziyade dışarıdan yapılan bir müdahale ile cinsiyet kavramının bireye yerleştiğini belirtmiştir. Butler, bu durumu foucault'un "bedenin doğal ve Özsel bir cinsiyet fikrini yükleyen söylem tarafından belirlenmesinden önce cinsiyetli bir varlık olmadığıdır", savıyla desteklemiştir. Yani beden, söylem ve iktidar ilişkileri içinde anlam kazanır ve bu bağlamda cinsiyetli bir varlık olarak tanımlanmaktadır. (Barutçu, 2021: 68). Bu kuruma göre, cinsellik hem normların işleyişiyle ilgili bir alan hem de bu normların bozulmasıyla ilgili bir durumla birlikte ifade edilmektedir. Yani, toplumsal cinsiyet inşa edilen bir şeyse, toplumsal cinsiyetin meydana getirdiği olumsuz etkilerini gidermek için bu normları yıkmak bir çözüm olarak düşünülmektedir. Bu normların yıkılması itibariyle karşılaşılabilecek sorun ise bireyin yaşanabilir alanının ve yaşamının tehdit edilebilir olduğu boyuttur (Eroğlu, 2015: 59).

Performativite kimlik kuramı en genel ifadeyle kimliklerin, hali hazırdaki biyolojik özelliklerden bağımsız olarak bireyin davranışlarında gözlemlenebilir bir yapı olduğunu vurgulamaktadır. Bunun nedenini ise, bireyin sahip olduğu biyolojik özelliklerinin bireyin davranışlarında etkili olmadığı sadece bireyi, var olan kadın ve erkek davranış biçimleri şeklinde belirli kalıplara soktuğu ifadesiyle açıklamaktadır. Sonuç olarak kişinin benimsediği kimliğe ilişkin davranış kalıplarının sergilenmesi, cinsiyetin performatif pratiklerle toplumsal alanda gösterilmesini sağlamaktadır (Yağmur ve Kelebek, 2021: 36-37).

2.3.Kimlik Kuramlarına Getirilen Eleştiriler

Kimlik kuramlarına getirilen eleştiriler daha çok kimliğin nasıl kazanıldığından ziyade zamanla değişime uğramayıp uğramadığı yönünde olmuştur. Kimlik kuramları üzerindeki var olan değişmez ve sabit olduğu algısı oldukça eleştirilmiştir. Kimlik kuramlarına getirilen eleştiriler, kimlik kuramlarının tüm boyutlarıyla anlaşılması açısından önemlidir.

2.3.1.Etnik Kimlik Kuramına Getirilen Eleştiriler

Kimlik kuramlarına getirilen eleştirilerden ilkinin etnik kuram üzerinden inceleyecek olursak; etnik kimlik bireye doğuştan akrabalık bağları ile zaten verili olan bir kimlik türü olarak kabul edilir. Bunun yanı sıra soy ve akrabalık bağı devam ettikçe de etnik kimlik varlığını sürdürmektedir. Primordiyal yaklaşımlara göre ise, bu durum bilinenin aksine bu yaklaşım içerisindeki kültürel perspektif, etnik grup üyeliğinin ortak bir kültür üzerinden belirlendiğini savunur. Bu yaklaşıma göre, ortak bir dil veya din gibi kültürel unsurlar etnik kimliğin oluşumu ve devamlılığında kritik rol oynar. Ortak bir soya sahip olmasalar bile, aynı ülkeden gelen ve farklı ırksal gruplardan olan insanlar etnik bir kimlik oluşturabilirler. Böylece, biyolojik bağları olmasa da ortak kültürel özellikler etnik bir grubun temelini oluşturabilir (Ay ve Ekici, 2021: 5). Bu tür fikirler özellikle son yıllarda yaşanan küreselleşme sonrası ortaya atılan fikirlerdir. Çünkü küreselleşme ile birlikte birçok etnik grup bir araya gelmiş ve aralarında yeni bir kimlik yapılanması olduğu gözlenmiştir. Etnik kimliklerin *verili* ve *değişmez* olduğu fikri üzerine ‘arasalcı’ bakış açısını benimseyen Paul Brass’da, bu savların doğru olmadığını çok etnikli ülkeleri göstererek reddetmiştir. Bu tip ülkelerde birey kendine bireysel yarar sağlama amacıyla birden fazla farklı etnik gruba ait olan dili konuşabilmektedir (Özkırımlı, 2008: 45). Buradan çıkarılacağı üzere birey aileden gelen dil, kültür ve ırk özelliklerinin yanı sıra kendisine bir yarar sağlayacağını bildiği takdirde başka bir grubun kimlik özelliklerini de üstelenebilmektedir.

Etnik kimlik kuramı, genellikle etnik kimliklerin sosyo-ekonomik faktörlerden bağımsız olduğunu varsayar. Ancak, bu görüş de eleştirilmiştir. Michael Omi ve Howard Winant, etnik kimliklerin sosyo-ekonomik koşullar ve güç ilişkileri tarafından şekillendirildiğini savunmaktadır. Onlara göre, etnik kimlikler ekonomik ve politik yapılarla sıkı bir ilişki içindedir ve bu yapıların değişimi, etnik kimliklerin de değişimine yol açar. Omi ve Winant, etnik kimliklerin sabit olmadığını, aksine tarihsel, toplumsal ve ekonomik dinamiklerin bir ürünü olarak sürekli yeniden şekillendiğini ileri sürmektedir. Bu görüş, etnik kimliklerin yalnızca kültürel değil, aynı zamanda ekonomik ve politik bağlamlardan da etkilendiğini ortaya koyar. Böylece, etnik kimlikler, toplumsal yapılar ve güç ilişkileri tarafından belirlenir ve bu ilişkiler değiştikçe, etnik kimliklerin tanımı ve içeriği de değişmektedir (Omi and Winant, 1994: 68-69).

Bir diğerk eleştiri, etnik kimlik kuramının, etnik kimlikleri, monolitik ve homojen yapılar olarak görmesidir. Bu görüőe karşı çıkan Sav’a göre, etnik kimlikler, içsel farklılıklar ve çeşitlilikler barındırmaktadır. Stuart Hall, bu doğrultuda, etnik kimliklerin sabit ve homojen olmadığını, aksine, farklı tarihsel ve kültürel bağlamlarda farklı şekillerde ortaya çıktığını vurgular (Hall, 1990: 225). Hall, etnik kimliklerin karmaşık ve çok katmanlı yapılar olduğunu ve bu kimliklerin sürekli olarak yeniden üretildiğini belirtmiştir. Kimlik, sürekli bir inşa süreci içinde olan dinamik bir yapıdır. Hall, kimliğin oluşumunda tarihsel bağlamların önemine dikkat çeker ve kimliklerin geçmiş deneyimler ve kültürel miraslar tarafından şekillendirildiğini vurgular (Hall, 1990: 226-227).

2.3.2. Dini Kimlik Kuramına Getirilen Eleştiriler

Dini kimlik Kuramına getirilen eleştirilere baktığımızda karşımıza ilk olarak James W. Fowler çıkmaktadır. Fowler, 1981’de ‘İnanç Sistemleri Teorisini’ ortaya atmış bu teoride ise bireyin din algısını, Tanrı algısını ve zamanla inanç kavramının aşamalarını ortaya koymuştur. Fowler’ın bu teorisine göre birey inanç duygusuna ilk olarak ailede başlamaktadır. Bireyin bu aşaması, birinci aşama yani Sezgisel-Yansıtıcı İnanç olarak adlandırılır. Bu aşamada birey inanırken hayal gücünün etkisindedir ve inancını herhangi bir mantık zeminine oturtmamıştır. Fakat zamanla birey “Evrensel İnanç” aşamasına geldiğinde artık başkalarının inançlarını da benimser ve evrensel bir inanç kimliği oluşturur (Ulu, 2016: 150). Fowler’ın bu teorisine göre ailemizden duygusal bir bağ olarak elde ettiğimiz dini kimliğimiz zamanla değişebilir veya tümüyle reddedilebilir. Buradan da anlaşılacağı üzere Fowler, dini kimlik faktörünü verili ve değişmesi çok zor veya imkânsız olarak atfeden ilkselci yaklaşımı reddetmektedir.

Modernite ile birlikte dini kimliklerin nasıl etkilendiği ve dönüőtüğü konusu da eleştirilmiştir. Modern dönemde, bireylerin dini kimliklerini yeniden tanımlamaları ve geleneksel dini kimliklerin modern koşullar altında dönüşmesi gerekliliği üzerinde durulmuştur. Modernite ile birlikte artan sekülerleşme ve bireyselleşme eğilimleri, dini kimliklerin de bu süreçler doğrultusunda değişmesine neden olmaktadır (Karaduman, 2010: 2890).

Dini kimlik kuramına yönelik bir diğer eleştiri, dini kimliklerin siyasallaşması ve siyasi araçlar olarak kullanılmasıdır. Bu eleştiri, dini kimliklerin siyasi amaçlar doğrultusunda manipüle edilebileceğini ve bu durumun toplumsal gerilimleri artırabileceğini öne sürer. Dini kimliklerin siyasi amaçlarla kullanılması, dini gruplar arasındaki gerilimleri artırabilir ve toplumsal uyumu tehdit edebilmektedir. İslam'ın siyasi bir ideoloji haline getirilmesi yönündeki ilk kapsamlı çabalar, İslami modernistler tarafından başlatılmıştır. Ülkemizde ise 1960 yıllarında dinin hem toplumsal yaşamda hem de bireyin kimlik oluşturmada yeniden etkili bir araç olması üzerine darbeler gerçekleştirilmiştir. Yeni kimlik siyasetinin ikliminde, Din, kimlik ifade etmenin güçlü bir aracı haline gelmiş ve toplumun sosyolojik yapısında önemli karşılıklar bulmuştur (Karakaş, 2014: 14). Bu eleştiriler, dini kimlik kuramının sınırlılıklarını ve alternatif bakış açılarını ortaya koymaktadır. Bu eleştiriler, dini kimliklerin dinamik, çok katmanlı ve bağlamsal yapısını anlamak için önemli bir perspektif sunmaktadır.

2.3.3. Sosyal Kimlik Kuramına Getirilen Eleştiriler

Sosyal kimlik kuramı bireylerin grup kimlikleri oluşturulduktan sonra bireysel kimliklerini göz ardı ettiklerini savunmaktadır. Bu nedenle Sosyal kimlik kuramına getirilen ilk eleştiri bu konuda olup SKK'nın sosyal kimlik ve bireysel kimlik hakkında ortaya attığı ayrımın doğru olmadığı çünkü iki kimliğin de birbirinden tamamen ayrılamayacağı öne sürülmektedir. Ayrıca, bu ayrım yapılsa bile, kuramın bu konuda yeterli bilgi sunmadığı belirtilmiştir. Sosyal kimlik kuramı, kişisel kimliğin bireyin sosyal kimliğini etkilediği ve sosyal kimliğin de kişisel kimliğin gelişimine katkıda bulunduğu konusunda eleştiriler almaktadır. Bu eleştiriler, kuramın gerçek hayata uygulanabilirliğinde sorunlar olduğunu ve bireysel farklılıkları dikkate almadan genellemeler yaptığını öne sürmektedir (Demirtaş, 2003: 141-142).

Sosyal kimlik kuramına getirilen bir diğer eleştiri ise bireyin sadece bir grupta yer alabileceği ve bir grupla özdeşleşebileceği savına yöneliktir. Çünkü bireyin sahip olduğu sosyal kimlik algısı da zaman içerisinde değişkenlik gösterebilmektedir. Birey, kendini ait hissettiği her grup için farklı bir sosyal kimliğe sahiptir ve bireyin içinde bulunduğu duruma göre bu kimliklerden biri daha belirgin hale gelir. E.Goffman, bu durumu bireylerin günlük

yaşamlarında aslında bir teatral gösteri içinde olduklarını ve mevcut duruma göre hangi rol daha önemliyse o role büründüklerini ifade etmiştir (Ünür ve Duman, 2016: 42).

Jacob M. Rabbie ve diğerleri, Sosyal Kimlik Kuramının, Minimal Grup Paradigması (MGP) ile ilgili olarak, bu paradigmanın ana kanıtlarının ekonomik çıkarları maksimize etmeye yönelik rasyonel davranış olarak yeniden yorumlanabileceğini savunmuşlardır. Rabbie ve diğerlerine göre, grup içi ve grup dışı sınırlar içinde yapılan tahsisatlar, olumlu sosyal kimlik arayışından ziyade ekonomik çıkarları maksimize etmeye yönelik olabilmektedir (Rabbie et al., 1989: 171-202). Rupert Brown, Sosyal Kimlik Kuramının grup içi homojenlik ve stereotipleme ile ilgili açıklamalarının güçlü olduğunu, ancak bu konuların bazı teorik sorunlar doğurduğunu belirtmektedir. Brown'a göre, grup içi önyargı, düşük statü gruplarının eşitsiz statü pozisyonlarına tepkileri ve grup içi homojenlik gibi konular, kuramın güçlü yanları olmasına rağmen, kuramın bazı alanlarda daha fazla araştırma ve geliştirmeye ihtiyaç duyduğunu göstermektedir (Brown, 2000: 745-778). Bu eleştiriler, Sosyal Kimlik Kuramının bazı sınırlılıklarını ve eksikliklerini ortaya koymaktadır. Ancak, kuram bunların dışında, sosyal psikoloji alanında önemli katkılar sağlamış ve birçok teorik gelişmeye ilham kaynağı olmuştur.

2.3.4. Kimlik İnşası Kuramına Getirilen Eleştiriler

Kimlik inşası kuramına ilk eleştiriler Postmodern kuramdan gelmektedir. Postmodern eleştirmenler, kimlik inşası teorilerinin kimliklerin dinamik ve sürekli değişen doğasını yeterince vurgulamadığını savunur. Bu eleştiri, kimliklerin sabit ve tekil bir yapı olarak ele alınmaması gerektiğini, aksine çoklu, akışkan ve sürekli yeniden şekillenen yapılar olarak görülmesi gerektiğini öne sürer. Bu konuda Weedon, kimliklerin sabit olmadığını ve sürekli olarak yeniden müzakere edildiğini savunur (Weedon, 2004: 6). Bu kuramı eleştiren bir diğer isim ise Buckinghamdır. Buckingham, kimlik inşası teorilerinin, bireysel ajansı (kişisel yetki ve özgür irade) yeterince dikkate almadığını ve bu doğrultuda bireylerin kimliklerini aktif olarak oluşturma kapasitelerinin göz ardı edildiğini belirtmektedir (Buckingham, 2007: 13). Kimlik inşası teorileri, toplumsal ve kültürel yapılar tarafından belirlenen kimlik süreçlerine aşırı vurgu yapmaktadır bu nedenle bu yaklaşım, bireylerin kimliklerini nasıl deneyimlediklerini ve kişisel hikâyelerini nasıl oluşturduklarını, yeterince ele almamaktadır. Küreselleşme, kimliklerin yeniden şekillenmesinde önemli bir

rol oynamaktadır. Bu sebeple küreselleşme sürecinin, kimlik inşası teorilerinde yeterince incelenmediği eleştirilmektedir bu kuram aynı zamanda, küreselleşme ve modernite bağlamında ortaya çıkan yeni kimlik dinamiklerini de açıklamamaktadır. Giddens, bu konuya değinerek modernite ve küreselleşmenin kimlik oluşumu üzerindeki etkilerini vurgular ve bu dinamiklerin kimlik inşası kuramında daha fazla ele alınması gerektiğini ifade etmektedir (Lackey, 1992: 181-185).

2.3.5. Postkolonyal Kimlik Kuramına Getirilen Eleştiriler

Postkolonyal kimlik teorisi, sömürgecilik sonrası toplumların kimlik inşasını inceleyen bir yaklaşımdır. Ancak, bu teoriye yönelik çeşitli eleştiriler bulunmaktadır. Bunlardan ilki her kimlik türüne atfedilen değişmez kalıbıyla ilgilidir. Homi K. Bhabha, sömürgecilik döneminde kimliklerin hiçbir zaman sabit olmadığını savunur. Ona göre, sömürgeciler kendi kimliklerini yerlilerle olan ilişkileri üzerinden inşa etmektedir. Bhabha, çalışmalarında, yerli halkın beyaz adamı taklit etme sürecini ve bu sürecin başarısızlıkla sonuçlanmasını ele alır. Bhabha'ya göre Yerli halk, beyaz adam gibi olmaya çalışsa da asla tamamen beyaz ya da Avrupalı olamamaktadır. Bu durum, kimliklerin sürekli olarak değiştiğini ve sabit olmadığını göstermektedir (Bhabha, 1984: 86). Edward Said'e göre, Batı'nın Doğu'ya yönelik bakış açısı gerçeklere değil, varsayımlara dayanmaktadır. Batılı yazarlar, Doğu'yu irrasyonel, zayıf ve öteki olarak tasvir ederken, Batı'yı rasyonel, güçlü ve maskülen olarak konumlandırmıştır. Bu ikilikler, Batı'nın kendini üstün ve Doğu'yu aşağı görmesine yol açmıştır (Said, 2023: 362-374). Postkolonyal teorinin yeni güç yapılarını ele almakta yetersiz kaldığı da eleştiriler arasındadır. Nicole Simek, postkolonyal eleştirinin, küreselleşme çağında ortaya çıkan yeni güç yapılarını anlamakta ve bunlarla başa çıkmakta yetersiz kaldığını savunur. Ona göre, postkolonyal eleştiri, yeni güç yapılarını analiz etmek için yeterli araçları sunmamaktadır (Simek, 2014: 59). Bu eleştiriler, postkolonyal kimlik teorisinin bazı sınırlılıklarını ve eksikliklerini ortaya koymaktadır. Teori, sömürgecilik sonrası toplumların kimlik inşasını anlamak için önemli bir araç olsa da yeni küresel dinamikler ve güç yapıları karşısında yetersiz kalabilmektedir.

2.3.6. Performativite Kimlik Kuramına Getirilen Eleştiriler

Performativite kimlik kuramına getirilen ilk eleştiri bu kuramın diğer kuramlardan farklı olarak uygulamada yetersiz kalması ve sadece söylem olarak öne çıkması yönündedir. Butler'ın teorisi, kimliklerin söylemsel olarak inşa edildiğini öne sürerken, bu kimliklerin söylemsel olmayan pratiklerde nasıl var olduğunu yeterince açıklamamakla eleştirilmiştir. Eleştirmenler, kimliklerin sadece söylemsel değil, aynı zamanda maddi ve toplumsal pratiklerle de şekillendiğini vurgulamaktadır. Butler, daha sonraki çalışmalarında bu eleştirileri dikkate alarak, kimliklerin maddi ve toplumsal boyutlarını daha fazla ele almaya çalışmıştır (Butler, 1990: 20). Yine bu doğrultuda Geoff Boucher, Butler'ın performatif kimlik kuramının soyut kaldığını ve gerçek dünya bağlamında yeterince somut uygulanabilirlik sunmadığını savunur. Boucher'a göre, Butler'ın teorisi, hegemonik kimlik kavramlarını deşifre etmeye çalışırken, bu kavramların pratik etkilerini yeterince analiz edememektedir. Butler'ın teorisinin, kimlik politikaları bağlamında daha somut ve pratik öneriler sunması gerektiğini de öne sürmüştür (Boucher, 2006: 112-141).

Performativite kimlik kuramına getirilen bir diğer önemli eleştiri ise Butler'ın cinsiyeti kadın erkek olarak ayırmamasının yanında her iki grubunda birbirinden eşitlik anlamında farklı olamayacağına vurgu yapması üzerine getirilmiştir. Çünkü Butler'ın bu savına göre kadın kimliğinin herhangi bir dezavantajlı durumu bulunmamaktadır. Buradan yola çıkarak Martha Nussbaum, Judith Butler'ın performatif kimlik kuramını, bedenın fiziksel gerçekliğini ihmal ettiği gerekçesiyle eleştirmektedir. Nussbaum'a göre, Butler'ın teorisi, kadınların fiziksel ve cinsel olarak maruz kaldıkları şiddet ve zulmü yeterince dikkate almamaktadır. Butler, bedenin toplumsal ve kültürel yapılar tarafından belirlendiğini savunsa da Nussbaum bu yaklaşımın kadınların günlük yaşamlarındaki fiziksel gerçeklikleri göz ardı ettiğini belirtmektedir (Nussbaum, 1999: 37). Son olarak Butler, bu kimlik kuramında bireylerin cinsiyetle dünyaya gelmediğini ve bu cinsiyetlerin iktidar tarafından bireye atfedildiğini savunur. Her ne kadar toplumsal cinsiyet konusunda ortak bir görüş benimseseler de bu bağlamda Beauvoir, Butler'ı eleştirmiş, her bireyin belirli bir biyolojik cinsiyetle doğduğunu ve bu nedenle toplumsal cinsiyetin, biyolojik cinsiyetin kültürel bir inşası olduğunu savunarak, cinsiyet ve toplumsal cinsiyet ayrımını vurgulamıştır (Öz, Serra ve Durmuş, 2023: 132). Judith Butler'ın performatif kimlik kuramı, özellikle toplumsal cinsiyet ve kimlik konularında önemli bir teori olarak kabul edilmiştir.

2.4. Göç Kavramı

Göç kavramı, geniş bir perspektiften ele alındığında; politik, sosyo-kültürel ve ekonomik olayların yanı sıra kişisel deneyimlerden de etkilenen, geri dönme niyetiyle veya kalıcı olarak yerleşme amacıyla yapılan, kısa, orta veya uzun vadeli bir yer değiştirme süreci olarak tanımlanır. Bu süreç, bir bölgeden başka bir bölgeye geçişi ifade eder. Göç olgusu çok eski bir fenomen olmasına rağmen, bu konudaki araştırmaların 20. yüzyılda başladığı ve ilk çalışmaların mülteci araştırmaları olduğu görülmektedir (Uslu Ak, 2021: 1750). Göç, mekânsal değişikliği ifade eden bir kavram olup, bireyin psikolojik durumu başta olmak üzere topluma dair hemen her şeyi etkileyen bir olgudur (Ekici ve Tuncel, 2015: 11). Göç olgusunu günümüzde bu kadar öne çıkaran etmen küreselleşmedir. Küreselleşme her geçen gün toplumlar üzerinde etkisini daha fazla göstermekte ve toplumlarda önemli değişimlere sebebiyet vermektedir. Bu değişimlerin olumlu ya da olumsuz olması neticesinde ise göç faktörü karşımıza çıkmaktadır (Eren ve Tunç, 2018: 21). Kişiler çeşitli sebeplerle bulundukları bölgeden başka bir bölgeye gitmektedirler. Bu hareketler sürekli olabileceği gibi geçici nitelikte de olabilir. Eğitim ve çalışma amaçlı, kısa süreli ve bu sürenin sonunda geri dönelebilen mekân değiştirme hareketlerinin de göç olarak sayılabileceği belirtilmektedir (Koçak ve Terzi, 2012: 165). Göçler, bazen daha iyi yaşam koşulları arayışıyla, bazen de mevcut bölgelerinde karşılaştıkları sosyal ve siyasal baskılar, savaşlar ve tehditlerden kaçış olarak gerçekleşmiştir. Göç; "anlamalı bir mesafe ve belirli bir etki yaratacak şekilde, belirli bir zaman diliminde yapılan tüm yer değiştirme hareketleri" olarak tanımlanabilir (Barışık, 2020: 2-3). Göç ve zorunlu göç, kişilerin, ailelerin ve toplulukların yaşamlarında büyük değişim ve travmalarla sonuçlanan süreçlerdir. Bu süreçler, bireylerin kişisel deneyimlerini derinden etkiler. Bu nedenle, göç hareketleri sosyal bilimlerin çeşitli araştırma alanlarında önemli ve ayrıntılı bir şekilde incelenen bir toplumsal fenomen olarak kabul edilmektedir (Kıoutsouk, 2013: 3). Mekânlar, tarih boyunca toplumsal ve siyasal kimliklerin ve aidiyetlerin oluşumunda önemli bir rol oynamıştır. İnanç sistemleri, vatan, ulus, devlet, etnik köken, kabile ve aile gibi sosyal ve siyasal yapılar arasındaki birlikteliklerin ya da ayrışmaların oluşumunda mekân kritik bir unsur olmuştur. Geniş çaplı kitlesel göçler, insan ve mekân arasındaki ilişkinin bozulmasına hızlandırıcı ve derinleştirici bir etki yapmıştır. Bu tür göç hareketleri, insanların mekânsal bağlılıklarını ve toplumsal bağlarını sarsarak, toplumsal dokuda büyük değişimlere neden olmuştur (Ekici ve Tuncel, 2015: 12).

Göç olgusu, meydana geliş şekline göre çeşitli adlarla sınıflandırılır. Bu sınıflamalardan ilki, göç hareketlerinin yönüne göre yapılır. Ülke içindeki yerleşim yerleri arasındaki hareketliliğe "iç göç," ülke sınırları dışına yapılan hareketliliğe ise "dış göç" denir. Günümüzde, ülke sınırlarını aşan bu tür göç hareketleri "uluslararası göç" olarak adlandırılmaktadır (Özkan, 2019: 129). Yurtiçinde yapılan göçler uluslararası göçlere göre daha yaygındır. Bunun nedeni ise yurtdışı göçlerinin daha zahmetli, daha endişe verici ve daha zor gerçekleşmesidir. Yaygınlığı bakımından daha az olan uluslararası göçler, etkileri itibariyle daha önemli sonuçları olan bir olgudur (Bartram, 2019: 671).

Göç hareketleri, ülke içinde veya ülkeler arasında, kısa veya uzun süreli, kişisel nedenlerle veya yasal ve yasal olmayan yollarla gerçekleşebilir. Bu göçlerin en sorunlu ve dramatik olanı, zorunlu nedenlerden dolayı kitlesel olarak gerçekleşen göçlerdir. Bu tür göçler genellikle doğal afetler, savaş gibi durumlardan kaynaklanır. Bu göçler günümüzde önemli bir kavram haline gelen düzensiz göç kavramını da ortaya çıkaran önemli bir unsurdur. Düzensiz göç kavramı, yabancıların illegal bir şekilde bir ülkeye giriş yapıp o ülkede kalması ya da yine illegal bir biçimde girdiği ülkeden çıkması veya yasal yollara başvurarak girdiği ülkeden, kendisine verilen süre bitmiş olmasına karşın hala ayrılmaması sonucu oluşan göçü ifade eder (Tunç, 2016: 622). Kitlesel göçler, özellikle gidilen bölgenin toplumsal ve ekonomik yapısı üzerinde genellikle olumsuz etkiler yaratır (Yaman ve Kaya, 2023: 70). Tarih boyunca dünya genelinde, savaşlar, kuraklık ve doğal afetler gibi nedenlerden kaynaklı pek çok göç yaşanmıştır. Bu olaylar, toplulukları yerlerinden ederek, yeni bölgelere göç etmeye zorlamış ve bu süreçte hem göç eden topluluklar hem de göç edilen bölgeler üzerinde derin etkiler bırakmıştır.

2.4.1. Uluslararası Göç ve Kavramları

Uluslararası göçün halihazırda bir resmi tanımı bulunmamakla birlikte uzmanlar tarafından uluslararası göç, birey ya da toplulukların yasal statüsünden bağımsız halde, ikamet ettiği ülkeyi değiştirme faaliyeti olarak ifade edilmektedir (Belli ve Aydın, 2019: 820). Ulusal ve uluslararası gelir dağılımındaki eşitsizlikler, istihdam olanaklarının dengesiz dağılımı ile siyasi, etnik, dinsel ve diğer kültürel haklar alanında yaşanan gerilimler, göçün itme ve çekme faktörlerini oluşturmaktadır (Ünsal, 2019: 58). Bu faktörler, insanların daha iyi yaşam koşulları, güvenlik ve fırsatlar arayışıyla başka bölgelere göç etmelerine neden olmaktadır. İnsanların bu veya bunun dışındaki nedenlerden bağımsız olarak bir ülkeden

başka bir ülkeye yer değiştirmesine uluslararası göç denir. Uluslararası göç ve göçün neden olduğu sorunlar, 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren küreselleşme süreciyle birlikte belirgin bir şekilde ön plana çıkmıştır (Deniz, 2014: 177).

Küreselleşme, ekonomik, sosyal ve politik sınırların daha geçirgen hale gelmesiyle dünya genelinde insan hareketliliğini artırmış ve bu da göçle ilgili sorunların daha karmaşık ve yaygın hale gelmesine neden olmuştur. Küreselleşme ile birlikte artan Göç, insanların nedeni fark etmeksizin bir devletin sınırlarını aşarak ya da devletin içerisinde bir yer değiştirme sağlayarak süresi belirsiz bir şekilde gerçekleştirdiği nüfus hareketi olarak da tanımlanır (Tunç, 2016: 622). Bu tanımda yer alan devlet sınırlarının aşılması ile gerçekleşen göç uluslararası göçü ifade etmektedir. Uluslararası göç, zorunlu ve gönüllü olmak üzere iki şekilde gerçekleşir. Gönüllü göç edenler genellikle iş, aile veya evlilik gibi nedenlerle başka ülkelere gitmektedir. Ancak, zorunlu göç söz konusu olduğunda, göç edenler genellikle ülke ve kriterler konusunda fazla seçici olamamakta ve çoğunlukla savaş, doğal afetler veya siyasi baskılar gibi nedenlerle yerlerinden ayrılmak zorunda kalmaktadır (Tamer, 2020: 2815).

Küreselleşme ile birlikte oldukça artan uluslararası göç sonucunda göç eden kişileri tanımlamak amacıyla göç eden kişilerin göç etme nedenlerine, şekillerine ve son durumlarına bakılarak birçok statü ve kavram literatüre girmiştir. Bu kavramlardan biri olan mülteci kavramı Göç İdaresi Başkanlığınca (2024) şu şekilde tanımlanmıştır:

Avrupa ülkelerinde meydana gelen olaylar nedeniyle; ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşüncelerinden dolayı zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancıya veya bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen vatansız kişiye statü belirleme işlemleri sonrasında verilen statüyü ifade eder.

Bu kavramda açıkça vurgulanan ibare ise göç eden kişinin anavatanının Avrupa ülkelerinden biri olması şartıdır. Avrupa ülkeleri dışından aynı sebepler nedeniyle göç

ederek gelen mülteciler ise Şartlı mülteci statüsündedir. Bu kavramın tanımı ise Göç İdaresi Başkanlığı (2024) tarafından şu şekilde tanımlanmıştır:

Avrupa ülkeleri dışında meydana gelen olaylar sebebiyle; ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşüncelerinden dolayı zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan, ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancıya veya bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen vatansız kişiye statü belirleme işlemleri sonrasında verilen statüyü ifade eder.

Bir diğer önemli kavram ise Sığınmacı kavramıdır. Bu kavram ise “Yasal durumuyla ilgili hukuki bir statü kazanamayıp, sığındığı ülkenin yasalarından mülteciler kadar yararlanamayacak olan kişilerdir” olarak ifade edilmiştir (Demir, 2022: 4). Bu kavramlar, uluslararası göçün karmaşık doğasını ve göçmenlerin farklı statülerini anlamak için önemlidir. Küreselleşme ve artan göç hareketleri, bu tür statülerin ve tanımların daha da önem kazanmasına neden olmuştur. Göç eden kişilerin korunması ve haklarının sağlanması hem ulusal hem de uluslararası düzeyde önemli bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Ülkemizde ise göçmenler, sığınmacılar ve mültecilerin Türkiye’ye yönelik sığınma, ülke içerisindeki göç hareketleri ve yine ülke içerisindeki iskân durumlarını düzenleyen ilk kanun 14 Haziran 1934 tarih ve 2510 sayılı iskân kanunudur. Daha sonra 2006 yılında ise bu alanda 5543 sayılı kanun kabul edilmiştir. Bu kanunla birlikte göçmenlere yönelik serbest göçmen, iskanlı göçmen ve toplu göçmen gibi kavramlar hayatımıza girmiştir (Tunç, 2016: 624).

Uluslararası alanda göçmen tanımı yapılırken genellikle Birleşmiş Milletlerin (BM) tanımı kullanılmaktadır. BM’nin tanımına göre göçmen “olağan olarak yaşadığı ülkenin dışında en az bir yıl yaşayan kişi” şeklinde tanımlanmaktadır (Şemsit, 2018: 270). Göçmenler, günümüzde devletler için hem tehdit unsuru hem de ihtiyaç duyulan bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunun nedeni ise yaşanan uluslararası göçler, hem devletlerin belirli göç ihtiyaçlarını karşılayorken hem de devletlerin sınırlarını ihmal ederek var olan

egemenliklerini tehdit edebilmeleridir. Buradan yola çıkıldığında uluslararası göçler devletler için bir risk faktörü olsa da devletlerin kapılarını göçmenlere tamamen kapatmaları mümkün değildir. Bunun en önemli nedeni küreselleşmenin sınır aşımının zorluğunu ortadan kaldırmasıdır (Topcu, 2016: 59). Önemli örgütlerden biri olan Avrupa Birliği göç olgusunu kriz kavramı ile beraber kullanmaktadır. Avrupa Birliği Komisyonu belgesinde göç süreci “Avrupa Birliği ve Göç Krizi” şeklinde başlıklandırılmıştır. Buradan anlaşıldığı üzere göç olgusu AB içinde bir sorun teşkil etmektedir (Şemsit, 2018: 271). Uluslararası göçler, zorunlu ve kısa bir süre içerisinde yapıldığında özellikle göç alan ülke için daha çok olumsuz durumlar meydana getirmektedir.

Uluslararası göçlerin doğru bir şekilde gerçekleştirilebilmesi için devletler önemli politikalar gerçekleştirmektedir. Bu politikaların en önemlilerini göç yönetimi ve entegrasyon politikaları oluşturmaktadır. Özellikle Türkiye iki kıtayı birleştiren ve bu nedenle önemli bir geçiş noktası oluşturan coğrafi konumu nedeniyle sürekli bir göç dalgasına/dalgalarına maruz kalmıştır (Tunç, 2017: 135). Türkiye’de göç yönetimi politikaları Cumhuriyet ile birlikte gelişmiş 1923 tarihinden itibaren Türkiye’de göç politikaları ortak kültür ve etnik köken üzerine oluşturulmuştur (Bakkaloğlu, 2021: 213). Fakat zamanla Türkiye’deki bu göç yönetimi politikalarının temel unsurları genişleyerek değişime uğramıştır. Uluslararası göçlerde uygulanan bir diğer önemli politika olan entegrasyon politikalarının başlıca amacı ise göç eden toplum ile ev sahibi toplum arasında bir uyum oluşturmaktır. Devletler tarafından belirlenen entegrasyon politikaları o ülkenin geçmiş göç tecrübelerine ve içinde bulundukları ekonomik, kültürel ve siyasi durumlarına göre oluşturulmaktadır (Yıldız, 2017: 60). Bu nedenle günümüzde artarak giden uluslararası göçler neticesinde ülkelerin uyguladıkları entegrasyon ve göç yönetimi politikaları yaşanan uluslararası göçün o anki yarattığı ihtiyaçlara ve ülkenin içerisindeki bulunduğu duruma göre farklılık göstermektedir.

2.5.Kimlik Algısı ve Göç İlişkisi

Bireyin kimlik algısı, göç sürecinin her aşamasında belirleyici bir rol oynar. Göç kararı, uyum süreci ve psikolojik etkiler, kimlik algısının göçmenler üzerindeki etkilerini açıkça göstermektedir. Kimlik, bireylerin göç sürecini nasıl deneyimlediklerini ve yeni çevrelerine nasıl entegre olduklarını anlamak için kritik bir kavramdır. Öte yandan Göç,

bireylerin ve toplulukların kimliklerini yeniden tanımlamalarına yol açan karmaşık bir süreç olarak tanımlanmaktadır. Bireyin kimlik algısı, göç sürecini nasıl deneyimlediği ve bu sürecin sonuçları üzerinde belirleyici bir etkiye sahiptir. Bu bağlamda, kimlik ve göç arasındaki ilişkiyi anlamak, göçmenlerin karşılaştıkları zorlukları ve bu zorluklarla başa çıkma stratejilerini daha iyi anlamamıza yardımcı olmaktadır. Kimlik algısı, bireylerin göç etme kararlarını doğrudan etkileyebilmektedir. Örneğin, etnik veya dini azınlık gruplarına mensup bireyler, ayrımcılık veya zulümden kaçınmak için göç etmeyi tercih edebilmektedir (İçduygu ve Yüksek, 2012: 441-456). Bunun dışında göçmenler, göç kararı alırken durumlar elverişli olduğu takdirde kendi kimlik algılarına yakın olan ülkeyi seçme inisiyatifi de gösterebilmektedir.

Göçmenler, yeni bir çevrede kimliklerini yeniden tanımlamak zorunda kalmaktadır. Bu süreç, bireylerin kimlik algılarını esnek hale getirerek, uyum sağlama kapasitelerini artırmaktadır. Göçmenler, yeni çevrelerinde kabul görmek ve topluma uyumlanmak için kimliklerini yeniden tanımlarlar. Güçlü bir kimlik algısı, bireylerin kendilerine güven duymalarını ve yeni toplumsal yapıya daha hızlı entegre olmalarını sağlar. Bu sayede göçmenler, kimliklerini koruma ve yeni çevrelerine uyum sağlama arasında bir denge kurarak, başarılı bir entegrasyon süreci yaşayabilmektedir (Levitt and Glick Schiller, 2004: 1003). Bireysel kimlik algısı, bir kişinin kendini nasıl tanımladığı ve bu kimliği nasıl deneyimlediği ile ilgilidir. Göç sürecinde, bireyin kimlik algısı hem göç etme kararı üzerinde hem de yeni çevreye uyum sağlama sürecinde önemli bir rol oynar. Bireyler, kimliklerini koruma ve yeni çevrelerinde kabul görme arasında bir denge kurmaya çalışırlar. Buradan çıkarılacak önemli sonuç ise, bireyin kimlik algısının bireyin yaşayacağı tüm göç süreci boyunca etkili bir faktör olduğudur. Özellikle son dönemlerde artan uluslararası göçlerle birlikte devletlerin bireyin kimlik algısı ve göç edilen toplumla olan uyum dengesine bakarak politikalar geliştirdiği de gözlenmektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YUGOSLAVYA TARİHİ VE TOPLUMSAL KİMLİK YAPILARI

(1960 TARİHİ VE SONRASI)

Bu bölümde, özellikle 1960 tarihi sonrası Yugoslavya'nın tarihine, siyasi ve ekonomik yapısına, Yugoslavya içerisinde bulunan milletlerin etnik, dini ve toplumsal kimlik algılarına değinilmiştir. Bunun yanı sıra Yugoslavya'nın etnik ve dini nüfus özellikleri de ortaya konmuştur.

Ayrıca bu bölümde, Yugoslavya'nın dağılma sürecini ve bu dağılma sürecine ortam hazırlayan etmenlerden biri olan kimlik kavramını açıklamaya ve bu süreçte ortaya çıkan göç faaliyetini özellikle etnik kimlik kavramı üzerinden ortaya koymaya çalışılmıştır.

3.1. 1970 ve Sonrası Balkanların Yakın Tarihi

Balkanlar, tarih boyunca kültürel çeşitliliği, ekonomik dalgalanmaları ve siyasi çalkantıları ile dikkat çekmiştir. 1960'dan günümüze kadar geçen sürede, bölgede önemli kültürel, ekonomik ve siyasi değişimler gerçekleşmiş ve Balkanlarda önemli tarihi olaylar yaşanmıştır.

3.1.1. Kültürel ve Siyasi Tarihi

İlk olarak Yugoslavya'nın kuruluşuna baktığımız zaman, Yugoslavya Federal Halk Cumhuriyeti, İkinci dünya savaşı esnasında Tito'nun önderliğinde 31 Ocak 1946 Anayasası ile kurulmuştur. Yugoslavya, toplamda altı cumhuriyetten oluşan bir devlettir. İlerleyen tarihle birlikte, 1963 Anayasası öncülüğünde adında önemli bir değişikliğe gitmiştir. Bu tarihte Yugoslavya Federal Halk Cumhuriyeti adını 'Yugoslavya Sosyalist Federatif Cumhuriyeti' şeklinde değiştirmiştir. 1974 tarihine gelindiğinde ise Yugoslavya siyasi anlamda önemli bir karar almış bu karar doğrultusunda ise içerisindeki etnik grupların büyük ölçüde onayını kazanmıştır. Bu tarihte alınan kararlarla ise, altı cumhuriyete ek olarak Kosova ve Voyvodina'nın özerklikleri genişletilmiş ve bunun akabinde Yugoslavya'da bulunan her cumhuriyet için kendi iç yönetimleriyle alakalı anayasalar çıkarılmıştır.

(Hacisalihoğlu, 2023: 565). Her ne kadar o dönemlerde Yugoslavya'da ikinci dünya savaşının olumsuz etkileri baş gösterse de Yugoslavya tarafından gerçekleştirilen bu gibi siyasi girişimler belirli bir süre birden fazla etnik gurubu bir arada tutmayı başarmıştır.

Yugoslavya temelde Sırp-Hırvat ve Sloven krallığından oluşmaktadır. Aynı zamanda Yugoslavya, Federal yapılanmaya sahip ve sosyalizm üzerine kurulu bir devlettir (Tatar, 2012: 199). Yugoslavya'nın öne çıkan en büyük özelliği, etnik ve kültürel çeşitliliğin yoğun olduğu bir bölge olmasıdır. Yugoslavya, farklı etnik grupların bir arada yaşadığı bir federasyondur. Bu federasyon içerisinde, Sırlar, Hırvatlar, Boşnaklar, Slovenler, Makedonlar ve Karadağlılar gibi birçok etnik grup yer almaktadır. Bu durum, her ne kadar Yugoslavya'yı kültürel zenginlik bakımından öne çıkarsa da ilerleyen dönemde Yugoslavya'nın kırım noktası olarak karşımıza çıkmaktadır (Cohen, 1995: 34).

1989 yılına gelindiğinde ise bütün dünyayı önemli ölçü de etkileyen, komünizmin önderi SSCB yıkılmış, bununla birlikte birçok komünist rejimler yerini çok partili rejimlere bırakmıştır. Bu tarihten sonra Sosyalizmin etkisindeki devletlerde daha çok liberal eğilimli partiler ön plana çıkmış bu değişimin etkisi şüphesiz ki en çok balkanlarda hissedilmiştir. Kırk beş yıl Balkanlar üzerinde varlığını sürdüren komünist rejim, SSCB'nin yıkılması ile sona ermiştir. Bu yıkımla birlikte balkanlarda kültürel, siyasi ve ekonomik durumlarda önemli olaylar meydana gelmiştir (Nasuhbeyoğlu, 2008: 46).

1980'lerin sonlarından itibaren Yugoslavya'da milliyetçi hareketler güç kazanmaya başlamıştır. Yugoslavya'nın dağılmasıyla birlikte milliyetçi ideolojiler ve etnik kimlikler ön plana çıkmış bu durum, etnik çatışmaların ve kültürel bölünmelerin artmasına yol açmıştır. Bu dağılma özellikle Bosna Hersek ve Kosova'yı etkilemiş bu bölgelerde etnik temizlik politikaları uygulanmıştır. Bosna Savaşı sırasında, Sırlar, Hırvatlar ve Boşnaklar arasındaki çatışmalar, hem ülkede kültürel mirasın tahrip edilmesine hem de zorunlu göçlerin yaşanmasına yol açmıştır (Glenny, 2012: 274). Aynı dönemde, Hırvatistan ve Slovenya gibi ülkelerde de milliyetçi hareketler güçlenerek, bağımsızlık taleplerini artmıştır. Bu hareketler, Balkanlarda hem ulusal kimliklerin yeniden doğuşuna hem de kültürel ayrışmalara neden olmuştur (Ramet, 2006: 147). Bu dönemde kültürel kimlik, siyasi mücadelelerin merkezinde yer almış ve kültürel yeniden doğuş hareketleri, toplumların kendilerini yeniden tanımlama süreçlerinde önemli bir rol oynamıştır (Wilmer, 1997: 3-41).

Kültürel değişimin önemli unsurlarından biri de eğitim ve dil politikalarıdır. Bu nedenle 1970'lerden itibaren Balkanlar'da eğitim sistemleri, ulusal kimliklerin güçlendirilmesi amacıyla yeniden yapılandırılmıştır. Yugoslavya döneminde, farklı etnik grupların kendi dillerinde eğitim alabilmesi teşvik edilmiş; ancak Yugoslavya'nın dağılmasıyla birlikte, bağımsız devletler kendi dil politikalarını oluşturmuştur (Greenberg, 2004: 90). Kosova ve Makedonya gibi bölgelerde, Arnavutça ve Makedonca arasındaki dil gerilimleri, eğitim sisteminde de etkilerini göstermiştir. Bulgaristan ve Romanya gibi ülkelerde ise Türkçe ve Romanca eğitimin durumu, etnik azınlıkların kültürel hakları konusundaki tartışmaları beraberinde getirmiştir (Roudometof, 2002: 132-134). Dil politikaları, kültürel kimliklerin korunmasında ve güçlendirilmesinde kritik bir rol oynamaktadır. Dil, sadece iletişim aracı değil, aynı zamanda kültürel mirasın ve ulusal kimliğin bir taşıyıcısı olarak görülmektedir. Bu nedenle, dil politikaları Balkanlardaki, etnik gruplar arasındaki ilişkilerde önemli bir rol oynamış ve zaman zaman siyasi gerilimlere neden olmuştur (Bugarski, 2012: 219-235).

3.1.2. Ekonomik Tarihi

1970'lerde Balkanlar'daki birçok ülke, sosyalist ekonomi modelini benimsemiştir. Yugoslavya, kendine özgü bir sosyalist model uygularken, Arnavutluk ve Bulgaristan daha katı sosyalist politikalar izlemiştir. 1990'larda ise bu ülkeler piyasa ekonomisine geçiş yapmıştır. Bu geçiş süreci, ekonomik krizler ve yapısal uyum programları ile karakterize edilmiştir (Woodward, 1995: 72-76). Yugoslavya'nın özerk ekonomik modeli, işçi özyönetimi ve desantralizasyon üzerine kuruludur. Ancak, 1980'lerin sonlarına doğru artan borç yükü ve ekonomik sorunlar, bu modelin sürdürülemez hale gelmesine yol açmış, Yugoslavya'nın dağılmasıyla birlikte, eski Yugoslavya cumhuriyetleri serbest piyasa ekonomisine geçiş yapmıştır. Yugoslavya, bu geçişle birlikte, ekonomik çöküşler ve yüksek enflasyon gibi zorluklarla karşı karşıya kalmıştır (Dyker, 2013: 10-26).

Yugoslavya'nın dağılması ve ardından gelen savaşlar, bölgedeki ekonomik istikrarı derinden sarsmıştır. Özellikle 1990'lar boyunca ekonomik çöküş, yüksek enflasyon ve işsizlik oranları görülmüş savaşların yarattığı yıkım, ekonomik altyapıyı büyük ölçüde tahrip etmiştir. Bosna Hersek ve Kosova gibi bölgelerde, savaş sonrası yeniden yapılanma süreçleri büyük zorluklarla karşılaşmıştır (Kaldor, 2013: 120-123).

3.1.3. Siyasi Tarihi

1970'lerde Balkanlar, büyük oranda Soğuk Savaş'ın etkisi altında kalan bir bölge olmuştur. Yugoslavya, o dönem Bağılantısızlar Hareketi'nin liderlerinden biri olarak hem Doğu hem de Batı bloklarından bağımsız bir politika yürütmüştür. Josip Broz Tito'nun liderliğinde, Yugoslavya, Sovyetler Birliği'ne karşı mesafeli dururken, Batı ile de tam anlamıyla ittifak kurmayı tercih etmemiştir. Bu denge politikası, Yugoslavya'nın iç politikasında bir süre istikrarı sağlamıştır (Cohen, 1995: 56). O dönem, Yugoslavya'dan bağımsız olarak Arnavutluk ise kendini dış dünyadan izole ederek Stalinist bir politika benimsemiştir. Enver Hoxha yönetimindeki Arnavutluk, Çin ile kısa süreli bir ittifak kurduktan sonra tamamen izole bir devlet haline gelmiştir. Hoxha'nın uyguladığı izole devlet politikaları, belli bir süre sonra ülkeyi, ekonomik ve sosyal açıdan büyük zorluklarla karşı karşıya bırakmıştır (Vickers, 1999: 78). Bulgaristan ve Romanya gibi diğer Balkan ülkeleri ise Sovyetler Birliği'nin sıkı kontrolü altında kalmıştır. Bu ülkelerdeki komünist rejimler, Moskova'nın direktiflerine göre hareket etmiş ve bu durum, siyasi ve ekonomik politikaların belirlenmesinde belirleyici etmen olmuştur (Crampton, 2005: 89).

1990'lar, Balkanlar için siyasi çalkantıların en yoğun yaşandığı dönemlerden biridir. Yugoslavya'nın dağılmasıyla birlikte Bosna Hersek, Hırvatistan, Sırbistan ve Kosova'da şiddetli çatışmalar ve savaşlar yaşanmıştır. Yugoslavya'nın dağılması, uzun süredir bastırılmış olan etnik ve dini gerilimlerin patlamasına neden olmuştur (Glenny, 2012: 298). Bosna Savaşı, 1992-1995 yılları arasında gerçekleşmiş ve etnik temizlik, kuşatma ve kitlesel insan hakları ihlalleri ile ön plana çıkmıştır. Bu savaş, özellikle Srebrenica'daki soykırım ile dünya gündemine oturmuştur. Hırvatistan ve Sırbistan arasındaki savaş da aynı dönemde yoğun çatışmalara sahne olmuştur (Burg and Shoup, 2015: 10-50). Kosova'daki çatışmalar ise 1998-1999 yılları arasında yoğunlaşmış ve Kosova Kurtuluş Ordusu (UÇK) ile Sırp güçleri arasında yaşanan çatışmalar, NATO'nun müdahalesiyle sonuçlandırılmıştır. NATO'nun hava saldırıları, Milosevic rejiminin düşmesine ve Kosova'da Birleşmiş Milletler yönetimi altında geçici bir yönetim kurulmasına yol açmıştır (Malcolm, 1998: 233).

2000'lerden itibaren Balkanlar'da demokratikleşme süreçleri hız kazanmış, savaşların sona ermesiyle birlikte demokratik kurumlar güçlendirilmiş ve hukukun üstünlüğü ilkesine dayalı yönetim sistemleri geliştirilmiştir. Yugoslavya'nın dağılmasının ardından kurulan

yeni devletler, demokratik reformları hayata geçirmeye başlamıştır. Özellikle Hırvatistan, Sırbistan, Karadağ ve Kuzey Makedonya, demokratikleşme sürecinde önemli adımlar atmıştır (Gallagher, 2005: 166-167).

3.2. Yugoslavya’da Tarihten Bugüne Dini ve Etnik Çeşitlilik

Balkanlar, tarih boyunca çeşitli dini ve etnik grupların bir arada yaşadığı bir bölge olarak dikkat çekmiştir. Bu çeşitlilik, bölgenin sosyal ve kültürel dokusunu zenginleştirmiş, ancak aynı zamanda çeşitli çatışmalara ve siyasi gerilimlere de zemin hazırlamıştır.

3.2.1. Dini Çeşitlilik

Tablo-1’de 1991 yılında Yugoslavya’nın dağılmadan önce dini nüfus dağılımı yüzde şeklinde verilmiştir.

Tablo 1

Yugoslavya’nın 1991 yılına Ait Dini Nüfus Dağılımı

Din	Yüzde
Doğu Ortodoks	%50
Roma Katolik	%30
Müslüman	%9
Protestan	%1
Diğer	%10

Kaynak: *Yugoslavia people-1991*, (2024). (<https://geographic.org/>).

Bu dönemde, Balkanlar'daki etnik ve dini grupların nüfusları büyük sosyal ve siyasi değişimlere maruz kalmıştır. Tablo 1’e baktığımızda her ne kadar mezhepsel olarak bölünmüş olsalar da Yugoslavya’da Hristiyan kimliğine sahip bireyler ağırlıktadır. Bununla birlikte Yugoslavya’da öne çıkan ikinci önemli dini kimlik algısı ise Müslümanlık üzerine oluşmuştur.

Hristiyanlık, Balkanlar'da en yaygın dinlerden biridir ve iki ana mezhebe ayrılır: Ortodoks Hristiyanlık ve Katolik Hristiyanlık. Ortodoks Hristiyanlık, Balkanlar'da özellikle Sırbistan, Bulgaristan, Yunanistan ve Kuzey Makedonya'da yaygındır. Ortodoks Hristiyanlık, Bizans İmparatorluğu döneminden itibaren Balkanlar'da köklü bir dini gelenek olarak varlığını sürdürmüştür. Bizans İmparatorluğu'nun dini ve kültürel mirası, Osmanlı döneminde de devam etmiş ve özellikle Sırp, Bulgar ve Yunan halkları arasında güçlü bir şekilde korunmuştur. Sırp Ortodoks Kilisesi, Bulgar Ortodoks Kilisesi ve Yunan Ortodoks Kilisesi, bu mezhebin en önemli dini kurumları arasında yer almaktadır. Bu kiliseler hem dini hem de milli kimliklerin şekillenmesinde önemli bir rol oynamıştır (Ortaylı, 2007: 143). Ortodoks Hristiyanlık, Balkanlar'da tarih boyunca kültürel ve siyasi hayatın merkezinde yer almıştır. Bizans İmparatorluğu'nun mirası olan Ortodoks Hristiyanlık, bölgedeki birçok ulusun kimliklerini şekillendirmiştir.

Katolik Hristiyanlık, özellikle Hırvatistan ve Slovenya'da yaygındır. Hırvatistan'da Katolik Kilisesi, Hırvat milli kimliğinin önemli bir unsuru olarak kabul edilmektedir. Hırvatlar, tarih boyunca Batı Avrupa ile yakın ilişkilere sahip olmuş ve Katolik Hristiyanlık, Hırvat milli kimliğinin merkezinde yer almıştır. Katolik Hristiyanlar, ayrıca Bosna Hersek'te ve Karadağ'da da bulunmaktadır. Katolik Kilisesi, Hırvatistan ve Slovenya gibi ülkelerde sadece dini değil, aynı zamanda siyasi ve kültürel bir güç olarak da etkili olmuştur. Hırvat milli bayramları ve dini törenler, Katolik inancın ve milli kimliğin bir araya geldiği önemli etkinliklerdir (Bostan, 2017: 174).

İslam, Balkanlar'da Osmanlı İmparatorluğu'nun genişlemesiyle 14. yüzyıldan itibaren yayılmaya başlamıştır. Osmanlı İmparatorluğu'nun fetihleriyle birlikte, İslam dini etkisini Balkanlar'da önemli ölçüde göstermiştir. Bosna Hersek, Arnavutluk, Kosova ve Makedonya gibi ülkelerde Müslüman topluluklar yoğunlaşmıştır. Bosna Hersek'te Boşnaklar, Arnavutluk'ta Arnavutlar ve Kosova'da Kosovalı Arnavutlar, İslam'ın en yaygın olduğu etnik gruplar arasında yer almaktadır (İnalcık, 1993: 9-32).

Yahudilik, Balkanlar'da küçük bir azınlık dini olarak varlığını sürdürmektedir. Osmanlı döneminde İspanya'dan sürgün edilen Sefarad Yahudileri, Balkanlar'a yerleşerek önemli Yahudi toplulukları oluşturmuşlardır. Sefarad Yahudileri, Osmanlı'nın hoşgörüsü sayesinde, Balkanlar'da serbestçe ticaret yapabilmiş ve kendi kültürel kimliklerini

koruyabilmişlerdir. Bugün, bu topluluklar özellikle Bosna Hersek, Bulgaristan ve Yunanistan'da bulunmaktadır (Shaw, 1991: 244-271). Sefarad Yahudileri, özellikle Selanik, İstanbul ve Saraybosna gibi şehirlerde önemli topluluklar oluşturmuşlardır. Bu şehirlerdeki Yahudi mahalleleri, dini ve kültürel hayatın merkezleri olmuştur. II. Dünya Savaşı sırasında Nazi işgali altında büyük kayıplar veren Yahudi toplulukları, savaş sonrası dönemde de varlıklarını sürdürmeye çalışmışlardır. Yahudi kültürü ve dini mirası, bugün de Balkanlar'da yaşayan Yahudiler tarafından sürdürülmektedir (Kirişçi, 1995: 61-77).

3.2.2. Etnik Çeşitlilik

Balkanların öne çıkan en büyük özelliği birçok dini ve etnik kimliği içerisinde barındırmasıdır. Tablo-2'de Yugoslavya'nın 1991 yılına ait etnik nüfus dağılımı verilmiştir.

Tablo 2

Yugoslavya'nın 1991 Yılına Ait Etnik Nüfus Dağılımı

Etnik Grup	Yüzde
Sırp	36.3%
Hırvat	19.7%
Müslüman	8.9%
Sloven	7.8%
Arnavut	7.7%
Makedon	5.9%
Yugoslav	5.4%
Karadağlı	2.5%
Macar	1.9%
Diğer	3.9%

Kaynak: *Yugoslavia people-1991*, (2024). (<https://geographic.org/>).

Tablo 2'ye baktığımızda Yugoslavya Federalist Cumhuriyet'i çok etnikli bir yapıya sahiptir. Etnik nüfus olarak oranı en yüksek etnik grubu Sırpolar oluşturuyorken, etnik nüfus oranı en az etnik grubu Macarlar oluşturmaktadır. Bunun dışında kendisini belirli etnik gruplar dışında 'Yugoslav' olarak tanımlayan yüzde beşlik bir kesimde mevcuttur. Buradan çıkarılacak sonuç ise Tito'nun uygulamış olduğu Yugoslav kimliği 1991 yılına gelindiğinde sadece %5.4'lük bir kesim tarafından benimsenmiş olduğudur.

Sırp, Balkanlar'ın en büyük Slav halklarından biridir. Sırbistan, Bosna Hersek, Karadağ ve Hırvatistan'da önemli bir nüfusa sahiptir. Sırp, Ortodoks Hristiyanlığı benimsemişlerdir ve Sırp Ortodoks Kilisesi, Sırp milli kimliğinin merkezinde yer alır. Sırp, tarih boyunca Balkanlar'da önemli bir siyasi ve kültürel güç olmuştur. 19. yüzyılda bağımsızlık mücadelesi veren Sırp, modern Sırbistan'ın temellerini atmışlardır (Djilas, 1991: 2-50).

Hırvatlar, Hırvatistan'ın yanı sıra Bosna Hersek'te de önemli bir nüfusa sahiptir. Katolik Hristiyan olan Hırvatlar, Hırvatistan'da güçlü bir milli kimliğe sahiptirler (Banac, 1984: 113). Hırvatlar, tarih boyunca Batı Avrupa kültürü ve siyasi sistemiyle sıkı bağlar kurmuştur. Hırvatistan'ın bağımsızlığı ve milli kimliği, büyük ölçüde Katolik Kilisesi ve Batı Avrupa etkisi altında şekillenmiştir. Hırvatlar, Osmanlı döneminde de belirli bir özerklik elde etmişler ve kendi kültürel kimliklerini korumayı başarmışlardır. 20. yüzyılda, Yugoslavya'nın dağılması sürecinde Hırvatlar bağımsızlıklarını kazanmışlar ve milli kimliklerini daha da güçlendirmişlerdir (Tanner, 1997: 231).

Boşnaklar, Bosna Hersek'in en büyük etnik grubunu oluşturmaktadır. Boşnaklar aynı zamanda İslam dinine mensuptur. Osmanlı İmparatorluğu döneminde İslam'ı benimseyen Boşnaklar, Bosna Savaşı sırasında etnik temizlik ve soykırıma maruz kalmışlardır. Boşnaklar, Osmanlı döneminde İslam'ı kabul etmiş ve bölgenin sosyal ve kültürel dokusunu şekillendirmişlerdir. 1990'larda Yugoslavya'nın dağılması sürecinde, Bosna Hersek'te yaşanan savaş sırasında Boşnaklar büyük acılar yaşamış ve etnik temizlik politikalarına maruz kalmışlardır. Bu süreç, Boşnakların ulusal kimliğinin ve İslam inancının daha da pekişmesine neden olmuştur (Malcolm, 1998: 98). Bulgarlar, Bulgaristan'ın en büyük etnik grubudur ve Ortodoks Hristiyanlığa mensupturlar (Crampton, 2005: 98). Bulgarlar, tarih boyunca Bizans İmparatorluğu'nun kültürel ve dini mirasını devralmış ve bu mirası korumuşlardır.

Arnavutlar, Arnavutluk, Kosova, Kuzey Makedonya ve Karadağ'da önemli bir nüfusa sahiptir. Arnavutlar hem Müslüman hem de Katolik Hristiyan olarak ikiye ayrılmaktadır. Müslüman Arnavutlar, özellikle Kosova ve Arnavutluk'ta yoğunlaşmıştır. Arnavutlar, Osmanlı İmparatorluğu döneminde İslam'ı kabul etmişler ve bu inanç, Arnavut milli kimliğinin önemli bir parçası olmuştur. Arnavutluk'un bağımsızlığını kazanması ve

Kosova'daki çatışmalar, Arnavut milli bilincini ve kimliğini daha da pekiştirmiştir. Müslüman ve Katolik Arnavutlar arasındaki dini çeşitlilik, Arnavut kültürünün zenginliğini yansıtmaktadır (Vickers, 2011: 123). Yunanlar, Yunanistan'ın ana etnik grubudur ve Ortodoks Hristiyanlığa mensupturlar. Yunan kültürü ve kimliği, Ortodoks Hristiyanlık ve Antik Yunan mirası ile şekillenmiştir. Ayrıca, Yunan edebiyatı, sanatı ve felsefesi, Antik Yunan mirasıyla birlikte, Yunan milli kimliğinin ve kültürel zenginliğinin temel taşları olmuştur (Clogg, 2002: 56).

Romanlar, Balkanlar'da geniş bir coğrafyaya yayılmıştır ve çeşitli dinlere inanmaktadırlar. Hem Müslüman hem de Hristiyan Roman toplulukları bulunmaktadır. Romanlar, genellikle toplumsal dışlanma ve ayrımcılıkla karşı karşıya kalmışlardır. Romanlar, Balkanlar'da hem Osmanlı İmparatorluğu hem de sonraki dönemde çeşitli zorluklarla karşılaşmışlardır. Hem Müslüman hem de Hristiyan inançlarını benimseyen Romanlar, kültürel kimliklerini korumak için çeşitli stratejiler geliştirmişlerdir. Roman toplulukları, geleneksel yaşam biçimlerini sürdürmeye çalışırken, toplumun ana akımına entegre olmakta zorlanmışlardır (Marushiakova and Popov, 2001: 7-89).

Balkanlar, dini ve etnik çeşitliliğin yoğun olduğu bir bölgedir. Bu çeşitlilik, bölgenin kültürel zenginliğini artırırken, aynı zamanda siyasi ve sosyal çatışmaların da kaynağı olmuştur. Balkanlar'daki dini ve etnik grupların tarihi ve günümüzdeki durumları, bölgenin karmaşık yapısını anlamak için kritik öneme sahiptir. Dini ve etnik çeşitlilik, Balkanlar'ın tarihsel ve kültürel dokusunu şekillendiren önemli unsurlardan biridir. Bu çeşitlilik, bölgenin zengin kültürel mirasını oluştururken, aynı zamanda bölgesel ve uluslararası ilişkilerde de önemli bir rol oynamıştır.

3.3. Yugoslavya'nın Dağılma Süreci

Yugoslavya'nın dağılma süreci ve bu süreç sonucunda yeni devletlerin oluşumu, Balkanlar tarihinin en önemli ve çalkantılı dönemlerinden birini temsil eder. 20. yüzyılın sonlarında meydana gelen bu olaylar, etnik çatışmalar, savaşlar ve uluslararası müdahalelerle şekillenmektedir.

Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti, II. Dünya Savaşı sonrasında Josip Broz Tito liderliğinde kurulmuştur. Tito'nun yönetimi eşliğinde, Yugoslavya'da etnik gruplar arasında "kardeşlik ve birlik" politikası uygulanarak bu etnik gruplar arasında bir denge sağlanmaya çalışılmıştır (Cohen, 1995: 14). Tito, bu politikayla, farklı etnik grupların birlikte barış içinde yaşamasını amaçlamıştır.

Tito'nun 1980 yılında ölümü, Yugoslavya'nın birliğini tehdit eden faktörlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Yaşanan bu ölüm sonrasında merkezi hükümet büyük ölçüde zayıflamış ve beraberinde ekonomik krizler, etnik ve bölgesel gerilimler artmaya başlamıştır. 1980'lerin sonunda, Yugoslavya'da enflasyon, işsizlik ve borç krizi gibi ekonomik sorunlar derinleşmeye başlamış bu durum, federal yapı içinde cumhuriyetler arasındaki dayanışmanın zayıflamasına neden olmuştur (Woodward, 1995: 236-521). Ekonomik sıkıntılar, özellikle Yugoslavya'nın farklı bölgelerinde farklı derecelerde kendisini göstermiştir. Zengin kuzey bölgeleri olan Slovenya ve Hırvatistan, güneydeki daha fakir bölgelerden ayrılma eğilimine girmiştir.

1980'lerin sonlarında, Yugoslavya'nın çeşitli bölgelerinde milliyetçi hareketler güç kazanmaya başlamıştır. İlk olarak Sırbistan'da Slobodan Miloseviç'in liderliğinde Büyük Sırbistan ideali yükselmiş, Miloseviç, Sırp milliyetçiliğini kullanarak Yugoslavya'daki Sırp'ları mobilize etmeye çalışmıştır. Bu durum, Hırvatistan ve Slovenya'da karşı milliyetçi hareketlerin doğmasına yol açmıştır. 1990 yılında yapılan seçimlerde Hırvatistan'da Franjo Tudjman liderliğindeki milliyetçi Hırvat Demokrat Birliği (HDZ) ve Slovenya'da Liberal Demokrasi Partisi seçimlerin galibi olmuştur (Ramet, 2006: 181). Bu dönemde Yugoslavya'nın diğer bölgelerinde de milliyetçilik yükselmeye başlamıştır. Her etnik grup kendi bağımsız devletini kurma arzusunu benimsemiş ve akabinde dile getirmeye de başlamıştır (İnalcık, 1993: 9-32).

1991 yılına gelindiğinde Slovenya ve Hırvatistan bağımsızlıklarını ilan etmiş ve bu durum, Yugoslavya Halk Ordusu (JNA) ile çatışmalara yol açmıştır. Bunun sonucunda Slovenya'daki "On Gün Savaşı" yaşanmış ve Slovenya'nın bağımsızlığı kabul edilmiştir. Ancak Hırvatistan'da savaş Slovenya'ya nazaran daha şiddetli geçmiş ve uzun bir süre devam etmiştir. Bu savaş sonunda 1992 yılında Bosna Hersek bağımsızlığını ilan etmiştir. Bosna Hersek'in bağımsızlık ilanı, Bosna Savaşı'na sebebiyet vermesiyle, tarihte etnik

temizlik ve soykırım gibi ağır insan hakları ihlalleriyle karakterize edilmiştir (Glenny, 2012: 123).

3.3.1.Dağılma Sonrası Yeni Devletlerin Oluşumu

Slovenya, Yugoslavya'dan ayrılan ilk cumhuriyettir. Slovenya, 1991 yılında bağımsızlığını ilan etmiş ve kısa süren bir savaşın ardından bağımsızlığı uluslararası toplum tarafından tanınmıştır. Slovenya, daha homojen bir etnik yapıya sahip olduğu için diğer Yugoslavya cumhuriyetlerine kıyasla daha az çatışma yaşamıştır. Slovenya, bağımsızlığını takiben hızla Avrupa Birliği ve NATO ile entegrasyon süreçleri oluşturmaya başlamıştır (Jelavich, 1983: 211). Hırvatistan, 1991 yılında bağımsızlığını ilan etmiş, ancak bu süreç uzun ve ağır bir savaşı beraberinde getirmiştir. Hırvatistan'da yaşanan savaş, birçok insanın yerinden edilmesine ve büyük yıkımlara neden olmuştur. Hırvatistan, bağımsızlığını kazandıktan sonra ekonomik ve siyasi reformlarla Batı'yla uyum sürecine girmiştir (Banac, 1984: 203). Savaş sonrası dönemde, Hırvatistan ilk olarak Avrupa Birliği üyeliği için reformlar gerçekleştirmiştir.

Bosna Hersek, 1992 yılında bağımsızlığını ilan etmiş ancak bu bağımsızlık, üç etnik grup arasında (Boşnaklar, Sırlar ve Hırvatlar) savaşa neden olmuştur. 1995 yılında imzalanan Dayton Anlaşması ile savaş sona ermiş ve Bosna Hersek, Boşnak-Hırvat Federasyonu ve Sırp Cumhuriyeti olmak üzere iki etnik gruba bölünmüştür. Bu yapısal düzenleme, ülkenin siyasi istikrarını sağlamayı amaçlamış, ancak etnik gerilimler devam etmiştir (Donia and Fine, 1994: 289). Dayton Anlaşması, Bosna Hersek'in karmaşık etnik yapısını göz önünde bulundurarak, ülkede barış ve istikrarı sağlamak için oluşturulmuş bir düzenlemedir. Ancak bu yapı, Bosna Hersek'in siyasi sisteminde sürekli bir istikrarsızlık kaynağı olmuştur.

Makedonya, 1991 yılında bağımsızlığını ilan etmiş ve bu süreç nispeten barışçıl geçmiştir. Ancak ülkenin ismi konusunda Yunanistan ile yaşanan sorunlar, uluslararası tanınma konusunda dezavantaj sağlamıştır. 1993 yılında Makedonya, Birleşmiş Milletlere "Eski Yugoslav Makedonya Cumhuriyeti" (FYROM) adıyla kabul edilmiştir 2001 yılında Arnavut azınlık ile yaşanan çatışmalar, Ohrid Çerçeve Anlaşması ile çözülerek, azınlık hakları genişletilmiştir (Poulton, 1995: 105). Makedonya, bağımsızlığını kazandıktan sonra

ekonomik ve siyasi zorluklarla karşı karşıya kalmış, özellikle Arnavut azınlık ile yaşanan gerilimler, ülkenin istikrarını tehdit etmiştir. Karadağ, Sırbistan ile birlikte Yugoslavya'nın devamı niteliğinde bir devlet olarak kalmıştır. Ancak 2006 yılında yapılan referandum sonucunda Karadağ bağımsızlığını ilan etmiştir. Kosova ise 1999 yılında NATO müdahalesi sonrasında Sırbistan'dan fiilen ayrılarak 2008 yılında bağımsızlığını ilan etmiştir. Ancak Kosova'nın bağımsızlığı, Sırbistan ve bazı diğer ülkeler tarafından kabul edilmemiştir (Judah, 2008: 145). Yugoslavya'nın dağılması ve yeni devletlerin oluşumu, 20. yüzyılın sonlarında Balkanlar'daki en önemli siyasi gelişmelerden biridir. Bu süreç, milliyetçilik, etnik çatışmalar ve uluslararası müdahalelerle şekillenmiştir. Yeni kurulan devletler, kimliklerini inşa etmek ve uluslararası topluma uyum sağlamak için çeşitli zorluklarla karşı karşıya kalmışlardır.

3.3.2. Yugoslavya devletlerinin 1970 ve Sonrası Kimlik Politikaları

1970'ten sonra Balkanlar'da kimlik politikaları, siyasi ve toplumsal yapının şekillenmesinde önemli bir rol oynamıştır. Bölgedeki etnik çeşitlilik, milliyetçilik ve dini kimlikler, kimlik politikalarının belirleyici unsurları olmuştur.

3.3.3. Yugoslavya'nın Dağılması ve Kimlik Politikaları

1970'lerde Yugoslavya, farklı etnik ve dini grupların bir arada yaşadığı bir federasyondur. Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti, Josip Broz Tito'nun liderliğinde, ulusal kimliklerin ötesinde Yugoslav kimliğini teşvik eden politikalar uygulamıştır. Tito, "kardeşlik ve birlik" politikasıyla etnik gruplar arasındaki gerilimleri azaltmayı hedeflemiştir (Nation, 2003: 6-36). 1980'lerin sonlarında ve 1990'larda, Yugoslavya'nın dağılması sürecinde milliyetçi hareketler güç kazanmış, Sırbistan, Hırvatistan, Bosna Hersek, Slovenya, Makedonya ve Karadağ'da etnik temizlik, soykırım ve savaşlar yaşanmıştır. Sırp lider Slobodan Miloseviç, "Büyük Sırbistan" ideolojisini benimseyerek çok ağır etnik temizlik politikaları uygulamıştır (Ramet, 2006: 239). Bosna Savaşı sırasında, Sırp, Hırvatlar ve Boşnaklar arasında şiddetli çatışmalar yaşanmış ve etnik kimlikler üzerinden kimlik politikaları yürütülmüştür (Donia and Fine, 1994: 187).

3.3.4. Yeni Devletlerin kimlik İnşası ve Kimlik Politikaları

Yugoslavya'nın dağılmasından sonra kurulan yeni devletler, ulusal kimliklerin inşasında ve güçlendirilmesinde çeşitli politikalar uygulamışlardır. Hırvatistan'da, Franjo Tudjman liderliğinde Hırvat milli kimliği ön plana çıkarılarak, Sırlar gibi diğer etnik gruplar dışlanmıştır (Banac, 1984: 156). Bosna Hersek'te ise, Dayton Anlaşması ile kurulan karma yönetim yapısı, etnik kimliklerin korunması ve temsil edilmesini hedeflemiş, ancak bu yapı aynı zamanda etnik bölünmeleri de beraberinde getirmiştir (Bose, 2002: 215).

1970'lerde Arnavutluk, Enver Hoxha liderliğinde izole bir Stalinist rejimle yönetilmiştir. Hoxha, Arnavut kimliğini güçlendirmek amacıyla yoğun bir propaganda ve eğitim politikası yürüterek dini kimlikleri baskı altına almış ve 1967 yılında ise tüm dini kurumlar kapatılmıştır. Bunun neticesinde Arnavutluk resmi olarak dünyanın ilk ateist devleti ilan edilmiştir (Vickers, 2011: 178). Hoxha'nın ölümünden sonra, 1990'larda Arnavutluk demokratikleşme ve piyasa ekonomisine geçiş sürecine girmiştir. Bu dönemde, Arnavut milli kimliği yeniden şekillendirilerek, Arnavut halkına dini özgürlükleri yeniden verilmiştir. Ancak, ekonomik krizler ve göç dalgaları, toplumsal yapıyı fazlasıyla etkilemiştir (Kola, 2003: 413-414).

1970'lerde Bulgaristan, Todor Jivkov liderliğinde sıkı bir komünist rejimle yönetilmektedir. Bu dönemde, Bulgar kimliğinin güçlendirilmesi amacıyla Türk ve diğer etnik azınlıklara karşı asimilasyon politikaları uygulanmıştır. 1984-1985 yıllarında, "Yeniden Doğu Süreci" adı altında Türk isimlerinin Bulgar isimleriyle değiştirilmesi zorunlu kılınmış ve Türk kültürü yoğun bir şekilde baskı altına alınmıştır (Neuburger, 2004: 91-140). 1989 tarihinde komünist rejimin çöküşünden sonra, Bulgaristan'da demokratikleşme süreci başlamış ve bu süreçte azınlık hakları yeniden tanınmıştır. 1991 Anayasası, etnik ve dini azınlıkların haklarını güvence altına alarak, kültürel kimliklerin korunmasını teşvik etmiştir.

Kuzey Makedonya, 1991'de Yugoslavya'dan bağımsızlığını kazandıktan sonra, Makedon kimliğinin inşasında önemli adımlar atmıştır. Kuzey Makedonya'daki Arnavut azınlık, nüfusun önemli bir kısmını oluşturmaktadır. Bu nedenle Kuzey Makedonya'da kimlik politikaları, etnik gerilimlere neden olmuştur (Poulton, 1995: 178). 2001'deki etnik

çatışmaların ardından imzalanan Ohrid Çerçeve Anlaşması, Arnavut azınlığın haklarını güvence altına alarak, Makedon kimliği ile Arnavut kimliğinin birlikte var olmasını sağlamıştır. Bu anlaşmanın, kimlik politikalarının yeniden şekillenmesinde önemli bir yeri bulunmaktadır (Reka, 2008: 55-69).

1970'ler ve 1980'lerde Kosova, Sırbistan'ın bir parçası olarak yönetilmektedir. Sırp hükümeti, Kosova'daki Arnavut nüfusa karşı baskıcı politikalar uygulayarak, Arnavut kimliğini bastırmaya çalışmıştır. Bu politikalar, 1989'da Kosova'nın özerkliğinin kaldırılmasıyla daha da sertleşmiştir. (Malcolm, 1998: 245). 1999'da NATO müdahalesi ve 2008'de Kosova'nın bağımsızlığını ilan etmesiyle, Arnavut kimliği tekrar ön plana alınmıştır. Kosova hükümeti, Arnavut kimliğinin inşasında ve güçlendirilmesinde aktif politikalar uygulamıştır (Judah, 2008: 192).

Bunların dışında o dönemde yapılan en önemli kimlik politikalarından biri de dil politikalarıdır. Balkan devletleri, ulusal dillerini güçlendirmek ve resmi dil olarak kabul ettirmek amacıyla çeşitli politikalar uygulamışlardır. Yugoslavya'nın dağılmasından sonra, yeni kurulan devletler kendi ulusal dillerini teşvik etmiş ve etnik azınlıkların dillerini baskılamaya çalışmışlardır. Örneğin, Makedonya'da Makedonca resmi dil olarak kabul edilirken, Arnavut azınlığın dili sınırlı bir şekilde tanınmıştır (Poulton, 1995: 178).

3.4. Yeni Devletlerin Yarattığı Kimlik Krizi ve Göçe Giden Süreç

Balkanlar, tarih boyunca çeşitli etnik grupların, kültürlerin ve dinlerin kesişim noktası olmuştur. Bu bölgedeki yeni devletlerin oluşumu, kimlik krizlerini ve bu krizlerin tetiklediği göç süreçlerini beraberinde getirmiştir. Balkanlar'da yaşanan etnik çatışmalar ve devletlerin yeniden yapılandırılması, bu bölgede önemli sosyal ve siyasi değişimlere neden olmuştur.

Balkanlar'daki yeni devletlerin oluşumu, özellikle çok etnikli toplumlarda, kimlik krizine yol açmıştır. Bu krizler, genellikle ulusal kimliğin yeniden tanımlanmasını ve birleştirici bir ulusal kimlik oluşturma çabalarını içermektedir (Jelavich, 1983: 154-156). Yeni devletler, tarihsel ve kültürel miraslarını kullanarak ulusal kimlik inşa etmeye çalışırken, genellikle etnik ve dini azınlıklar arasında huzursuzluklar meydana gelmiştir.

Özellikle Yugoslavya'nın dağılması sürecinde, etnik milliyetçiliğin yükselmesi ve ulusal kimliklerin yeniden tanımlanması, büyük çatışmalara ve kimlik krizlerine yol açmıştır (Glenny, 2012: 302-304). Bu süreçte, Sırp, Hırvatlar, Boşnaklar ve diğer etnik gruplar arasında yaşanan çatışmalar, Balkanlar'daki kimlik krizinin en belirgin örneklerinden biridir.

Kimlik krizi, genellikle zorunlu göç hareketlerine yol açmaktadır. Balkanlar'daki yeni devletlerin oluşturduğu siyasi ve sosyal baskılar, azınlık gruplarının güvenlik ve gelecek kaygısıyla göç etmelerine neden olmuştur. Bu göç hareketleri hem iç hem de dış göç şeklinde gerçekleşmiştir. Yugoslavya'nın dağılması sırasında yaşanan etnik çatışmalar, büyük ölçekli göçlere neden olmuştur. Bu süreçte, etnik Arnavutlar, Bosnalı Müslümanlar ve Hırvatlar, güvenlik arayışıyla kitlesel olarak göç etmek zorunda kalmışlardır. Örneğin, Bosna-Hersek'teki savaş sırasında, yüzbinlerce insan yerinden edilmiştir ve bu insanlar komşu ülkelere veya Batı Avrupa'ya göç etmişlerdir (Cohen, 1995: 88-90).

Balkanlar'daki yeni devletlerin oluşturduğu kimlik krizleri ve göç süreçleri, tarihsel ve sosyolojik açıdan önemli ve karmaşık konulardır. Bu krizler, genellikle ulusal kimliğin yeniden tanımlanması çabaları ve azınlık gruplarının dışlanması sonucunda ortaya çıkmaktadır. Kimlik krizleri, çoğu zaman zorunlu göç hareketlerine yol açar ve bu da toplumsal yapının daha da karmaşık hale gelmesine neden olur. Çünkü birey, bulunduğu toplum içerisinde var olan kimliğini çoğu zaman koruma eğilimine girmektedir. Bu nedenle birey, kimliğini en iyi hangi toplumda veya mekânda sergileyebiliyorsa oraya göç etme eğilimine girmektedir.

3.5. 1991 Sonrası Yugoslavya'dan Dünya'ya Yapılan Göç

1970 sonrası Balkanlar'dan dünya genelinde gerçekleşen göç hareketleri, geniş çaplı siyasi, ekonomik ve sosyal değişimlerin bir sonucudur. Bu dönemde Balkanlar'dan Avrupa'ya, Kuzey Amerika'ya ve diğer bölgelere yönelen göç dalgaları hem göç eden bireylerin hem de göç ettikleri ülkelerin sosyo-ekonomik yapısını derinden etkilemiştir.

1970 sonrası Balkanlar'dan dünya genelinde gerçekleşen göçlerin başlıca nedenleri arasında siyasi baskılar, etnik çatışmalar, ekonomik zorluklar ve daha iyi yaşam koşulları arayışı bulunmaktadır. Özellikle Yugoslavya'nın dağılması sürecinde yaşanan etnik

çatışmalar ve siyasi istikrarsızlıklar, Balkanlar'daki halkların büyük ölçüde göç etmesine neden olmuştur (Jelavich, 1983: 154-156). Sırp, Hırvatlar, Boşnaklar ve Arnavutlar arasında yaşanan etnik çatışmalar, bu dönemde kitlesel göçlerin başlıca nedenlerindendir (Glenny, 2012: 302-304). Yugoslavya'nın dağılmasının ardından Dünya devletlerinin balkanlardan ne kadar mülteci kabul ettiği ile ilgili sayısal verilere aşağıdaki tabloda yer verilmiştir.

Tablo 3

Balkanlardan dünya ülkelerine giden mülteci sayısı

Ülke	Kabul Edilen Mülteci Sayısı
Almanya	320.000
Türkiye	23.500
Avusturya	86.500
İsveç	58.700
Amerika Birleşik Devletleri	20.000
Hırvatistan	170.000
Sırbistan	297.000
İsviçre	24.500
Kanada	20.000
Hollanda	22.000
Danimarka	17.000
Norveç	12.000
İtalya	12.100
Avustralya	15.000
Slovenya	43.100

Kaynak: Yugoslavia people-1991, (2024). (<https://geographic.org/>).

Tablo 3'te görüldüğü üzere 1990 sonrası balkanlardan dünya ülkelerine yoğun bir kitlesel göç yaşanmıştır. Bu göçler uluslararası olabileceği gibi ülke içi de gerçekleştirilmiştir. Hırvatistan ve Sırbistan'a yapılan göçler ülke içerisinde de önemli göçlerin yaşandığını göstermektedir. Tabloya bakıldığında balkanlardan en fazla göç alan ülkelerin başında Almanya gelmektedir.

Ekonomik zorluklar da yaşana bu göçlerin önemli bir nedenidir. 1970'li yıllarda Balkan ülkelerinde yaşanan ekonomik krizler, işsizlik oranlarının yükselmesi ve geçim sıkıntıları, birçok insanı daha iyi yaşam koşulları arayışıyla Batı Avrupa, Kuzey Amerika ve Avustralya gibi bölgelere göç etmeye yönlendirmiştir (De Haas, Castles and Miller, 2019: 101-103). Özellikle genç nüfus, iş ve eğitim imkânları için bu ülkelere göç etmeyi tercih etmiştir.

Balkanlar'dan dünya genelinde gerçekleşen göçler, çeşitli yollarla ve farklı zaman dilimlerinde gerçekleşmiştir. 1980'li ve 1990'lı yıllarda, özellikle Yugoslavya'nın dağılması sürecinde, kitlesel göç hareketleri yaşanmıştır. Bu dönemde, çatışmalardan kaçan birçok insan, Avrupa ülkeleri başta olmak üzere Amerika ve Kanada gibi bölgelere sığınmacı olarak gitmiştir (Brunnbauer, 2010: 1-6). Avrupa ülkeleri, bu göç dalgasını yönetmek için çeşitli politikalar geliştirmiş ve sığınmacı kabul programları oluşturmuştur. Almanya, Avusturya, İsviçre ve İsveç gibi ülkeler, Balkan göçmenlerinin yoğun olarak tercih ettiği ülkeler arasında yer almıştır. Bu ülkeler, göçmenlerin uyumu için çeşitli sosyal ve ekonomik destek programları sunmuştur (Kirişçi, 2011: 33-55).

1970 sonrası Balkanlar'dan dünya genelinde yapılan göçler hem göç eden bireyler hem de göç edilen ülkeler için önemli sonuçlar doğurmuştur. Göçmenler, gittikleri ülkelerde yeni yaşamlar kurmuş, eğitim ve iş olanaklarından faydalanmış ve bulundukları toplumlara kültürel zenginlik katmışlardır. Bu göçmenler, çoğu zaman eğitim ve iş gücü piyasasında aktif rol oynamış ve bulundukları ülkenin ekonomik gelişimine de katkı sağlamışlardır (İçduygu ve Sert, 2015: 85-104). Göçmenlerin uyum süreçleri de önemli bir konudur. Göçmenler, gittikleri ülkelerde dil ve kültür farklılıkları nedeniyle çeşitli zorluklarla karşılaşmışlardır. Ancak, birçok göçmen, bu zorlukları aşarak topluma uyum sağlamış ve sosyal hayatın bir parçası haline gelmiştir (Yıldız, 2017: 59-61).

Göçün uluslararası ilişkiler üzerindeki etkileri de göz ardı edilmemelidir. Balkanlar'dan gelen göçmenlerin sayısındaki artış, göç politikalarının ve uluslararası ilişkilerin şekillenmesinde önemli rol oynamıştır. Avrupa Birliği, bu göç dalgasını yönetmek için çeşitli göç politikaları geliştirmiş ve sınır kontrol önlemlerini artırmıştır (Cohen, 1995: 88-90).

1970 sonrası Balkanlar'dan dünya genelinde yapılan göçler hem göç eden bireyler hem de göç edilen ülkeler için önemli sosyo-ekonomik ve kültürel değişimlere yol açmıştır. Bu göçler, uluslararası ilişkilerde de önemli bir etki yaratmış ve göç politikalarının şekillenmesinde rol oynamıştır. O dönemki göçmenlerin uyum süreçlerinde yaşanan zorluklar ve başarılar, günümüzdeki göç politikaları için büyük oranda örnek teşkil etmektedir.

3.6. 1991 Sonrası Yugoslavya'dan Türkiye'ye Yapılan Göç

1970 sonrası Balkanlar'dan Türkiye'ye yapılan göçler, hem Türkiye'nin sosyo-ekonomik yapısını hem de göç eden bireylerin yaşamlarını derinden etkilemiştir. Bu göç hareketleri, tıpkı dünya ülkelerine yapılan göçler gibi çeşitli siyasi, ekonomik ve sosyal nedenlere dayanmakta olup, farklı dönemlerde farklı yoğunluklarda gerçekleşmiştir.

1970 sonrası Balkanlar'dan Türkiye'ye yapılan göçlerin başlıca nedenleri de yine diğer ülkelere yapılan göçler gibi siyasi baskılar, etnik çatışmalar, ekonomik zorluklar ve dini nedenler gibi sorunlar çerçevesinde gerçekleşmiştir. Özellikle Yugoslavya'nın dağılması sürecinde yaşanan etnik çatışmalar ve siyasi istikrarsızlıklar, bölgedeki Türk ve Müslüman nüfusu zor durumda bırakmış ve Türkiye'ye doğru göçe zorlamıştır (Jelavich, 1983: 154-156). Yugoslavya'nın dağılması sırasında meydana gelen savaşlar ve etnik temizlik kampanyaları, çok sayıda insanın zorla yerinden edilmesine neden olmuştur (Glenny, 2012: 302-304).

Türkiye'ye yönelik göçlerin bir diğer önemli nedeni, Balkan ülkelerindeki ekonomik zorluklardır. 1970'li yıllarda Balkan ülkelerinde yaşanan ekonomik krizler, işsizlik ve geçim sıkıntıları, birçok insanı daha iyi yaşam koşulları arayışıyla Türkiye'ye yönlendirmiştir (De Haas, Castles and Miller, 2019: 101-103). Özellikle Bulgaristan'da 1980'li yılların

sonlarında yaşanan ekonomik sıkıntılar, buradaki Türk azınlığın Türkiye'ye göç etmesine neden olmuştur. Ayrıca, dini nedenler de göç sürecinde önemli bir rol oynamıştır. Balkan ülkelerindeki Müslüman topluluklar, din özgürlüğü ve dini baskılar nedeniyle Türkiye'ye göç etmişlerdir. Özellikle, 1989 yılında Bulgaristan'da "Büyük Göç" olarak bilinen dönemde, Müslüman Türklerin dini kimliklerinden dolayı yaşadıkları baskılar, kitlesel göçe yol açmıştır (Işıklı, 1980: 65-67).

Balkanlar'dan Türkiye'ye yapılan göçler, çeşitli yollarla gerçekleşmiştir. Göç edenlerin bir kısmı resmi kanallardan Türkiye'ye gelirken, bir kısmı ise yasa dışı yollarla göç etmiştir. Özellikle 1980'li ve 1990'lı yıllarda, Yugoslavya'nın dağılması sürecinde yaşanan çatışmalar sırasında, birçok insan Türkiye'ye sığınmacı olarak gelmiştir (Glenny, 2012: 302-304).

Türkiye'ye göç edenlerin büyük bir kısmı, Trakya bölgesine ve büyük şehirlere yerleşmiştir. Bu göçmenler, geldikleri yerlerde mevcut Türk toplumu ile kaynaşmış ve zamanla Türk toplumunun bir parçası haline gelmişlerdir. Trakya Üniversitesi Göç Araştırma Merkezi'nin verilerine göre, bu dönemde Türkiye'ye gelen göçmenlerin büyük bir kısmı, Edirne, Kırklareli ve Tekirdağ gibi illerde yoğunlaşmıştır (GAM, 2008: 112-114).

Göç sürecinde, özellikle 1989 yılında Bulgaristan'dan Türkiye'ye yapılan göç, önemli bir dönüm noktasıdır. Bulgaristan'da Türklerin zorla asimile edilmesi politikaları sonucunda, yaklaşık 300,000 Türk, Türkiye'ye göç etmek zorunda kalmıştır. Bu göç, Türkiye'nin modern tarihindeki en büyük kitlesel göç hareketlerinden biridir ve Türkiye'nin göç politikalarını yeniden şekillendirmiştir (Kirişçi, 1995: 61-77).

3.7 Göçün Sonuçları

1970 sonrası Balkanlar'dan Türkiye'ye yapılan göçler hem Türkiye'ye hem de göç eden bireylere önemli etkilerde bulunmuştur. Türkiye, bu göçlerle birlikte demografik yapısında değişiklikler yaşamış ve özellikle Trakya bölgesinde nüfus artışı gözlenmiştir (Şen, 2015: 39-41). Göçmenlerin Türkiye'ye getirdiği kültürel zenginlik, Türkiye'nin çok kültürlü yapısına katkı sağlamıştır. Balkan göçmenleri, geldikleri Türkiye'de ekonomik hayata da önemli katkılarda bulunmuşlardır. Çeşitli iş kollarında çalışarak Türkiye

ekonomisine katkı sağlamışlar ve toplumsal hayatta aktif rol oynamışlardır (İçduygu ve Sert, 2015: 85-104). Özellikle, tarım, ticaret ve hizmet sektörlerinde önemli iş gücü kaynağı olmuşlardır. Bu göçmenler, tarım alanında çalışarak Türkiye'nin gıda üretimine katkıda bulunmuş, ticaret sektöründe ise çeşitli iş alanları oluşturarak ekonomik canlılığa katkı sağlamışlardır (Çetin, 2011: 73-76).

Göçmenlerin entegrasyon süreçleri de önemli bir konudur. Türkiye, göçmenlerin topluma entegrasyonu için çeşitli politikalar geliştirmiştir. Eğitim, sağlık ve sosyal hizmetler alanında sunulan imkânlar, göçmenlerin Türkiye'ye uyum sağlamasında önemli rol oynamıştır (Yıldız, 2017: 59-61). Göçmenlerin Türkiye'deki entegrasyon süreçleri, sosyal uyum politikaları ve toplumsal kabul mekanizmaları üzerine yapılan çalışmalar, bu sürecin ne kadar karmaşık ve çok boyutlu olduğunu göstermektedir. 1970 sonrası Balkanlar'dan Türkiye'ye yapılan bu göçler, Türkiye'nin demografik yapısını değiştirmiş, ekonomik hayata katkı sağlamış ve kültürel çeşitliliği artırmıştır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

YUGOSLAVYA'DAN TÜRKİYE'YE GÖÇ SÜRECİNDE KİMLİK FAKTÖRÜ VE KİMLİKSEL DEĞİŞİMLER

Bu bölümde, Etnik kimlik algısının göç sürecinde Yugoslavya göçmenlerini nasıl etkilediğini, göç kararını nasıl şekillendirdiği ifade edilmiş ve ayrıca ev sahibi toplum konumunda olan Türkiye'nin ise göçmen kimliği algısı ortaya konmuştur.

Özellikle bu bölümde, etnik ve dini kimlik algısının her iki toplumunda göç sürecine olan tutumlarını nasıl şekillendirdiği, Türkiye'nin o dönem yapmış olduğu uyum politikaları ve bu politikalar neticesinde göçmenlerde meydana gelen kimliksel değişimler açıklanmaya çalışılmıştır.

4.1. Türkiye'de Göçmen Kimliği Algısı

Türkiye, coğrafi konumu itibarıyla tarih boyunca birçok göç hareketine tanıklık etmiştir. Osmanlı İmparatorluğu'nun mirası ve Cumhuriyet döneminde izlenen göç politikaları, Türkiye'nin göçmen algısının şekillenmesinde önemli rol oynamıştır. 1970 ve 2000 yılları arasında gerçekleşen göç hareketleri, özellikle Balkanlardan gelen göçmenlerin Türkiye'ye entegrasyonu ve toplumdaki algıları üzerinde etkili olmuştur.

Türkiye'nin göçmen algısına tarihsel bir perspektiften bakıldığında Osmanlı İmparatorluğu döneminde, göçmenleri genellikle imparatorluğun geniş sınırlarından gelen Müslüman nüfuslar oluşturmuştur. Bu göçmenler, genellikle tarım ve ticaretle uğraşarak imparatorluğun ekonomik ve sosyal yapısına katkıda bulunmuşlardır. Osmanlı'nın son dönemlerinde Balkanlar, Kafkaslar ve Orta Doğu'dan gelen göçmenler, imparatorluğun nüfus yapısını çeşitlendirmiştir (Kirişçi, 2007: 91-97).

Cumhuriyet'in ilanından sonra, Türkiye'ye göç eden Müslüman nüfuslar, ulus-devlet inşası sürecinde homojen bir Türk kimliği oluşturma çabalarının bir parçası olarak kabul edilmiştir. 1923 Lozan Antlaşması ve müteakip mübadeleler, bu politikaların somut örneklerindendir. Bu dönemde göçmenler, genellikle kültürel ve dini bağları nedeniyle topluma hızlı bir şekilde entegre olmuşlardır (İçduygu ve Aksel, 2013: 29). 1970 ve 2000

yılları arasında Türkiye, çeşitli sebeplerle göç alan bir ülke olmuştur. Bu dönemde özellikle Balkanlar'dan, Irak'tan ve İran'dan gelen göçmenler, Türkiye'ye yerleşmişlerdir. Balkan göçmenleri, özellikle Yugoslavya'nın dağılmasından sonra Türkiye'ye göç etmişlerdir. Bu dönemde Türkiye, göçmenlerin entegrasyonunu sağlamak için çeşitli politikalar uygulamıştır (Danış ve Parla, 2009: 111). Ayrıca bu dönemde göçler daha çok balkan devletleri üzerinden gerçekleştiği için Türkiye'de genel itibari ile göçmen algısında olumlu bir tutum görülmüştür. Bu dönemde Türk toplumu kendilerini siyasi, ekonomik ve toplumsal anlamda güvende hissetmiştir.

Türkiye'nin göçmenlere yönelik olumlu ya da olumsuz algısını oluşturan faktörlere bakıldığında ilk göze çarpan ekonomik etmenlerdir. Martin Baldwin-Edwards'a göre, Türkiye'deki göçmen algısı büyük ölçüde göçmenlerin ekonomik etkisine bağlıdır. Ekonomik istikrar dönemlerinde, göçmenler genellikle ekonomiye olumlu katkıda bulunan kişiler olarak görülürken, ekonomik durgunluk dönemlerinde iş ve kaynaklar için rakip olarak algılanabilirler (Baldwin-Edwards, 2002: 62). Bunun en iyi örneği 1980 tarihinden sonra balkanlardan gelen göçmenlerin Türkiye'de yaşanan olumsuz siyasi ve ekonomik durumlardan dolayı göçmenleri kabullenmemesi ve göçmenlere karşı olumsuz bir tutum sergilenmesi olmuştur. Ayrıca iş gücü piyasasında, göçmenlerin düşük ücretle çalışmaları, yerli iş gücünün iş bulma olanaklarını azaltmakta ve bu durum göçmenlere karşı olumsuz bir algının oluşmasına neden olmaktadır. Diğer durumda ise göçmenlerin belirli sektörlerde çalışarak ekonomiye katkıda bulunmaları ve yeni iş alanları yaratmaları da olumlu bir algıya yol açabilmektedir (İçduygu, 2004: 56).

Göçmenlerin kültürel farklılıkları ve bu farklılıkların topluma entegrasyonu, Türkiye'deki göçmen algısının önemli bir boyutunu oluşturur. Kültürel olarak daha yakın olan göçmen grupları, genellikle toplum tarafından daha olumlu karşılanırken, kültürel olarak daha uzak olan gruplar, önyargı ve ayrımcılığa maruz kalabilmektedir. Bu bağlamda, Balkan göçmenleri, kültürel olarak daha yakın oldukları için genellikle olumlu bir algıya yaratmışlardır (Kirişçi, 1996: 385-412). Fakat bunlar dışında yaşanan göçler özellikle günümüzde yaşanan Suriye göçleri toplumun göçmen algısında yoğunlukla olumsuz şekillenmiştir.

Türkiye’de göçmen algısını şekillendiren en önemli faktörlerden biride, siyasi söylem ve politikalar. Siyasi söylem ve politikalar, göçmen algısını doğrudan etkileyen unsurlardır. Hükümetlerin göçmen politikaları, medyanın bu politikaları nasıl sunduğu ve siyasi liderlerin söylemleri, toplumun göçmenlere karşı tutumunu şekillendirmektedir. Özellikle son yıllarda Suriye krizi nedeniyle gelen göçmenler, bu algının önemli bir parçasını oluşturmuştur (Danış ve Parla, 2009: 111). Öte yandan yine medyanın göçmenlerle ilgili haberleri ve kamuoyunu bilgilendirme şekli, göçmen algısını büyük ölçüde etkilemektedir. Olumlu haberler ve başarı hikâyeleri, göçmenlere karşı olumlu bir algı oluştururken, olumsuz haberler ve suç haberleri, önyargı ve ayrımcılığın artmasına neden olabilmektedir. (Erdoğan, 2014: 73). Son zamanlarda göçmenlere ilgili ortaya konan olumsuz haberler toplumda göçmenlere yönelik olumsuz bakış açısını artırmış ve ev sahibi toplumun ayrımcılığı benimsemesini teşvik etmiştir.

Türkiye’de olumlu göçmen algısı oluşturmak adına göçmenlere yönelik uyum politikaları yapılmaktadır. Bu politikalar arasında, göçmen çocuklarının eğitime önem verilmesi, Türkçe dil kurslarının düzenlenmesi ve göçmenlerin yerel kültürel etkinliklere katılımlarının teşvik edilmesi bulunmaktadır. Bu tür politikalar, göçmenlerin topluma entegrasyonunu kolaylaştırmakta ve olumlu bir algının oluşmasına katkıda bulunmaktadır (Akgündüz, 1998: 34). Türkiye’de göçmen algısı genel itibariyle, tarihsel, ekonomik, kültürel ve siyasi faktörler tarafından şekillendirilmektedir. Göçmenlerin ekonomik katkıları, kültürel uyumları ve siyasi söylemler, göçmen algının belirleyici unsurlarıdır.

4.2. Türkiye’nin Yugoslavya Göçmenlerine Uyguladığı Uyum Politikaları

Türkiye’nin balkanlardan gelen göçmenlere yönelik uyguladığı politikalara bakıldığında ilk olarak 1970 tarihi sonrası uygulanan uyum politikalarına temel olan 1930-1950 yılları arasında yapılan göçmenlere yönelik uyum politikalarına bakılmalıdır. 1930-1950 yıllarında Balkanlardan Türkiye’ye önemli ölçüde kitlesel göçler yaşanmıştır. Bu göçler daha çok Türk ve Müslüman gruplar tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu yıllarda göç edenlerin sayısı tahmini olarak 825 bin ile 860 bin civarı kadardır. Bu göçlerin yoğunlukta yapıldığı ülkeler ise Yugoslavya, Yunanistan, Romanya ve Bulgaristan ülkeleridir (Dua, 2023: 245). Osmanlı döneminde yapılan göç ve uyum politikaları daha çok dini kimlik üzerine yapılırken 1930-1950 tarihleri arasında Türkiye’nin göçmen ve uyum politikaları

milliyetçilik ve Türkleşme doğrultusunda şekillenmiştir. Türkiye bu doğrultuda 1934 tarihinde İskân kanunu düzenlemiş ve bu düzenleme ile Türk soyuna mensup ve Kültürü taşıyan bireylerin göç etmelerine olanak sağlamış aynı zamanda bir ulus-devlet inşasının da önünü açmıştır (Duman, 2019: 57). Göçmenlere yönelik Cumhuriyetin ilk yıllarında yapılan uyum politikaları halen Osmanlı geleneği olan dini ve kültürel kimliklerin etkisi ile yapılırsa da zamanla devlet millileştirme politikası amacıyla göçmenlere yönelik “soydaşlar” algısı doğrultusunda uyum politikalarını etnik kimlikler üzerinden revize etmişlerdir (Danış ve Dikmen, 2022: 58).

1930-1950 tarihlerinde çeşitli balkan ülkelerinden Türkiye’ye gelen göçmenlere ilk olarak sosyal uyum politikaları gerçekleştirilmiştir. Bu bağlamda devlet, balkanlardan gelen göçmenlere belirli bir süreliğine geçici misafirhanelerde ve köylerde barınma olanakları sağlamıştır. Bunun yanı sıra göçmenlerin Türkiye’ye ilk ayak bastıkları zamandan itibaren göçmenlere yönelik yeme-içme yardımı yapılmıştır (İvgen, 2007: 160). 1930 ve 1950 yılları arasında Türkiye, göçmenlerin entegrasyonunu kolaylaştırmak amacıyla hukuki boyutta da düzenlemeler yapmıştır. Bu dönemde çıkarılan "İskân Kanunu" ile göçmenlerin yerleştirilmesi ve vatandaşlık kazanma süreçleri düzenlenmiştir. Özellikle 1934 yılında çıkarılan 2510 sayılı İskân Kanunu, göçmenlerin yerleştirilmesi ve entegrasyonu konusunda önemli bir rol oynamıştır (Barkan, 1948: 17). Bu dönemde göçmenler için yeni yerleşim yerleri oluşturulmuş ayrıca devlet göçmenlerin geçimlerini sağlayabilmeleri adına ekilebilir arazileri tapulandırmaya başlamıştır. Bu doğrultuda tarımsal yerleşim politikaları, bu dönemdeki entegrasyon sürecinin önemli bir bileşenidir. Türkiye, göçmenleri tarımsal alanlara yerleştirerek hem onların ekonomik entegrasyonunu sağlamış hem de kırsal kalkınmayı desteklemiştir. Göçmenlere tarım arazileri tahsis edilmiş ve tarımsal üretim yapmaları teşvik edilmiştir (Yoska, 2023: 251-269). Türkiye, göçmen çocuklarının Türk eğitim sistemine entegrasyonunu sağlamak amacıyla çeşitli eğitim programları geliştirmiştir. Bu programlar arasında Türkçe dil kursları ve uyum programları bulunmaktadır. Ayrıca, köy enstitüleri gibi eğitim kurumları aracılığıyla göçmen çocuklarına mesleki eğitimler de verilmiştir (Akgündüz, 1998: 38). Yine bu dönemde göçmenlerin iş gücü piyasasına entegrasyonunu sağlamak amacıyla çeşitli istihdam politikaları geliştirilmiştir. Bu amaçla göçmenlere yönelik mesleki eğitim kursları verilmiş ve iş bulma süreçlerinin kolaylaştırılması sağlanmıştır (Erder, 2002: 45). 1950-1951 yılları arasında göç

faaliyetlerine devam eden göçmenler için yapılan politikaların başında beş yıl süreyle arazi, bina ve diğer tüm vergilerden muaf tutulmaları gelmektedir (Duman, 2019: 57).

Türkiye'ye yapılan 1930-1950 yılları arasındaki göç döneminde Türkiye'nin henüz böyle bir göçe hazır olmaması nedeniyle göçmelere yönelik uygulanan entegrasyon politikaları düzensiz bir şekilde gerçekleştirilmiştir. Uyum politikaların verimliliği açısından bu dönemde Celal Bayar'ın öncülüğünde "Göçmen ve Mülteciler Türkiye Yardım Birliği" kurulmuştur. Bu kurum vasıtasıyla Türk halkı da kendilerinden biri gibi gördükleri göçmenlere yiyecek, giyecek, yatak vb. gibi çeşitli yardımlar yaparak sosyal uyum politikalarına destek vermişlerdir (İvgen, 2007: 160).

Bu dönemde yapılan entegrasyon politikaları önemli ölçüde etkili olmuştur. Bunun başlıca nedeni gerçekleşen göçün halk ve devlet tarafından benimsenmesi ve bu alanda yapılan uyum politikalarına her iki unsurunda önemli ölçüde destek vermesidir. Balkan ülkelerinden gelen göçmenlerle ile Türkiye halkının aynı kimlik yapı ve anlayışına sahip olması bu uyum sürecini hızlandırmış ve verimli hale getirmiştir. Bu kimlik benzerliği nedeniyle balkanlardan gelen göçmenler "Türk dili ve İslam dini altında" asimile edilebilir olarak algılanmıştır. Bu sebeple muhacirler ve Türk halkının kurumlar tarafından entegre edilebilmesi kolay bir süreç olmuştur (Duman, 2019: 57).

Balkan ülkelerinden Türkiye'ye yapılan bir diğer önemli göç 1968 tarihinde gerçekleşmiştir. Bu göçün altında yatan nedenlerinden biri yine balkanlarda yaşanan kimlik karmaşası ve bu karmaşanın ortaya çıkardığı sonuçlar olsa da asıl temelinde Türkiye'deki akrabalar ile birleşme isteği yer almıştır. 1968 tarihinde anne, baba, eş, çocuk, torun gibi yakın akrabaların Türkiye'de bulunan ve balkanlarda yaşayan özellikle Bulgaristan vatandaşları Türkiye'ye göç etmişlerdir (Maranki, 1990: 32). 1952 yılında Türkiye göçmenlere kapılarını kapamış ve bu nedenle göçmenler iki ülke arasında bölünmüşlerdir. 1950 yılına kadar yapılan göçler nedeniyle Türkiye'de bulunan balkan göçmenleri, 1968 tarihinde göç edecek akrabalarının tüm temel ihtiyaçlarını karşılayacaklarını bu nedenle devletten herhangi bir yardım taleplerinin olmadığını belirtmişlerdir. Bu akrabalık durumu aynı zamanda entegrasyon politikaları içinde avantaj sağlamıştır. Çünkü halihazırda Türkiye toplumunu tanımış, kültürel olarak birleşmiş ve ev sahibi topluma entegre olmuş bireylerin,

yeni göç edenleri yanlarına almaları yeni gelen göçmenlerin topluma daha hızlı entegre olmalarına olanak sağlamıştır (Duman, 2019: 58).

1990 yılında yine etnik kimlik algısı çerçevesinde başlayan etnik temizlik faaliyetleri neticesinde Türkiye'ye özellikle Bulgaristan'dan yoğun bir göç dalgası gelmiştir. Fakat bu dönemde özellikle Türkiye'de yaşanan siyasi krizler nedeniyle ve halkın yakın tarihte köyden kentlere doğru yoğun bir göç etmesi ve bu nedenle ekonomi de büyük değişikliklerin olması nedeniyle yapılan bu Bulgaristan göçü Türk toplumu tarafından ilk tarihlerdeki gibi olumlu karşılanmamıştır. Burada temelde yatan sebep Türkiye'nin her ne kadar göçü teşvik etse de ilk yıllarda yaptığı entegrasyon politikalarını azaltması, barınma, yiyecek gibi temel ihtiyaçları yeteri kadar sağlamaması bu doğrultuda yaşanan sıkıntılar, iş olanaklarının zayıflaması aynı zamanda yeni gelen göçmenlerin çok ucuza çalıştırılması ve bu durumun hem göçmenleri hem ev sahibi toplumu birlikte etkilemesi olmuştur. Bu gibi sebeplerden dolayı özellikle bu dönemde Türk toplumunda göçmenlere yönelik duyulan sempati azalmış ve göçmenlere olan bakış açılarında önemli değişimler yaşanmıştır. Türk toplumu yaşadığı sorunlar neticesinde ortak kimlik algısına verdiği değeri azaltmış ve aynı şekilde göçmenlerinde entegrasyon süreci sekteye uğramıştır. Yine bu dönemde Türkler göçmenleri soydaş olarak görmekten çok "Dış Türk" olarak görmeye başlamışlardır (İçduygu, Erder ve Gençkaya, 2014: 151-157). 1990 yılı sonrası iki topluluk arasında entegrasyonu sekteye uğratan en büyük nedenlerden biri de son yıllarda artık göç eden kişilerin kimliklerinin çeşitlenmesi ve hepsinin soydaş görülmemesi ayrıca 1970 tarihinden itibaren gelen göçmenlerin geri gideceği algısının oluşması olmuştur (Danış ve Dikmen, 2022: 31).

4.3. Yugoslavya'dan Türkiye'ye Yapılan Göçlerde Kimlik Faktörü

Yugoslavya göçmenleri ile Türkiye'nin benzer kültürel ve kimliksel yapısı 1970 ve 2000 yılları arasındaki gerçekleştirilen göçlerde önemli bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle de bu yıllarda Yugoslavya'da yaşanan etnik çatışmalar bu unsurun ön plana çıkmasına zemin hazırlamıştır.

4.3.1. Yugoslavya Göçmenlerinin Türkiye'ye Göç Kararında Benzer Kimlik Algılarının Etkisi

Balkan devletlerinde dini ve etnik yapı büyük oranda geçmişte Osmanlı İmparatorluğu tarafından şekillendirilmiştir. Bu nedenle Osmanlı imparatorluğunun kimlik özelliklerinin birçoğu Balkan devletlerinin kimlik özelliklerinde de görülmektedir. İlk olarak Balkan devletlerinin dini kimliğini incelediğimizde Balkanlarda yaşayan Hristiyan halk, 19.yy'da Osmanlı İmparatorluğu aracılığıyla Türk ve İslam kültürünü öğrenip, İslam kimliğini benimsemişlerdir. O tarihten günümüze gelindiğinde bu sosyo-kültürel etkiyi halen balkan devletlerinde görmek mümkündür. 20.yy'a gelindiğinde her ne kadar Osmanlı İmparatorluğu parçalansa da balkan devletleri üzerinde oldukça yoğun bir Türk-İslam nüfusu, kültürü ve kimliği bırakmışlardır (Sancaktar, 2019: 2).

Osmanlı'nın o dönemki politikalarına bakıldığında etnik kökene vurgu yapmaktan daha çok "din faktörüne" vurgu yapılmıştır. O dönemde halklar arası bütünleşme biyolojik yakınlıktan ziyade dini yakınlıktan sağlanmıştır. Bu nedenle Osmanlı'nın din faktörüne vurgu yapan "ümme sistemi" vasıtasıyla balkanlarda bulunan Arnavut, Boşnak ve diğer kökenlerden olan balkan devletlerinin birçoğu da İslam dinini benimsemiştir. Bu sosyo-kültürel etki zamanla bu boyutlarda kalmamış Arnavut halkının büyük bir çoğunluğunun yönetimde önemli mevkilerde yer bulmak amacıyla kendi rızalarıyla Türk halkıyla biyolojik bütünleşme içerisine girdiği ve zamanla Türkleştiği ortaya konmuştur (Çavuşoğlu, 2006: 113).

Balkanlarda azınlık olarak bulunan Pomaklar, Türk- İslam özelliklerini çok yoğun görüldüğü diğer bir etnik gruptur. Oran'ın yapmış olduğu araştırmalara göre Pomakların kendi içerisinde Pomak'ça konuştuğu halde çocuklarının Türk eğitimi alması için Türk azınlık ilkokullarına göndermeyi öncelikli tutmuşlardır. Aynı zamanda Osmanlı döneminden bu yana Müslümanlık dini ile Türklüğü bir bütün düşünen Pomak halkı kendilerini Türk olarak atfetmekte ve kendilerine 'Türk' diye hitap edilmesini istemektedirler (Oran, 1993: 112-113). Bunların dışında Torbeşler halkı da büyük ölçüde Türk bilincini içselleştiren etnik kökenlerden biridir. Torbeşler bir dönem balkanlarda Sırplastırma, Bulgarlaştırma ve Makedonlaştırma politikalarına rağmen 'Türk bilincini' korumuşlardır. Bunun yansıması Kosova Türklerinin de diğer devletler tarafından Türk olarak

kabul görmedikleri ve aynı zamanda Arnavut nüfusuna kaydedilmelerine rağmen kendilerini Türk kültürüyle bütünleştirdikleri ve Türk bilincini taşıdıkları ortaya konmuştur. Yine aynı şekilde balkanlardaki Rom(çingene) halkı da kendilerini Türk ve Müslüman olarak tanımlamaktadırlar (Çavuşoğlu, 2006: 110-111). Genel olarak bakıldığında balkan halkının Türk kültüründen oldukça etkilendiği hatta Türk ve İslam kültürünü dini ve etnik kimlikleri haline getirdikleri ortaya konmuştur.

Balkan halklarının Türk ve İslam kimliğini benimsediğinin önemli göstergelerinden biri de ortak dil özellikleridir. Bulgar ve Makedonya gazetelerine bakıldığında '*Ne olur ne olmaz*' gibi Türkçe atasözü deyimler kullanıldığı ayrıca masal motiflerinde de Türk etkisinin görüldüğü gözlenmiştir (Yenisoy, 2010: 479). Öte yandan Boşnakların dil özelliğine bakıldığında, aslında Slav dil ailesinde yer alan Boşnak dilinde, Türkçe kelimeler ve Türkçe ekler yer almaktadır (Yıldız, 2010: 503). Balkanlarda sadece dini ve etnik kimlik anlamında değil birçok alanda Osmanlı İmparatorluğunun kültürel mirası ön plana çıkmaktadır. Bunlar; dil, müzik, yemek ve şehircilik gibi önemli alanlarda gerçekleşmektedir (Sancaktar, 2019: 6).

Türk kimliğini benimseyen Balkanlarda 1970'lerden sonra homojen ırk yaratmak amacıyla etnik temizlik faaliyetleri başlamıştır. Bu faaliyetler özellikle Türk kimliği üzerinde yoğunlaşmıştır. Bu etnik temizlikten kaçan Müslüman ve Türk olan Yugoslavya göçmenlerinin Avrupa, Kanada ve diğer göç edilen ülkeler dışında Türkiye'yi tercih etmelerinde önemli unsurlar karşımıza çıkmaktadır. Bu unsurlardan en önemlileri her iki toplumunda etnik ve dini kimlik algılarının benzer olmasıdır. Çavuşoğlu'nun 2006'daki çalışmasında belirttiği üzere Yugoslavya göçmenleri, yukarıda da ifade edilen nedenlerden dolayı kendilerini Türk ve/veya Müslüman olarak tanımlamakta ve bunun yanında Türkiye'yi de Anavatan ve/veya Müslüman ülke olarak görmektedir (Çavuşoğlu, 2006: 110). Yine farklı bir çalışmada Kendisini Türk ve Müslüman olarak tanımlayan bir diğer önemli göçmen grubu Makedonya göçmenleri üzerinden bu durumu açıklayan Çetin, yaptığı çalışmada Makedonya göçmenlerinin göç kararı alırken öncelikli olarak Türkiye'yi tercih etmelerindeki sebep olarak yine Türkiye'nin Müslüman bir ülke olması ve Türkiye'ye kimliksel aidiyet besledikleri için Türkiye'yi Anavatan gibi görülmeleri olarak ifade etmiştir (Çetin, 2019: 31). Yugoslavya göçmenlerindeki Anavatan ve Müslüman algısı göç etme kararı esnasında göçmenler için çekici etmenleri oluşturmuştur.

Etnik ve Dini kimlik kavramı göç sürecinin her noktasında etkili bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Çalışkanın 2014' te Yugoslavya göçmenleri üzerinde yapmış olduğu mülakat çalışmaları neticesinde Türkiye'nin kimliksel boyutta Yugoslavya göçmenleri için ne ifade ettiği ortaya konmuştur. Çalışmada göç olgusu "göçmenlerin geçmiş ve geçmişe ait bazı değerlerle kesilen bağının başka bir mekânda farklı bağlantılarla yeniden kurulma çabasıdır" şeklinde ele alınarak Yugoslavya göçmenlerinin kendilerinin soydaş olarak görüldüğü yerde aidiyet sağlamanın daha mümkün olabileceği ve kendi hafızalarında da unutulamayan benzer kimlik algılarının bu aidiyeti güçlendireceği düşüncesiyle Türkiye'ye geldikleri ifade edilmektedir. Yine o dönem göçe zorlandıkları Yugoslavya tarafından milli ve dini kimliklerini özgürce yaşayamadıklarını belirten göçmenler o dönem istenen makul Türk vatandaşı profiline uygun oldukları için yine bu ülkede bir aidiyet oluşturmak istemişlerdir. Bu sebeplerle göçmenler Türkiye'yi seçtiklerini yine Çalışkan tarafından 20 Aralık 2012 tarihinde yapılan mülakat çalışmasında şu şekilde ifade etmişlerdir; "*Kargaşa ortamındaki baskıdan kurtulmak için daha güvenli yere... Ana vatan topraklarına gelmektir*" (Çalışkan, 2014: 145-147). Cumhuriyetin ilk zamanları gerçekleşen Yugoslavya göçünde göçmenlerin Türkiye'yi anavatan olarak görmelerinde Türkiye'nin o dönem yaptığı göç politikaları da oldukça etkili olmuştur. O dönem yapılan göç politikaları göçmenlerin geçmişte kazandıkları kimlik algılarını tekrardan canlandırmıştır.

Her iki toplumun benzer kimlik algılarının göç sürecine etkisi ile ilgili Balkan araştırmaları dergisinde yer alan çalışmaya göre Balkan devletleri kendi Müslüman kimliklerine dayanarak Türkiye'yi göç edilebilecek bir ülke olarak benimsemişlerdir. Yine aynı çalışmaya göre Yugoslavya göçmenlerinin Türkiye'yi tercih etmelerindeki sebeplerin başında aynı dini kimliği taşımaları, beş yüz seneyi aşkın aynı imparatorluğun altında yaşamaları ve ortak kültürel kimliklere sahip olmaları gelmektedir (Aliu, 2015: 30). Bu nedenlerden dolayı Cumhuriyetin ilk döneminden itibaren 1999 yılına kadar Balkanlardan ülkemize çeşitli göçler gerçekleşmiştir.

Kimlik faktörünün göç sürecine olan etkisini genel bir şekilde ifade etmek gerekirse yukarıda yapılan çalışmalardan yola çıkılarak birey kendisini kimlik ile var etmektedir. Bu nedenle birey etnik ve/veya dini kimliğini özgürce taşıyamıyor ise ve sahip olduğu bu kimlikler doğrultusunda bir baskıya maruz kalıyor ise birey göç etme sürecini başlatmaktadır. Bunun neticesinde ortaya çıkan aidiyet sorununu ortadan kaldırmak içinde

kendisinin en hızlı kabullenileceği bir mekânı seçmesi çok olasıdır. Yugoslavya göçmenlerine bakıldığında gerçekleştirdikleri göçlerin temel sebebini sahip oldukları kimlik algıları oluşturmaktadır. Bu sebeple kimliklerini korumak adına yapılan göç sonucunda 1953 yılında Yugoslavya'da yaşayan Türk nüfusu 203.938 kişi iken 1991 yılında yaşanan Türk nüfusunun 97.416'ya düştüğü görülmektedir (Bozkurt, 2010: 61). Yaşanan bu göç aşamasında Yugoslavya göçmenlerinin Türk toplumu ile benzer kimlik algılarını taşımaları da Türkiye'yi tercih etmelerinde önemli bir unsur olmuştur.

4.3.2. Türkiye'nin Yugoslavya Göçmenlerini Kabullenme Sürecinde Kimlik Faktörünün Önemi

1970 sonrası Türkiye, Balkanlardan gelen göçmenleri kabul etmekte önemli ölçüde kimlik faktörlerinin etkisi altında kalmıştır. Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılmasının ardından Balkanlar'da yaşayan Türk ve Müslüman topluluklar, yeni kurulan ulus-devletlerin asimilasyon politikaları ve baskılarıyla karşı karşıya kalmışlardır. Bu baskılar, özellikle 1980'lerin sonlarına doğru Bulgaristan'da doruk noktasına ulaşmış ve Türk azınlığa yönelik asimilasyon politikaları ciddi göç dalgalarına yol açmıştır. Türkiye, bu göçmenleri etnik ve dini kimliklerinden dolayı "soydaş" olarak kabul etmiş ve balkanlardan göç eden bu halkı büyük ölçüde benimsemiştir (Kirişçi, 1995: 61-77).

1984'te Bulgaristan'da başlatılan "Yeniden Doğuş Süreci" ile Türk azınlığa yönelik baskılar artmış, Türkçe konuşma ve geleneksel Türk kıyafetleri yasaklanmış, Türklerin isimleri zorla değiştirilmiştir. Bu asimilasyon kampanyası sonucunda, 1989'da yaklaşık 350.000 Bulgaristan Türkü, Türkiye'ye göç etmiştir. Bu göç dalgası, Türkiye'nin Bulgaristan Türklerini kültürel ve dini olarak benzer görmesi nedeniyle Türk halkı için herhangi bir sorun teşkil etmemiş aksine Türk halkı, bu göçmenleri kendilerine benzeyen kültürel ve dini kimliklerinden dolayı hızla kabullenmiş ve Türk toplumunun neredeyse tamamı uyum politikalarına destek vermiştir (Parla, 2006: 543-557). Genel olarak Yugoslavya'dan Türkiye'ye göç edenler arasında Türkler, Bulgarlar, Arnavutlar, Pomaklar ve Boşnaklar bulunmaktadır. Türkler bu göçmenlerle aralarında kurulan, Osmanlı döneminden kalan tarihsel ve kültürel bağlar sayesinde hemen bütünleşmiş Balkan topluluklarının kendilerini Türk ve Müslüman tanımladıkları gibi Türk toplumu da onları Türk ve Müslüman olarak

tanımlamıştır. Bu kimlik benzerliği nedeniyle Türk halkı, Yugoslavya'dan gelen göçmenleri, Türkiye'nin sosyal ve ekonomik yapısına hızlıca dâhil etmişlerdir.

Türkiye'nin göçmenleri kabul etmesinde etnik ve dini kimlik faktörlerinin önemi büyüktür. Göçmenler, Türk ve Müslüman kimlikleriyle Türkiye'de kabul görmüşlerdir. Göçmen dernekleri ve sivil toplum kuruluşları, bu kimliklerin korunması ve toplumsal uyumun sağlanmasında önemli rol oynamıştır. Bu dernekler, göçmenlerin kültürel kimliklerini koruyarak, Türkiye'de yeni bir yaşam kurmalarına yardımcı olmuştur (Çetin, 2009: 20).

4.4. Türk Toplumunun Kimlik Algısındaki Değişimler

Yaşanan göç faaliyetleri sonrasında hem göç eden toplum hem de göç edilen toplum karşılıklı olarak bu göç faaliyetinden etkilenmektedir. Türkiye, yaşanan bu Yugoslavya göçünde her ne kadar ev sahibi toplum konumunda olsa dahi göçmenlerin kimlikssel ve kültürel yapısından etkilenmiştir.

1940'lı yıllardan itibaren Balkanlardan Türkiye'ye gerçekleşen göçler hem sosyoekonomik hem de kültürel açıdan Türkiye'nin toplumsal kimliğinde önemli değişikliklere yol açmıştır. Balkanlardan Türkiye'ye göç eden göçmenler, ülkenin demografik yapısını ve toplumsal dokusunu önemli ölçüde etkilemiştir. Bu göçler, Türkiye'deki bireylerin kimlik algısını da değiştirmiştir. Göçmenlerin getirdiği kültürel, sosyal ve ekonomik farklılıklar, yerel halkın kimlik algısında çeşitli dönüşümlere yol açmıştır

Kimlik, bireylerin kendilerini ve ait oldukları grubu tanımlama biçimidir. Kimlik algısı ise bu tanımlamaların bireyler üzerindeki etkisini ifade eder. Göçmenler, geldikleri yeni topluma kendi kimliklerini de taşırlar ve bu, yerel halkın kimlik algısını etkileyebilir. Kimlik, tarihsel, kültürel ve sosyo-politik faktörlerin bir araya gelmesiyle şekillenir ve göç gibi büyük sosyal hareketler bu faktörleri değiştirebilir (Erdoğan, 2008: 54). Balkanlardan gelen göçmenler, Türkiye'ye geldiklerinde beraberlerinde getirdikleri kültürel özelliklerle dikkat çekmişlerdir. Bu kültürel özellikler, Türkiye'deki toplumsal yapıya yeni dinamikler

katmıştır. Göçmenlerin entegrasyonu sürecinde, yerel halkın onlara yönelik algıları ve tutumları da değişmiştir (Akgündüz, 1998: 42).

4.4.1. Kültürel Çeşitlilik ve Kimlik Algısı

Balkan göçmenleri, Türkiye'ye geldiklerinde kendi kültürel pratiklerini de beraberlerinde getirmişlerdir. Bu durum, yerel halkın kültürel çeşitlilikle tanışmasına ve bu çeşitliliğin bir parçası olmasına neden olmuştur. Özellikle yemek, müzik, giyim ve dil gibi günlük yaşam pratiklerinde bu değişiklikler gözlemlenmiştir. Örneğin, göçmenlerin getirdiği farklı yemek tarifleri, müzik tarzları ve el sanatları, yerel kültüre entegre olarak zenginleşmiştir. Bu süreç, yerel halkın kendi kültürel kimliğini yeniden tanımlamasına ve genişletmesine yol açmıştır (Kirişci, 1996: 385-412). Balkan göçmenlerinin Türkiye'ye entegrasyonu, kolektif kimlik algısında da değişimlere yol açmıştır. Kolektif kimlik, bir topluluğun üyelerinin paylaştığı ortak değerler, inançlar ve normlar bütünüdür. Göçmenlerin entegrasyonu, yerel halkın kolektif kimlik algısını genişletmiş ve bu algının daha kapsayıcı hale gelmesine katkıda bulunmuştur. Göçmenlerin katıldığı kolektif etkinlikler ve toplumsal projeler, ortak kimlik bilincinin güçlenmesine ve toplumsal dayanışmanın artmasına yardımcı olmuştur (Erdoğan, 2008: 54). Balkan göçmenlerinin Türkiye'ye entegre olması, ulusal kimlik algısında da değişimlere yol açmıştır. Göçmenlerin, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığına kabul edilmeleri ve topluma entegrasyonları, ulusal kimlik algısını güçlendirmiştir. Göçmenlerin ulusal bayramlar ve anma törenlerine katılımı, ulusal kimlik bilincinin güçlenmesine ve ortak değerlerin pekişmesine yardımcı olmuştur (Kirişci, 2000: 1-22).

Balkan göçmenlerinin büyük çoğunluğu Müslüman olduğundan, din konusunda yerel halk ile büyük ölçüde uyum göstermişlerdir. Aynı zamanda farklı mezhepler ve dini pratikler de kimlik algısında çeşitliliğe yol açmıştır. Bu çeşitlilik, yerel halkın din anlayışını genişletmiş ve hoşgörünün artmasına katkıda bulunmuştur. Göçmenlerin farklı dini ritüelleri ve ibadet şekilleri, yerel halkın dini pratiklerine yeni boyutlar kazandırmış ve dinin toplumsal yaşam üzerindeki etkisini güçlendirmiştir (Danış ve Parla, 2009: 8).

Göçmenlerle yerel halk arasındaki sosyal etkileşimler, kimlik algısında önemli değişimlere yol açmıştır. Göçmenlerin sosyal hayata katılımı, yerel halkın sosyal kimlik algısını genişletmiş ve yeni sosyal kimliklerin oluşmasına olanak sağlamıştır. Bu süreçte, göçmenlerle kurulan arkadaşlıklar, evlilikler ve iş ilişkileri, yerel halkın göçmenlere yönelik önyargılarını azaltmış ve karşılıklı anlayış ve hoşgörünün artmasına katkıda bulunmuştur (İçduygu, 1996: 34). Göçmenlerin geldikleri bölgelerden getirdikleri etnik kimlikler, Türkiye'deki etnik kimlik algısında çeşitliliğe yol açmıştır. Yerel halk, göçmenlerin etnik kimlikleriyle tanışarak kendi etnik kimliklerini yeniden tanımlamış ve bu süreçte hoşgörü ve anlayış artmıştır. Göçmenlerin kendi etnik kimliklerini koruma çabalarının yanında kültürel etkinliklere katılımları, yerel halkın etnik kimlik algısında zenginleşmeye yol açmıştır (Arı, 2004: 29).

O dönemlerde çok nadir olmakla beraber bazı bölgelerde, göçmenlerin geldikleri bölgelerde yaşadıkları politik ve etnik gerilimler, bu bölgelere taşınmıştır. Bu gerilimler, yerli halk ile göçmenler arasında zaman zaman çatışmalara yol açmıştır (Şahin, 2014: 88). Örneğin, göçmenlerin kendi etnik kimliklerini ve politik görüşlerini koruma çabaları, yerli halk tarafından tehdit olarak algılanmış ve bu durum toplumsal gerilimlere yol açmıştır. Ayrıca, göçmenlerin yerleştirildikleri bölgelerdeki yerli halkın ekonomik ve sosyal kaynaklarına olan talep artışı, kaynakların yetersizliği nedeniyle çatışmalara neden olmuştur. Bu tür gerilimler, toplumsal barışı tehdit etmiş ve Türkiye'nin toplumsal kimliğinde az da olsa ayrışmalara açmıştır.

Balkanlardan gelen göçmenler, Türkiye'deki bireylerin kimlik algısını çeşitli şekillerde etkilemiştir. Kültürel, dini, ekonomik ve sosyal alanlarda meydana gelen değişiklikler, yerel halkın kimlik algısında önemli dönüşümlere yol açmıştır. Bu süreç, Türkiye'nin toplumsal yapısında çeşitlilik ve hoşgörünün artmasına katkıda bulunmuştur. Göçmenlerin bütünleşme süreci, yerel halkın kimlik algısında pozitif değişimlere yol açmış ve toplumsal uyumu güçlendirmiştir.

4.5. Yugoslavya Göçmenlerinin Kimlik Değişimleri

Balkanlardan Türkiye'ye göç edenler, yeni bir çevrede ve farklı bir sosyo-kültürel yapıda yaşamlarını sürdürmeye çalışırken, kendi kimliklerinde önemli dönüşümler

yaşamışlardır. Bu dönüşümler, göçmenlerin hem bireysel hem de kolektif kimlik algılarını şekillendirmiştir.

4.5.1. Melez Kimlikler ve Kültürel Entegrasyon

Balkan göçmenleri, geldikleri bölgelerin kültürel ve sosyal normlarını yanlarında getirmişlerdir. Ancak Türkiye'ye yerleştikten sonra, yerli halkın kültürüyle etkileşime girmişler ve bu süreçte bir tür "melez kimlik" geliştirmişlerdir. Melez kimlik, göçmenlerin hem kendi kültürel miraslarını korumalarını hem de yeni çevrelerine uyum sağlamalarını mümkün kılmıştır. Örneğin, Balkan yemekleri ve dansları gibi kültürel öğeler, Türk kültürüyle harmanlanmış ve yeni bir form kazanmıştır (Erdoğan, 2008: 27). Bu kültürel sentez, göçmenlerin hem kendilerini ifade etmelerine hem de topluma katkıda bulunmalarına olanak tanımıştır. Melez kimlikler, kültürel çeşitliliği artırmış ve Türkiye'nin sosyal dokusunu zenginleştirmiştir.

4.5.2. Ulusal Kimlik ve Vatanseverlik

Göçmenlerin Türkiye'ye uyum sürecinde, Türk ulusal kimliğiyle bütünleşmeleri önemli bir rol oynamıştır. Göçmenler, Türkiye'yi yeni vatanları olarak kabul etmiş ve bu bağlamda Türk ulusal kimliğini benimsemişlerdir. Bu süreçte, Türkiye Cumhuriyeti'nin sunduğu vatandaşlık hakları ve sosyal olanaklar, göçmenlerin ulusal kimliğe bağlılıklarını pekiştirmiştir. Göçmenler, yeni vatanlarına olan bağlılıklarını çeşitli şekillerde ifade etmişlerdir. Örneğin, milli bayramlara katılım, Türk bayrağına saygı ve vatanseverlik duygularının güçlenmesi gibi unsurlar, göçmenlerin kimlik algılarında önemli yer tutmuştur (İçduygu, 1996: 42).

Ulusal kimliğin benimsenmesi, göçmenlerin toplumsal bütünleşme sürecinde önemli bir adım olmuştur. Göçmenler, Türk vatandaşlığına geçiş sürecinde, hukuki ve sosyal haklardan yararlanarak yeni kimliklerini pekiştirmişlerdir. Bu süreçte, göçmenler hem kendi kökenlerinden gelen kültürel unsurları korumuş hem de Türkiye'nin ulusal kimliğiyle bütünleşme içrisine girmişlerdir.

Göçmenlerin toplumsal kimlik algıları, yerleştikleri bölgelerde üstlendikleri toplumsal roller ve gerçekleştirdikleri faaliyetler doğrultusunda da dönüşümler yaşamıştır. Göçmenler, yeni toplumsal çevrelerinde çeşitli mesleklerde çalışarak, ekonomik ve sosyal yaşama katkıda bulunmuşlardır. Bu süreçte, göçmenlerin toplumsal statüleri ve rollerine ilişkin algılarında değişimler meydana gelmiştir. Örneğin, tarım, ticaret ve el sanatları gibi alanlarda faaliyet gösteren göçmenler, bu sektörlerde yerli halkla etkileşime girerek toplumsal entegrasyonlarını sağlamışlardır (Şahin, 2014: 93). Göçmenlerin toplumsal rollerindeki değişim, onların sosyal kimliklerini de yeniden tanımlamalarına yol açmıştır. Örneğin, köylerden kentlere göç eden Balkan göçmenleri, şehir yaşamına uyum sağlamak için yeni beceriler geliştirmişler ve farklı mesleki roller üstlenmişlerdir. Bu süreç, göçmenlerin sosyal kimliklerinde bir dönüşüme neden olmuş ve onların toplumsal statülerini yükseltmiştir.

Göçmenlerin dini kimlikleri, Türkiye'ye göç ettikten sonra da önemli bir rol oynamaya devam etmiştir. Ancak, Türkiye'deki dini pratikler ve inanç sistemleriyle karşılaşmaları, göçmenlerin dini kimliklerinde de değişimlere yol açmıştır. Göçmenler, geldikleri bölgelerdeki dini ritüelleri ve ibadet şekillerini Türkiye'deki uygulamalarla uyumlu hale getirmeye çalışmışlardır. Bu süreçte, dini kimliklerinde bir tür adaptasyon ve dönüşüm yaşanmıştır (Çetin, 2002: 52). Örneğin, Balkan göçmenleri, kendi bölgelerinde uyguladıkları dini ritüelleri Türkiye'deki camilerde ve ibadet yerlerinde sürdürebilmek için uyarlamalar yapmışlardır. Bu adaptasyon süreci, göçmenlerin dini kimliklerini korumalarını sağlarken, aynı zamanda Türkiye'deki dini topluluklarla entegrasyonlarını da kolaylaştırmıştır. Göçmenler, dini bayramlar ve özel günlerde, yerel topluluklarla birlikte ibadet ederek ve kutlamalar düzenleyerek, dini kimliklerini yeni çevrelerinde pekiştirmişlerdir.

Göçmen çocuklarının eğitim süreçleri, kimlik inşasında önemli bir yer tutmuştur. Eğitim, göçmen çocuklarının hem Türk kültürüne entegre olmalarını sağlamakta hem de kendi kültürel miraslarını öğrenmeleri ve korumaları için bir araç olmaktadır. Okullarda verilen tarih ve vatandaşlık bilgisi dersleri, göçmen çocuklarının Türk kimliğini benimsemelerine katkıda bulunmuştur. Aynı zamanda, aile içinde aktarılan kültürel ve dilsel miras, çocukların çok katmanlı bir kimlik inşa etmelerine olanak tanımıştır (Erdoğan, 2008: 31).

Göçmenler, yeni çevrelerine uyum sağlama sürecinde zaman zaman kimlik krizi yaşamışlardır. Bu kriz, göçmenlerin kendi kültürel kimliklerini koruma çabaları ile yeni çevreye uyum sağlama gerekliliği arasında yaşanan gerilimden kaynaklanmıştır. Göçmenler, bu kimlik krizini aşmak için çeşitli çözüm arayışlarına girmişlerdir. Örneğin hem kendi kültürel pratiklerini sürdürüp hem de yerel kültüre uyum sağlayarak, iki kimlik arasında denge kurmaya çalışmışlardır (Kirişçi, 2000: 1-22). Kimlik krizi, göçmenlerin sosyal ve psikolojik uyum süreçlerinde önemli bir engel teşkil etmiştir. Bu krizi aşmak için, göçmenler toplumsal destek ağları oluşturmuş ve kendi toplulukları içinde dayanışma göstermişlerdir. Ayrıca, yerel yönetimlerin ve sivil toplum kuruluşlarının sağladığı destekler, göçmenlerin kimlik krizini aşmalarına yardımcı olmuştur. Örneğin, dil kursları, kültürel etkinlikler ve sosyal projeler, göçmenlerin kimliklerini korumalarına ve yeni çevrelerine uyum sağlamalarına katkıda bulunmuştur.

Balkanlardan Türkiye'ye göç edenler, yeni bir çevrede, farklı bir sosyo-kültürel yapıda yaşamlarını sürdürmeye çalışırken kimliklerinde önemli dönüşümler yaşamışlardır. Bu süreçte, melez kimlikler, ulusal kimlik ve vatanseverlik, sosyal kimlik ve toplumsal roller, dini kimlik ve inanç pratikleri, eğitim yoluyla kimlik inşası ve kimlik krizi gibi unsurlar göçmenlerin yeni kimlik algısında belirleyici olmuştur. Göçmenlerin yaşadığı kimlik dönüşümleri, Türkiye'nin toplumsal yapısına da önemli katkılar sağlamış ve bu yapıyı daha da zenginleştirmiştir.

BEŞİNCİ BÖLÜM

SONUÇ

Kimlik kavramı , hem bireyin hemde toplumun varoluş şeklini en iyi tanımlayan kavramlardan biridir. Bireylerde sadece bir kimlik özelliği bulunmamakla birlikte bireyler kendilerini birden fazla kimlik sınıflandırması ile tanımlayabilmektedir. Kimlik kavramının doğuşu unsurlar arasındaki farklılıkların ortaya çıktığı andan itibaren başlar. Bireylerin kimlik algılarının bütünü toplumun kimlik algısını oluşturuyorken, toplumun kimlik algısı ise bireyin kimlik algısını büyük oranda şekillendirmektedir. Bu nedenle birey hangi kimlik algısını benimsiyorsa kendisiyle aynı kimlik algısını benimseyen gruba aidiyet hissetmektedir. Yaşanan bu aidiyet bağı sonrası toplumdaki grup dışında kalan bütün unsurlar ‘öteki’ kavramını oluşturmaktadır. Kimlik kavramını çoğunlukla varolan zıtlıklar ile beslenmektedir. Bu nedenle tarihte ve günümüzde bireyin, grupların, toplumların ve devletlerin kimlik algıları birçok çatışmaya , toplumsal kaoslara veya bazı durumlarda toplumlararası uzlaşmaya neden olmuştur. Kimlik kavramı zamanla sorgulanabilir, şekillenebilir ya da tamamen değişebilmektedir. Bu nedenle günümüzde farklı kimlik algılarına sahip toplumların bir arada yaşayabilmesi için ortak kimlik algısı oluşturma çabaları mevcuttur. Özellikle küreselleşme ile birlikte kimlik kavramı daha da ön plana çıkmış ve neredeyse günümüz devletlerinin üzerine yoğunlaştığı birçok politikanın temelini oluşturur hale gelmiştir.

Tarihte kimlik kavramının etkisinin en çok hissedildiği bölgelerden biri de Balkan coğrafyasıdır. Balkan coğrafyasında birbirinden farklı bir çok dini ve etnik kimlik bir arada uzun bir süre varlığını korumuştur. Altı Cumhuriyeti birden içinde barındıran Yugoslavya Sosyalist Federatif Cumhuriyeti, birçok kimlik çeşitliliğine ev sahipliği yapan ve kimlik kavramının olumsuz yönlerinden fazlasıyla etkilenen bir devlettir. 1991 tarihinde sovyetlerin dağılmasıyla birlikte balkan coğrafyasında önemli kimlik krizleri meydana gelmiş bu tarihte balkanlarda varolan devletler kendi kimlik algılarını muhafaza etmeye ve diğer kimlikleri reddetmeye başlamıştır. Bu durum balkanlarda etnik temizlik gibi ağır toplumsal olaylara yol açmıştır. Bireyler zaman içerisinde kazandığı hayati tecrübelerine göre kimliklerini şekillendirebiliyor olsalarda doğrudan kimliklerine yönelik gelen baskılarda var olan kimliğini koruma eğilimine girmektedirler. Bu nedenle bireyler kimliklerini daha rahat yaşabilecekleri ve en önemlisi bu baskı sürecinin vermiş olduğu etkiyle birlikte kendilerinin

kimlik algılarının daha kolay kabullenilebileceği yeni yerlere göç etmeye karar vermektedir. Bu nedenle balkanlarda başlayan dini ve etnik kimlik krizleri neticesinde 1930'lardan 2000'lere kadar özellikle Türkiye'ye yönelik kitleler halinde göçler yaşanmıştır. Bu göç sürecinde özellikle Türkiye'nin tercih edilmesinde, Osmanlıdan gelen ortak kimlik mirasının türk toplumu ile Balkan toplumu arasında kimliksel olarak benzerliklik oluşturmaya öne çıkmaktadır. O yıllarda, balkan devletlerinde etnik ve dini kimlik içiçe geçmiş halde bulunur. Bu nedenle o yıllarda etnik kökeni bulgar ya da boşnak olan bir çok birey dini kimliği islam olduğu için kendisini 'Türk' olarak tanımlamıştır. Aynı şekilde Türk toplumu da o dönemde gelen göçmenleri 'Türk kimliği' adı altında benimsemiş ayrıca o dönem gerçekleştirilen göçler Türkiye devleti tarafından 'millileşme politikası' olarak isimlendirilmiştir. Burada her iki milletin ortak kimlik algısı taşıması hem göç kararının yapılacağı ülkeyi hem de göç sonrasında yaşanan uyum sürecini büyük oranda etkilemiştir.

Balkanlarda yaşanan homojen kimlik oluşturma politikası sonucu yaşanan kimlik krizi neticesinde Türkiye'ye toplamda yaklaşık 1,500,000 göçmen gelmiştir. Bu göçmenlere hem Türk toplumu tarafından hem de devlet tarafından birçok sosyal yardım yapılmış ve uyum süreci için çalışmalar başlatılmıştır. İki grup arasındaki benzer kimlik algıları uyum sürecini hızlandırmış ve bu göçmen grup toplumda yüksek oranda kabul görmüştür. Fakat bu durum balkanlardan gelen ve özellikle dini kimliği islam olmayan ve Osmanlı'nın kimlik mirasını taşımayan milletler için geçerli bir durum olmamıştır. Zamanla Balkanlar üzerinden gelen farklı dini ve etnik kimliğe sahip göçmenler Türk toplumunu tedirgin etmiş ve göçmenlere yönelik olumsuz algılar oluşturmıştır. Türk toplumu kendi kimlik algısına benzer balkan göçmeni bireyleri 'soydaş' olarak adlandırırken bu sıfat dışında kalan göçmenleri sadece göçmen olarak nitelendirmiştir. Burada dini ve etnik kimlik algılarının önemli bir süreçte dahi ön planda olduğu vurgulanmalıdır.

1980'lerden sonra Türkiye'ye yapılan göç dalgaları neticesinde Türk toplumu Balkan göçmenlerine başlarda gösterdiği "Soydaş" yaklaşımını ise o dönem Türkiye'de yaşanan siyasi ve ekonomik gerilimler neticesinde geri planda tutmaya başlamıştır. Her ne kadar iki toplum aynı kimlik bilincine sahip olsa dahi ev sahibi toplum ekonomik gerilimlerden dolayı göçmenleri kendisine iş olanakları anlamında rakip görmüş ve bu temel yaşam unsuru benzer kimlik algısının getirdiği olumlamayı bastırarak göçmenlere karşı olumsuz algı oluşmasına neden olmuştur. Burada vurgulanması gereken önemli nokta ise birey sahip olduğu kimlikler

neticesinde kendisi ile benzer kimlik algısına sahip olduğu grubu sonradan kabullenebilir. Fakat sonradan dahil olan grup bireyin hali hazırdaki yaşam kalitesini düşürecek ya da tehdit edecek herhangi bir olaya sebebiyet verir ise birey sahip olunan benzer kimlik algısını ikinci plana atmakta ve sonradan katılan grubu dışlamak için aralarındaki farklılıklar üzerinden o gruba yeni bir kimlik atfetmektedir. Bu nedenle, Türkiye’de, o dönem göç eden göçmenler, daha çok “Göçmen” ve “Dış Türk” kimlikleri ile öne çıkarılmıştır.

Balkanlardan gelen bu göçler neticesinde hem Türkiye’de hem de Balkan devletlerinde önemli kimlik değişimleri meydana gelmiştir. Türk toplumunda gerçekleşen değişimler incelendiğinde etnik ve dini kimlik algısının yeniden şekillendiği, ulusal kimlik algısının önemli ölçüde arttığı, Türkiye’de özellikle kültürel kimlik algısında Balkanların kültürel kimliğinin etkisi gözlenmiştir. Balkan göçmenlerine baktığımızda ise, Türkiye’de herhangi bir kimliksel baskı yaşamadıkları için kendi kimlik algılarının özünü korudukları fakat kültürel birleşme ile yeni kimlik algılarına Türk toplumunun kimlik algılarını da ekleyerek ortaya ‘melez kimlik’ çıkardıkları gözlenmiştir. Özellikle göç sonrası doğan çocukların kimlik inşasında Türk toplumunun kimlik algısının daha baskın olduğu bu nedenle günümüzde Balkan göçmeleri ile din, dil, yemek kültürü ve daha bir çok sosyal yaşam tarzı ve kimlik algılarda bütünleşildiği ve bir ayrım olmadığı ortaya konmuştur. Günümüzde hala etnik kökeni farklı olan Balkan göçmenleri dahi ‘Türk ve müslüman’ olarak nitelendirilmektedir.

Sonuç olarak kimlik faktörü bireyi var eden en önemli etmen olduğundan dolayı birey daima kimlik özelliklerini muhafaza etme ve koruma eğilimindedir. Bu nedenle birey kimliği üzerinde herhangi bir tehdit hissederse kendi kimlik algısına yakın bölgelere göç etme ve sahip olduğu kimliği idame ettirme faaliyeti gerçekleştirir. Bunun neticesinde benzer dini ve etnik kimliklerin olduğu ya da bunlardan sadece bir kimlik türünün benzer olduğu toplum tarafından daha kolay kabul edilme süreci yaşamaktadır. Tamamen farklı kimlik algılarının olduğu böylece göç edildiğinde ise bireyler eğer kendi kimliklerini tamamen koruma altına alırlarsa ev sahibi toplum tarafından dışlanmaya ve yine aynı kimlik krizlerini yaşamaya başlamaktadır. Kimlik faktörü, geçmişte olduğu gibi günümüzde de yapılan göçlerin karar sürecinde, göç hareketlerinin yönünde ve göç sonrası topluma uyum sürecinde etkili olan önemli bir faktördür.

KAYNAKÇA

- Abazi, B. (2007). Yugoslavya Siyasal Sisteminin Yıkılışı. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Akça, G. (2005). “Moderninden postmoderne kültür ve kimlik”. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* (15), 1-24.
- Akgündüz, A. (1998). "Migration to and From Turkey, 1783–1960: types, numbers and ethno-religious dimensions." *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 24(1), 34.
- Aliu, M. M. (2015). “Zorunlu göç perspektifinden “1938’de Türkiye Yugoslavya nüfus mübadelesi” üzerine bir inceleme”. *Balkan Araştırmaları Dergisi*, 6(2), 29-44.
- Smith, A. D. (1986) *The Ethnic Origins of Nations*. Basil Blackwell Inc., Oxford.
- Arı, T. (2004). *Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika*. Alfa Yayınları: İstanbul.
- Eren, A. S., ve Tunç, A. (2018). “Kahramanmaraş’taki Suriyeli göçmenlerin hayattan ve kamu hizmetlerinden memnuniyet düzeylerini ölçümüne yönelik bir alan çalışması”. *ASSAM Uluslararası Hakemli Dergi*, 5(12), 21-31.
- Atak, H. (2011). “Kimlik gelişimi ve kimlik biçimlenmesi: kuramsal bir değerlendirme”. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*. 3(1),163-213.
- Ay, C., ve Ekici, S. (2022). “Etnik kimlik yaklaşımları ve şiddet: inşacı yaklaşım üzerinden Ruanda ve Burundi vakalarının tarihsel bir karşılaştırması”. *Africana*, 2(1), 1-24.
- Aydoğdu, H. (2004). “Modern kimlikte öznenin ölümü”. *Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, (10), 116-117.
- Ayten, A. (2012). “Kimlik ve din: İngiltere’deki Türk gençleri üzerine bir araştırma”. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (ÇÜİFD)*, 12(2), 101-119.
- Bakıroğlu, C. T. (2013). “Sosyalleşme ve kimlik inşası ekseninde sosyal paylaşım ağları”. *Akademik Bilişim*, 13, 2014.

- Bakkaloğlu, A. (2021). “Uluslararası göç yönetim ve entegrasyonu, Türkiye örnekleme”. *The Journal of International Scientific Researches*, 6(2), 204-217.
- Banac, I. (1984). *The National Question in Yugoslavia: Origins, History, Politics*. Cornell University Press, New York.
- Barışık, S. (2020). *Göç Kavramı, Tanımı ve Türleri*. Gazi Kitabevi. Ankara.
- Barkan, Ö. L. (1948). “İslam memleketleri ile kültür münasebetlerimiz”. *İş Mecmuası*, 14(82), 17.
- Bartram, D. (2019). “İngiltere vatandaşlık süreci: Siyasi entegrasyon mu yoksa marjinalleşme mi?”, *Sosyoloji Dergisi*, 53 (4), 671-688.
- Barutçu, A. (2021). “Eşikte dans, performatif inşa ve yıkıcı-aracı bir kimlik olarak köçeklik”. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 24(2), 62-95.
- Bauman, Z. (2022). *Kimlik*. Heretik Yayınları: Ankara.
- Baykal N. E. (2018). “Sosyal kimlik teorisi perspektifiyle kraliçe arı sendromu”. *Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(16), 159-176.
- Belli, A., ve Aydın, A. (2019). “Uluslararası siyaset ve güvenlik stratejileri kamu yönetimi politikaları”. *13.Uluslararası Kamu Yönetimi Sempozyumu (Kaysem 13)*, 18-20 Nisan 2019, Gaziantep. 820.
- Bhabha, H. (1984). *Of Mimicry And Man: The Ambivalence Of Colonial Discourse. Literary Theories: A Reader and Guide*, Edinburgh. Edinburgh University Press. Edinburgh.
- Bose, S. (2002). *Bosnia after Dayton: Nationalist Partition and International Intervention*. Oxford University Press: Oxford.
- Boucher, G. (2006). “The politics of performativity: A critique of Judith Butler”. *Parrhesia*, 1(1), 112-141.
- Boz, E. (2010). *Çerkes Etnik Kimliğinin Yeniden İnşasında Akrabalık*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

- Bozkurt, G. S. (2010). “Tito sonrası dönemde eski Yugoslavya bölgesindeki Türkler ve Müslümanlar”. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 10(2), 51-95.
- Brown, R. (2000). “Social identity theory: past achievements, current problems and future challenges”. *European Journal Of Social Psychology*, 30(6), 745-778.
- Brunnbauer, U. (2010). “Labour Migration and Transnationalism in the Balkans”. *Journal of the Bavarian State Ministry of Science, Research and Art*, 1(25). 1-7.
- Buckingham, D. (2007). *Youth, Identity, And Digital Media*. The MIT Press. Cambridge.
- Bugarski, R. (2012). “Language, identity and borders in the former serbo-croatian area”. *Journal of Multilingual and Multicultural Development*, 33(3), 219-235.
- Burg, S. L. and Shoup, P. S. (2015). *The War In Bosnia-Herzegovina: Ethnic Conflict And International Intervention*. Routledge, New York.
- Butler, J. and Trouble, G. (1990). “Feminism and the subversion of identity”. *Gender trouble*, 3(1), 3-20
- Clogg, R. (2002). *A Concise History of Greece*. Cambridge University Press. Cambridge.
- Cohen, L. J. (1995). *Broken bonds: the disintegration of Yugoslavia*. Westview Press. Colorado.
- Coşkun, A. (2003). “Din ve kimlik”. *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 24(1), 5-23.
- Coşkun, H. (2005). “Beyin fırtınasında sosyal kimlik değişiminin üretkenlik üzerine etkisi”. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 22(1), 79-94.
- Crampton, R. J. (2005). *A concise history of Bulgaria*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Çalışkan B. (2014). “1953 göçü sonrası yücelcilerin memleket / Yugoslavya ve Ana vatan / Türkiye algıları”. *İnsan ve Toplum*, 4(8), 137-162.

- Çavuşoğlu, H. (2006). “Yugoslavya-Makedonya'dan Türkiye'ye 1952-67 kitlesel göçü ve Bursa'daki göçmen kesimi.” *Karadeniz Araştırmaları*, (10), 110-113.
- Çetin, D. (2019). Kültürel Bir Grup Olarak Makedonya Göçmenleri: Çoklu Kimlikler ve Aidiyetler (Manisa Örneği). Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Aydın.
- Çetin, M. (2002). *Balkan Göçmenlerinin Türkiye'deki Uyum Sorunları*. Marmara Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Çetin, T. (2009). “Bulgaristan'dan Türkiye'ye Son Türk Göçünün (1989) Sosyo-Ekonomik Etkileri”. *Elektronik Türkçe Çalışmaları*, 4 (3). 20.
- Çetin, T. (2011). “Bulgaristan’dan göç eden Türk nüfusun dağılışıını etkileyen coğrafi ve kültürel faktörler”. *Ankara Üniversitesi Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi (TÜCAUM) VI. Ulusal Coğrafya Sempozyumu*, 3-5.
- Çiftçi, A. (2022). “Amın Maalouf, ölümcül kimlikler”. *Sinop Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(1), 275-287.
- Dalbay, R. S. (2018). “Kimlik ve toplumsal kimlik kavramı”. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (31), 161-176.
- Dalbay, R., ve Avcı, N. (2018). “Kimlik inşasına ilişkin temel yaklaşımlar ve bu yaklaşımların Türkiye’ye yansımaları”. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 23(1), 17-39.
- Danış, D., ve Dikmen, H. (2022). “Türkiye’de göçmen ve mülteci entegrasyonu: Politikalar, uygulamalar ve zorluklar”. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 21(Özel Sayı), 31-58.
- Danış, D., ve Parla, A. (2009). “Nafile soydaşlık: Irak ve Bulgaristan Türkleri örneğinde göçmen dernek ve devlet.” *Toplum ve Bilim Dergisi*, 114, 8-111.
- Dastarlı, E. (2020). “Kimlik, madun, öteki... postkolonyal teoriler bağlamında çağdaş sanatı tartışmak”. *Tyke Sanat ve Tasarım Dergisi*, 5(8), 85-104.

- De Haas, H., Castles, S., and Miller, M. J. (2019). *The Age Of Migration: International Population Movements In The Modern World*. Bloomsbury Publishing, London.
- De Valverde, J., Sovet, L., and Lubart, T. (2017). *Self-construction and creative “life design”*. In *The creative self*. Academic Press, Cambridge.
- Demir, N. (2022). “Mülteci (sığınmacı) kavramına düşünsel yaklaşım”. *Yedi Aralık Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 1(2), 1-22.
- Demirtaş, H. A. (2003). “Sosyal kimlik temel kavram ve kuramı, varsayımlar”. *İletişim Araştırmaları*, 1(1), 123-144.
- Deniz, T. (2014). “Uluslar arası göç sorunu perspektifinde Türkiye”. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 181(181), 175-204.
- Djilas, M. (1991). *The Contested Country: Yugoslav Unity and Communist Revolution, 1919-1953*. Harvard University Press. Cambridge.
- Donia, R. J. and Fine, J. V. A. (1994). *Bosnia and Hercegovina: A Tradition Betrayed*. Columbia University Press. New York.
- Duman, D. (2019). “Türkiye’de Göçmenlere Yönelik Entegrasyon Politikalarının Eksikliğinin Değerlendirilmesi”. *Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 8(2), 57-58.
- Durdubaş, D., ve Koruç, Z. (2017). “Postkolonyalizm bağlamında Türkiye’deki sporcu göçü”. *Spor Bilimleri Dergisi*, 28(3), 155-166.
- Dyker, D. A. (2013). *Yugoslavia: Socialism, Development and Debt*. Routledge, London.
- Ejupi, A. (2018). *Balkanizm, Post Kolonyal Eleştiri ve Uluslararası İlişkiler Teorisi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Ekici, S., ve Tuncel, G. (2015). “Göç ve insan”. *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(1), 9-22.

- Emiroğlu, B. (2020) “Sosyal kimlik inşası ve din”, *Uluslararası Avrasya Sosyal Bilimler Dergisi* 11(39), 92-1174
- Eniç, D., ve Yanboluoluğlu, Ö. (2018). “Sosyal kimlik karmaşıklığı kuramı: sosyal kimliklerimiz ne denli karmaşık?”. *Artibilim: Adana Bilim ve Teknoloji Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(1), 62-79.
- Erdem, T. (2019). “Üçüncü ve dördüncü kuşak göçmenlerdeki etnik kimlik algısı ve sembolik etnisite.” *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 19(1), 27-36.
- Erder, S. (2002). *Urban Migration and Reconstruction of Kinship Networks: The Case of Istanbul*, Routledge, Sweden.
- Erdogan, M. M. (2014). “Perceptions of Syrians in Turkey”. *Insight Turkey*, 16(4), 73.
- Erdoğan, M. (2008). *Göç ve Eğitim: Türkiye’de Göçmen Çocuklarının Eğitim Sorunları*. Hacettepe Üniversitesi Yayınları: Ankara.
- Eriksen, T. H. (2002). *Ethnicity and nationalism: Anthropological perspectives*. Pluto press, London.
- Erkan, E. (2013). “Postmodern dönemde ontolojik anlam aracı olarak dinî kimlik”. *Electronic Turkish Studies*, 8(8). 1825-1837.
- Eroğlu, Y.E. (2015). *Queer Öznellik Bağlamında Anti-Militarizm ve Vicdani Red*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Ertaş, M., ve Aktaş, G. (2017). “Sosyal kimlik kuramı: motosiklet kullanıcılarının incelenmesi”. *4. Disiplinlerarası Turizm Araştırmaları Kongresi*, 9-12.
- Gallagher, T. (2005). *The Balkans in the New Millennium: In the Shadow of War and Peace*. Routledge, London.
- Geographic (2024). *Yugoslavia People – 1999*, Erişim Tarihi: 13 Mart 2024, <https://geographic.org/>

- Glenny, M. (2012). *The Balkans: Nationalism, War, and the Great Powers*. Penguin Books, London.
- Greenberg, R. D. (2004). *Language And Identity In The Balkans: Serbo-Croatian And its Disintegration*. Oxford University Press: Oxford.
- Hacısalıhoğlu, M. (2023). *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi-III 1960 Sonrası Türkiye (1960-2000)*. Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları: Ankara.
- Hall, S. (1998). *Eski ve yeni kimlikler, eski ve yeni etniklikler. Kültür, Küreselleşme ve Dünya-Sistemi içinde*. (G. Seçkin ve Ü. Yolsal, Çev.). (s.63-96). Bilim ve Sanat Yayınları
- Hall, S. (1990). “*Cultural Identity and Diaspora*”, Edinburg University Press. Edinburg.
- Inalcık, H. (2005). “Türkler ve Balkanlar”. *Balkan Türkoloji Araştırmaları Merkezi*, (3), 9-32.
- Işıklı, Alpaslan (1980). “*Kuramlar Boyunca Özyönetim ve Yugoslavya Deneyi*”. Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları: Ankara.
- İçduygu, A. (1996). *Balkan Göçmenleri ve Türkiye*. Bilgi Üniversitesi Yayınları: İstanbul
- İçduygu, A. (2004). “Demographic mobility and Turkey: Migration experiences and government responses”. *Mediterranean Quarterly*, 15(4), 88-99.
- İçduygu, A. ve Aksel, D. (2013). “Turkish migration policies: a critical historical retrospective”. *Perceptions*, (18), 167-190
- İçduygu, A., ve Sert, D. (2015). “The changing waves of migration from the Balkans to Turkey: A historical account”. *Migration in the southern Balkans: From Ottoman territory to globalized nation states*, 85-104.
- İçduygu, A., ve Yüksek, D. (2012). “Türkiye’de transit göçü yeniden düşünmek: Göç olgusunun yaratılmasında gerçeklik ve yeniden temsil”. *Nüfus, Mekân ve Yer*, 18 (4), 441-456.

- İçduygu, A., S., Erder ve Ö.F., Gençkaya (2014). “Türkiye’nin uluslararası göç politikaları 1923-2023: ulus-devlet oluşumundan ulus-ötesi dönüşümlere”, *Mirekoç Araştırma Raporları* 1/2014. 157-151.
- İnalöğlu, E. (2023). “Madun-maduniyet kavramları çerçevesinde feminist hareketin İran sineması bağlamında incelenmesi”. *Marmara Üniversitesi Kadın ve Toplumsal Cinsiyet Araştırmaları Dergisi*, 7(1), 1-21.
- İvgen, F. (2007). 1923-1960 Döneminde Türkiye’nin Balkan Politikası. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Tarih Anabilim Dalı Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- Jelavich, B. (1983). *History of the Balkans: Twentieth Century*. Cambridge University Press. Cambridge.
- Judah, T. (2008). *Kosovo: What Everyone Needs To Know*. oxford university press, Oxford.
- Kaldor, M. (2013). *New and Old Wars: Organized Violence in a Global Era*. Stanford University Press, San Francisco.
- Karaduman, S. (2010). “Modernizmden postmodernizme kimliğin yapısal dönüşümü”. *Yaşar Üniversitesi E-Dergisi*, 5(17), 2886-2899.
- Karakaş, M. (2013). “Türkiye’nin kimlikler siyaseti ve sosyolojisi”. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 8(2), 1-44.
- Kavut, S. (2018). “Goffman’ın benlik sunumu kuramı bağlamında sosyal medyada kimlik inşası: Instagram üzerine bir araştırma.” *NOSYON: Uluslararası Toplum ve Kültür Çalışmaları Dergisi* (1), 1-12.
- Kioutsouk, C. (2013) Türkiye ve Yunanistan’da uygulanan göç politikaları (1990 sonrası). Yayınlanmamış Yüksek lisans tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, İstanbul.
- Kiraz, S. ve Kestel, S. (2017). “Kadınların madun sorunsalı ve bir alternatif olarak yeni medyada dijital aktivizm: change.org”. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, (53), 139-163.

- Kirişçi, K. (1996). "Refugees of Turkish origin: "coerced immigrants" to Turkey since 1945". *International Migration (Geneva, Switzerland)*, 34(3), 385-412.
- Kirişçi, K. (2007). "Turkey: A Country Of Transition From Emigration To Immigration". *Mediterranean politics*, 12(1), 91-97.
- Kirişçi, K. (1995). "Post second World War immigration from Balkan countries to Turkey". *New Perspectives on Turkey*, 12, 61-77.
- Kirişçi, K. (2000). "Disaggregating Turkish Citizenship and Immigration Practices". *Middle Eastern Studies*, 36(3), 1-22.
- Kirişçi, K. (2011). "Turkey's "Demonstrative Effect" and the Transformation of the Middle East". *Insight Turkey*, 13(2), 33-55.
- Koçak, Y. ve Terzi, E. (2012). "Türkiye’de göç olgusu, göç edenlerin kentlere olan etkileri ve çözüm önerileri". *Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 3(3), 5-180.
- Kola, P. (2003). "The Search for Greater Albania". *Hurst & Company London*. 15(3), 413-414.
- Köker, L. (2010). "Charles Taylor: Kimlik/Farklılık Sorununa Sahici Demokratik Çözüm Arayışı", *Çokkültürcülük; Tanınma Politikası*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Kurubaş, E. (2008). "Etnik Sorunlar: Ulus-Devlet ve etnik Gruplar Arasındaki Varoluşsal İlişki." *Doğu Batı Dergisi*, 11(44). 11-41
- Lackey, C. (1992). "Giddens'in modernite ve öz kimlik". *Berkeley Sosyoloji Dergisi*, 181-185
- Levitt, P. and Schiller, N. G. (2004). "Conceptualizing Simultaneity: A Transnational Social Field Perspective On Society". *International Migration Review*, 38(3), 1002-1039.
- M, Baldwin-Edwards (2002). "Semi-reluctant hosts: Southern Europe’s ambivalent response to immigration", *Studi Emigrazione*, 39 (145), 62.

- Malcolm, N. (1998). *Kosovo: A Short History*. New York University Press: New York.
- Maranki, A. (1990). Sosyal Yönleri İtibariyle Bulgaristan' dan Göç. Yayınlanmamış Doktora Tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Marushiakova, E. and Popov, V. (2001). *Gypsies in the Ottoman Empire: A Contribution to the History of the Balkans*. University of Hertfordshire Press, Hertford.
- Mete, M. (2023). “Sosyal kimlik teorisi ve göçmen kimliğinin ötekileştirilmesi süreci: stereotipleştirmeye yönelik psikopolitik bir analiz”. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 18(2), 470-489.
- Nasuhbeyoğlu, T. (2008). *Balkan Tarihine Genel Bir Bakış*. Pusula Derneği, İstanbul
- Nation, R. C. (2003). *War in the Balkans, 1991-2002*. USAWC Press, Pennsylvania.
- Neuburger, M. (2004). *The Orient Within: Muslim Minorities and the Negotiation of Nationhood in Modern Bulgaria*. Cornell University Press, New York.
- Nussbaum, MC (1999). *Professor of Parody*. New Republic, London.
- Omi, M. and Winant, H. (2014). *Racial Formation in The United States*. Routledge, New York.
- Oralgül, E. D. (2016). “Judith Butler'ın kimlik ve siyaset anlayışı”. *Ethos: Felsefe ve Toplumsal Bilimlerde Diyaloglar*, 9(1), 47-62.
- Oran, B. (1993). “Balkan Müslümanlarında dinsel ve ulusal kimlik”. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 48(01), 112-113.
- Orhan, F. ve Dağcı, A. (2015). “Ergenlikte Dini Kimliğin İnşası: Sosyal Öğrenme Kuramı Açısından Bir Değerlendirme”. *Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 4(7), 115-132.
- Ortaylı, İ. (2007). *Osmanlı Barışı*. Timaş Yayınları: İstanbul.

- Öz, R., ve Aksel, H. S. (2023) “Judith Butler’a Göre Kadının Özneliği Problemi”. *Erzurum Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (18), 128-139.
- Özkan, R. (2019). Göç olgusu ve toplumsal yapıya etkisi. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 33(47), 127-145.
- Özkırımlı, U. (2008). *Milliyetçilik Kuramları Eleştirel Bir Bakış*. Doğu Batı Yayınları, Ankara.
- Parla, A. (2006). “Longing, belonging and locations of homeland among Turkish immigrants from Bulgaria.” *Southeast European and Black Sea Studies*, 6(4), 543-557.
- Poulton, H. (1995). *Who Are the Macedonians?*. Indiana University Press. Bloomington.
- Psikiyatrist Dr. Hatice Akova (2024). *Erikson'un Kimlik Anlayışı*. Erişim Tarihi: 21 Aralık 2023, <https://haticeakova.com/eriksonun-kimlik-anlayisi.htm>.
- Rabbie, J. M., Schot, J. C., & Visser, L. (1989). “Social identity theory: A conceptual and empirical critique from the perspective of a behavioral interaction model”. *European Journal of Social Psychology*, 171-202.
- Ramet, S. P. (2006). *The Three Yugoslavias: State-Building and Legitimation*, Indiana University Press. Bloomington.
- Reka, A. (2008), “Ohrid Anlaşması: Makedonya'da Etnik Gruplar Arası İlişkilerin Sıkıntıları. *Hum Rights Rev*, (9), 55-69.
- Roudometof, V. (2002). *Collective Memory, National Identity, and Ethnic Conflict: Greece, Bulgaria and the Macedonian Question*. Praeger publishers, Wetsport.
- Said, E. W. (2023). *Oryantalizm, Social Theory re-wired*. Routledge, London.
- Sancaktar, C. (2019). “Balkanlar'da Türk ve Müslüman milletler: 19. yüzyıldan günümüze milliyetçiliğe karşı varoluş mücadelesi.” *Balkan ve Near Eastern Journal of Social Sciences (BNEJSS)*, 5(1). 2-6.

- Shaw, S. J. (1991). *The Jews of the Ottoman Empire and the Turkish Republic*. Macmillan, Boston.
- Simek, N. (2014). *The criticism of postcolonial critique. In Criticism after Critique: Aesthetics, Literature, and the Political*. Palgrave Macmillan, New York
- Şahin, C. (2014). “*Balkan Göçleri ve Etnik Çatışmalar*.” Gazi Üniversitesi Yayınları: Ankara.
- Şahin, C. (2023). “Türkiye’nin göç hafızası üzerine genel bir değerlendirme”. *Demokrasi Platformu*, 12(39), 245.
- Şemşit, S. (2018). “Avrupa birliği politikaları bağlamında uluslararası göç olgusu ve türleri: kavramsal bakış”. *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 25(1), 269-289.
- Şen, E. (2014). Etnik Gruplarda Sosyal Kimlik ve Algılanan Ayrımcılık: Türk ve Kürt Etnik Grupları Üzerine Bir Çalışma. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara
- T.C İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı (2023). Mülteci Kavramı Erişim Tarihi: 28 Aralık <https://www.goc.gov.tr/>
- T.C İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı (2023). Şartlı Mülteci Erişim Tarihi: 28 Aralık <https://www.goc.gov.tr/>
- Tamer, M. (2020). “Göç, göçün nedenleri ve uluslararası göç üzerine kavramsal bir analiz”. *International Journal of Social and Humanities Sciences Research (JSHSR)*, 7(60), 2808-2818.
- Tanner, M. (1997). *Croatia: A Nation Forged in War*. Yale University Press, New Haven.
- Tatar, V. (2012). Eski Yugoslavya’da Yeni Devletler: Birleşmiş Milletler ve Büyük Güçler. Yayınlanmamış Doktora Tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Taylor, S. (2015). *Identity Construction*. Wiley-ICA International Encyclopedias, New Jersey.

- Tepeciklioğlu, A. (2013). “Postkolonyal kuram uluslararası ilişkiler disiplinini dekolonize etmek”. *Ege Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 4(2), 80-97.
- Tilly, C. (1978). *Collective violence in European perspective*. Signet Books, England.
- Topcu, N. (2019). “Küreselleşme, uluslararası göç ve Avrupa Birliği göç politikaları”. *NOSYON: Uluslararası Toplum ve Kültür Çalışmaları Dergisi* (3), 50-65.
- Tunç, A. (2016). Ortadoğu’daki Çatışmalar Bağlamında Göç Sorunu, 2.Uluslararası Ortadoğu Konferansları, 28-29 Nisan 2016, Kilis. 622-624.
- Tunç, A. (2017). “Türkiye’de Göç Yönetimi”. O, Ağır (ed). Türkiye’de Siyaset ve Uluslararası İlişkiler Alanında Güncel Tartışmalar, (s.135), Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- Ulu, M. (2016). “İnanç Gelişim Teorisi: İnanç Aşamaları”. *Bilimname*, 2016(1), 139-156.
- Ulusoy, E. (2020). “Kimlik İnşası ve Politikaya Aktarımı”. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, (57), 325-342.
- Uslu B. (2021). “Göç Kavramı ve Kuramları”. *International Journal of Social and Humanities Sciences Research (JSHSR)*, 8(72), 1749-1758.
- Ünsal, A. (2019). “Uluslararası göç kavramı ve uluslararası göçün ülke ekonomileri üzerinde muhtemel etkileri”. *Selçuk Üniversitesi Sosyal ve Teknik Araştırmalar Dergisi*, (18), 53-65.
- Ünür, E., ve Duman, D. D. (2016). “Sosyal kimlik olarak İslam’ın sosyal medyaya yansimasi: gerçek İslam”. *Din bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 16(3), 3761
- Vickers, M. (1999). *The Albanians: A Modern History*. I.B. Tauris. London.
- Vickers, M. (2011). *The Albanians: A Modern History*. I.B. Tauris, New York.
- Wilmer, F. (1997). *Identity, culture, and historicity: The social construction of ethnicity in the Balkans*. World Affies, Washington DC.
- Woodward, S. L. (1995). *Balkan Tragedy: Chaos and Dissolution after the Cold War*. Brookings Institution Press, Washington.

- Yağmur, Ö. ve Kelebek, S. (2022). “Performatif Pratikler Bağlamında Cinsiyetçilik Kavramı”. *Sanat Dergisi*, (39), 34-43.
- Yaman, K. ve Kaya, M. (2023). “Göç kavramı ve Türkiye’de göç tarihi üzerine bir araştırma”. *Balkan & Near Eastern Journal of Social Sciences (BNEJSS)*, 9(1), 69-74.
- Yanık, C. (2013). “Etnisite, kimlik ve milliyetçilik kavramlarının sosyolojik analizi, kaygı”. *Bursa Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi*, (20), 225-237.
- Yıldız, A. (2017). “Göç ve entegrasyon politikalarında vatandaşlık”. *Göç Araştırmaları Dergisi*, 3(1), 36-67.
- Yıldız, H. (2010), “Boşnakçanın söz varlığında Türkçe ekler”, *Uluslararası Balkanlarda Türk Varlığı Sempozyumu – II*, Bildiriler, II. Cilt, Ed. Ünal Şenel, Manisa, Celal Bayar Üniversitesi Yayını, s. 500-535
- Yoska, E. (2023). “Türk dünyasından Türkiye’ye yapılan göçler: 1931-1982 dönemi incelemesi”. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 22(*Cumhuriyet’in 100. Yılı*), 251-269.